

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U. 340.12(043.3)

SÎLI IRA

FUNDAMENTE TEORETICE ALE CALIFICĂRII JURIDICE

SPECIALITATEA: 551.01 – TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI

TEZĂ DE DOCTOR ÎN DREPT

Conducător științific:

Elena Aramă,

doctor habilitat în drept,

profesor universitar

Autorul:

Sîli Ira

CHIȘINĂU 2019

© SÍLI IRA, 2019

CUPRINS

ADNOTARE	4
LISTA ABREVIERILOR.....	7
Introducere.....	8
Capitolul I. Analiza situației în domeniul de cercetare a problemei calificării juridice.	
1.1. Analiza doctrinei teoretico-juridice referitor la calificarea juridică.....	18
1.2. Evaluarea studiilor științifice ramurale vizând calificarea juridică și identificarea problemelor de cercetare.....	28
1.3. Concluzii la cap. I.....	39
Capitolul II. Delimitări conceptuale ale calificării juridice.....	41
2.1. Conceptul și importanța calificării juridice în contextul edificării statului de drept.....	41
2.2. Locul și rolul calificării juridice în procesul de realizare a dreptului. Calificarea și aplicarea dreptului.....	51
2.3. Calificarea juridică și elaborarea dreptului.....	69
2.4. Concluzii la cap. 2.....	80
Capitolul III. Repere ale identificării fundamentelor calificării juridice.....	82
3.1. Elementele de structură ale calificării juridice.....	82
3.2. Etapele (fazele) calificării juridice-elemente de structură ale calificării juridice din perspectiva calificării juridice ca proces	85
3.3. Elementele de structură ale calificării juridice din perspectiva calificării juridice ca rezultat	90
3.4. Tipurile calificării juridice	95
3.5. Concluzii la cap. 3.....	100
Capitolul IV. Instrumente și modalități de depășire a dificultăților de calificare juridică.....	102
4.1. Concepte și categorii în drept ca instrumente ale calificării juridice.....	102
4.2. Importanța operației de definire pentru calificarea juridică.....	108
4.3. Calificarea în cazul conceptelor strict determinate și în cazul conceptelor suple (vagi). Rolul principiilor generale ale dreptului.....	112
4.4. Factorii ce determină erori de calificare juridică.....	119
4.5. Concluzii la cap. 4.....	127
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	129
Bibliografie.....	133
Anexe	151
Declarația privind asumarea răspunderii.....	162
Lista publicațiilor.....	163
Curriculum vitae.....	164

Adnotare

Sîli Ira, Fundamente teoretice ale calificării juridice. Teză de doctor în drept. Specialitatea: 551.01 – Teoria generală a dreptului, Chișinău, 2019.

Structura tezei: Introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 250 titluri, 132 pagini de bază, anexe -11 pagini. Rezultatele obținute au fost reflectate în 10 publicații științifice cu volumul total de 3,92 c.a.

Cuvinte-cheie: Calificare juridică, proces, rezultat, elaborarea dreptului, realizarea și aplicarea dreptului, concepte, categorii, standarde, principii, dificultăți de aplicare, erori de calificare.

Domeniul de studiu: Teoria generală a dreptului

Scopul și obiectivele tezei: Scopul prezentei teze îl constituie cercetarea complexă și multilaterală a calificării juridice pentru identificarea problemelor ce țin de fundamentarea teoretică a calificării juridice, imperios necesară pentru elucidarea calificării juridice în procesul aplicării, dar și elaborării dreptului, delimitarea clară a instrumentelor calificării juridice, cât și importanța raționamentului logic, a standardelor și principiilor dreptului în procesul de calificare. În cuprinsul tezei atingerea scopului presupune realizarea următoarelor obiective: studiul literaturii juridice teoretice și ramurale în scopul identificării opiniilor existente referitoare la calificarea juridică; identificarea interpretărilor individuale referitor la conceptul calificării juridice ca proces și calificarea juridică ca rezultat; studiul teoretic ce ține de delimitarea conceptuală a noțiunii de calificare juridică de alte noțiuni adiacente, dar și demonstrarea interacțiunii și legăturii genetice dintre acestea; determinarea rolului calificării juridice în scopul consolidării statului de drept; definirea conceptului, categoriei în calitate de instrumente fundamentale în procesul de calificare juridică; analiza hotărârilor explicative și avizelor consultative ale Curții Supreme de Justiție din Republica Moldova în scopul evidențierii dificultăților în procesul de calificare juridică la etapele de aplicare a dreptului; clasificarea categoriilor și tipurilor de calificări juridice; determinarea etapelor procesului de calificare juridică; identificarea rolului conceptelor strict determinate, a conceptelor vagi și a operației de definire la realizarea calificării juridice; argumentarea contribuției rezultatului procesului de calificare juridică la depășirea erorilor în procesul de aplicare a dreptului.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute constă în contribuția adusă la studierea conceptului de calificare juridică întreprinsă pentru prima dată în contextul cercetărilor teoretico-juridice autohtone; clasificarea etapelor, formelor și tipurilor de calificare juridică ce schimbă viziunea metodologică orientată asupra acestor categorii de maximă generalitate și cu interferențe practice; analiza teoretică a instrumentelor conceptuale a categoriilor, precum și, în scopul depășirii dificultăților calificării juridice, depistarea erorilor de calificare și a factorilor care le generează.

Problema științifică soluționată constă în elaborarea unor standarde comune pentru fundamentarea calificării juridice (concepte, categorii, etape de realizare, identificare de instrumente, soluții în depășirea erorilor de calificare), prin integrarea unor teorii în cadrul doctrinei existente, în vederea integrării și consolidării conceptului de calificare juridică (proces și rezultat) în studiile naționale.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării sunt determinate de actualitatea și noutatea sa științifică. Concluziile și propunerile formulate în lucrare vor oferi soluții ce pot fi utilizate:

- în plan teoretic ca material inițial pentru o abordare ulterioară mai aprofundată a unor probleme particulare ce țin de procesul de calificare juridică;
- în plan normativ-legislativ și jurisprudențial în activitatea de elaborare și de aplicare corectă a dreptului în procesul de reformare a legislației ce reglementează diferite domenii ale ramurilor concrete de drept - civil, penal, internațional etc. cu referire la calificarea juridică;
- în procesul didactic universitar la disciplinele: teoria generală a dreptului, drept penal, logica juridică, metodologia dreptului.

Implementarea rezultatelor științifice Rezultatele științifice obținute vor fi utilizate în activitatea de analiză și studiu a actelor de aplicare și elaborare a dreptului, în scopul identificării erorilor de calificare juridică pentru formularea unor standarde cu caracter de recomandare pentru procesul de realizare a dreptului și aplicare uniformă a prevederilor legale.

ANNOTATION

Sîli Ira, Theoretical Foundations of Legal Qualification. PhD thesis in law. Specialty: 551.01 - The General Theory of Law, Chisinau, 2019.

Structure of the thesis: Introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 250 titles, 132 basic pages, 11 pages of annexes. The results obtained were reflected in 10 scientific publications with total volume of 3.92 ca.

Keywords: Legal qualification, process, outcome, law development, law enforcement and enforcement, concepts, categories, standards, principles, implementation difficulties, qualification errors.

Field of study: General Theory of Law

The aim and objectives of the thesis: The purpose of this thesis is the complex and multilateral research of the legal qualification for identifying the problems related to the theoretical substantiation of the legal qualification, imperative for the elucidation of the legal qualification in the process of application but also for the elaboration of the law, the clear delineation of the instruments of legal qualification, as well as the importance of logical reasoning, standards and principles of law in the process of qualification. In the thesis the achievement of the goal presupposes the following objectives: study of the theoretical legal literature and branches in order to identify the existing opinions regarding the legal qualification; identifying individual interpretations of the concept of legal qualification as a process and legal qualification as a result; the theoretical study of the conceptual delimitation of the notion of legal qualification from other adjacent notions, but also the demonstration of the interaction and the genetic link between them; determining the role of legal qualifications in order to strengthen the rule of law; defining the concept, category as fundamental tools in the legal qualification process; analyzing the explanatory judgments and advisory opinions of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova in order to highlight the difficulties in the legal qualification process at the law enforcement stages; classification of categories and types of legal qualifications; determining the stages of the legal qualification process; identifying the role of strictly defined concepts, vague concepts and definition of the legal qualification; the argumentation of the contribution of the outcome of the legal qualification process to overcoming errors in the law enforcement process.

The scientific novelty of the obtained results is the contribution made to the study of the legal qualification concept undertaken for the first time in the context of the local theoretical and legal researches; the classification of stages, forms and types of legal qualifications that change the methodological vision oriented on these categories of maximum generality and with practical interferences; the theoretical analysis of the conceptual tools of the categories, as well as, in order to overcome the difficulties of the legal qualification, the detection of the qualification errors and the factors that generate them.

The solved scientific problem consists in the elaboration of common standards for the substantiation of the legal qualification (concepts, categories, stages of achievement, identification of tools, solutions in the overcoming of qualification errors), by integrating some theories in the existing doctrine, in order to integrate and consolidate the concept of legal process (process and outcome) in national studies.

The theoretical significance and applicative value of the work are determined by its scientific novelty and novelty. The conclusions and proposals made in the paper will provide solutions that can be used:

- theoretically as a starting point for a more in-depth approach to particular problems related to the legal qualification process;
- in the normative-legislative and jurisprudential plan in the activity of elaboration and correct application of the law in the process of reforming the legislation regulating different areas of the concrete branches of law - civil, criminal, international etc. with reference to legal qualification;
- in the didactic process at the disciplines: general theory of law, criminal law, juridical logic, law methodology.

Implementation of scientific results The scientific results obtained will be used in the activity of analyzing and studying the application and elaboration of the law, in order to identify the legal qualification errors for the formulation of some standards of recommendation for the process of realization of the law and the uniform application of the provisions legal.

АННОТАЦИЯ

Сыли Ира, Теоретические основы правовой квалификации. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность: 551.01 - Общая теория права, Кишинэу, 2019 год.

Структура диссертации: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиография - 250 наименований, 132 основных страниц, 11 страниц приложений. Полученные результаты были отражены в 10 научных публикациях с общим объемом 3,92 а. л.

Ключевые слова: правовая квалификация, процесс, результат, развитие законодательства, правоприменение и правообразование, понятия, категории, стандарты, принципы, трудности квалификации, ошибки квалификации.

Область исследования: Общая теория права

Цель и задачи диссертации: Целью данной диссертации является комплексное и многостороннее исследование юридической квалификации для выявления проблем, связанных с теоретическим обоснованием правовой квалификации, обязательным для выяснения правовой квалификации в процессе применения, а также для разработки закона, четкого разграничения инструментов правовой квалификации, а также важность логических рассуждений, стандартов и принципов права в процессе квалификации. В работе достижение цели предполагает следующие задачи: изучение теоретической юридической литературы и отраслей с целью выявления существующих мнений относительно правовой квалификации; определение индивидуальных интерпретаций концепции юридической квалификации как результата процесса и правовой квалификации; теоретическое исследование концептуальной делимитации понятия юридической квалификации от других смежных понятий, а также демонстрация взаимодействия и генетической связи между ними; определение роли правовых квалификаций в целях укрепления верховенства права; определение концепции, категории как основных инструментов в процессе правовой квалификации; анализ пояснительных решений и консультативных заключений Верховного Суда Республики Молдова с целью выявления трудностей в процессе правовой квалификации на этапах правоохранительной деятельности; классификация категорий и типов правовой квалификации; определение этапов процесса правовой квалификации; определение роли строго определенных понятий, неопределенных понятий и определения правовой квалификации; аргументация вклада результатов процесса правовой квалификации в преодоление ошибок в правоприменительном процессе.

Научная новизна полученных результатов - вклад, внесенный в исследование концепции правовой квалификации, впервые проведенной в контексте местных теоретических и правовых исследований; классификация этапов, форм и типов правовой квалификации, которые изменяют методологическое видение, ориентированное на эти категории максимальной общности и с практическими результатами; теоретический анализ концептуальных инструментов категорий, а также, чтобы преодолеть трудности юридической квалификации, выявить квалификационные ошибки и факторы, которые их порождают.

Решенная научная проблема заключается в разработке общих стандартов для обоснования правовой квалификации (понятий, категорий, этапов реализации, идентификации инструментов, решений в преодолении квалификационных ошибок), путем интеграции некоторых теорий в существующую доктрину с целью интеграции и закрепления концепции юридической квалификации (процесс и результат) в национальных исследованиях.

Теоретическая значимость и прикладная ценность работы определяются ее научной новизной и актуальностью. Выводы и предложения, сделанные в работе, будут способствовать нахождению решений, которые могут быть использованы:

- в теоретическом плане - как отправная точка для более углубленного подхода к конкретным проблемам, связанным с процессом правовой квалификации;
- в нормативно-законодательном и правовом плане в деятельности по разработке и правильному применению закона в процессе реформирования законодательства, регулирующего различные области конкретных отраслей права - гражданских, уголовных, международных и т. д. со ссылкой на юридическую квалификацию;
- в дидактическом процессе по дисциплинам: общая теория права, уголовное право, юридическая логика, методология права.

Внедрение научных результатов Полученные научные результаты будут использованы в деятельности по анализу и изучению применения и разработке закона с целью выявления юридических ошибок квалификации для формулирования стандартов с рекомендательным характером для правоохранительного процесса и единообразного применения положений закона.

LISTA ABREVIERILOR

Alin. – alineat.

Art. – articol.

Cap. – capitol.

CtEDO – Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

CEDO- Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

CPC al R. Moldova – Codul de procedură civilă al Republicii Moldova.

CPP al R. Moldova – Codul de procedură penală al Republicii Moldova.

CP- Codul Penal.

CSJ– Curtea Supremă de Justiție.

CSI - Comunitatea Statelor Independente.

lit. – litera.

ONU – Organizația Națiunilor Unite.

RM - Republica Moldova.

SUA - Statele Unite ale Americii.

ÎNTRUDUCERE

Actualitatea și importanța temei investigate. Actualmente procesele de elaborare și aplicare a normelor juridice sunt foarte complicate pentru că situațiile de fapt au devenit din ce în ce mai diverse și neuniforme datorită dezvoltării rapide a relațiilor socio-umane, iar contactele cu alte sisteme juridice în era digitală fiind tot mai facile ceea ce conduce la importul de valori străine nu întotdeauna conforme culturii și mentalității unei societăți date, ceea ce pe de o parte, ușurează munca legiuitorului, iar pe de alta - complică tot mai mult munca organului de aplicare a normei de drept, trezind totodată și interesul societății asupra rezultatului obținut.

Cultura juridică a unei societăți se dezvoltă o dată cu calitatea actului de justiție, dar pentru ca actul de justiție să fie credibil și acceptat ca atare de societate, acesta trebuie să fie bine argumentat juridic pentru a nu permite interpretări și a nu trezi dubii privind neprofesionalismul organului în cauză. Calificarea juridică este o problemă de drept puțin studiată în doctrina științifică națională, totuși dacă este să analizăm procesul de realizare a dreptului prin intermediul aplicării normei juridice, devine clar că în multitudinea de reglementări legale este destul de complicat să identifici anume aceea normă de drept care se potrivește perfect acelei situații de fapt.

Calificarea juridică reprezintă una din problemele esențiale în știința juridică și , totodată, de o relevanță impunătoare pentru practica juridică, constituind, în același timp, o obligație juridică pentru organele de stat atunci când aplică legea sau inițiază un act normativ. Fără o abordare teoretică a aspectelor legate de acest concept această obligație este practic imposibil de îndeplinit la un nivel corespunzător, în special dacă se raportează la scopul de edificare a unui stat de drept.

Dezvoltarea socială actuală, creșterea în complexitate și volum a relațiilor (situațiilor de fapt) inter și intra-sociale, amplifică sarcinile organelor juridice și determină o creștere a capacității lor de receptare a comandamentelor sociale, de apreciere proprie a acestor comandamente, de perfecționare a transpunerii lor în viața cotidiană. Nu este întâmplător faptul că în condițiile actuale, este tot mai larg dezbătută problema unei direcții specifice a științei dreptului - știința realizării și aplicării corecte a dreptului, care necesită concentrarea eforturilor asupra calificării juridice.

Identificarea conceptului și a etapelor procesului de calificare ar permite structurarea unui model de acțiune ce trebuie întreprins în evitarea și depășirea erorilor de calificare juridică. Cunoașterea mecanismului de calificare a normei juridice implică formarea unor standarde legale

care ar servi drept orientare pentru cei ce au mai puțină experiență în identificarea normei potrivite situației de fapt.

Rolul conceptelor și instrumentelor juridice la realizarea unei calificări temeinice și corecte este unul esențial. Fundamentul logic al procesului de calificare juridică poate să trezească interes oricărui teoretician și practician, întrucât întregul mecanism de căutare a normei se fundamentează pe reguli ale logicii formale, reguli care utilizate corect pot consolida și dezvolta așa-numita *”calificare juridică intuitivă”*.

Literatura juridică de specialitate duce lipsă de studii și abordări teoretice exclusive a domeniului calificării juridice, deși se bucură de o multitudine de studii legate de interpretarea juridică, aplicarea normei juridice, realizarea normei de drept. În această ordine de idei, considerăm că nu ar fi complet domeniul teoretico-științific al teoriei generale a dreptului fără studierea individualizată a calificării juridice, atât ca proces, cât și ca rezultat.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul prezentei teze îl constituie cercetarea complexă și multilaterală a calificării juridice pentru identificarea problemelor ce țin de fundamentarea teoretică a acesteia, conceptul calificării juridice fiind studiat în temei pe terenul dreptului intern, prin intermediul elucidării calificării juridice nu numai în procesul aplicării, dar și în cel al elaborării dreptului, astfel încât argumentarea științifică a fundamentelor acestui concept să permită formularea concluziilor și recomandărilor în ajutorul practicii juridice la etapa actuală. În cuprinsul tezei și-au găsit materializarea eforturile noastre în abordarea acestor probleme, ele fiind concretizate prin tratarea în profunzime și prin realizarea următoarelor obiective:

- Studiul literaturii teoretico-juridice de specialitate și analiza studiilor juridice ramurale cu referire la calificarea juridică în dreptul intern, în scopul evidențierii opiniilor existente referitoare la acest subiect și identificării problemelor de cercetare;
- Analiza teoretică ce ține de delimitarea conceptuală a noțiunii de calificare juridică de alte noțiuni adiacente, dar și demonstrarea interacțiunii și legăturii genetice dintre acestea;
- Determinarea esenței calificării juridice și formularea definiției proprii referitor la conceptul calificării juridice în sens restrâns și în sens extins;
- Identificarea rolului calificării juridice ca proces și calificarea juridică ca rezultat;
- Aprecierea procesului de realizare și de elaborare a dreptului prin prisma identificării locului și rolului calificării juridice;
- Definirea și caracterizarea conceptului și categoriei în calitate de instrumente fundamentale în procesul de calificare juridică;

- Analiza jurisprudenței naționale (în temei prin cercetarea hotărârilor explicative și avizelor consultative ale Curții Supreme de Justiție din Republica Moldova) în scopul aprofundării și cizelării conceptului de calificare și evidențierii erorilor de calificare juridică la etapele de aplicare a dreptului;
- Clasificarea și caracterizarea tipurilor de calificări juridice și a calificării în drept;
- Identificarea și analiza etapelor procesului de calificare juridică;
- Valorificarea rolului principiilor generale ale dreptului, a conceptelor vagi și a operației de definire la realizarea calificării juridice corecte.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute, constă în contribuția adusă la studierea conceptului de calificare juridică, de evidențiere a locului și rolului calificării juridice, analiza teoretică a elementelor de structură a calificării juridice din două perspective, clasificarea formelor și tipurilor de calificare juridică ce schimbă viziunea metodologică orientată asupra acestor categorii de maximă generalitate și cu interferențe practice.

Astfel, în procesul de investigație au fost obținute următoarele rezultate:

- s-a analizat gradul de elaborare în doctrina juridică a conceptului și caracteristicilor calificării juridice, a locului și rolului calificării juridice, ceea ce s-a soldat cu identificarea subiectelor-cheie supuse cercetării;
- s-a efectuat o analiză complexă, multiaspectuală a conceptului de "calificare juridică" argumentându-se aderarea la unele curente și opinii formulate în doctrină, cu explicațiile de rigoare vizând poziția personală;
- s-a determinat importanța teoretică și practică a instrumentelor juridice în procesul de realizare a calificării juridice;
- a fost elucidat locul și rolul calificării juridice în procesul de aplicare a dreptului și a fost pusă problema relevanței acesteia în procesul de elaborare a dreptului;
- s-a determinat semnificația conceptelor și categoriilor juridice în scopul depășirii dificultăților în cadrul procesului de realizare a dreptului;
- s-au constatat criteriile de clasificare ce stau la baza categoriilor calificării juridice;
- a fost efectuată o analiză a obstacolelor întâmpinate de organele de aplicare a dreptului în procesul de calificare și au fost depistate principalele erori ce pot fi evitate în acest proces;
- s-a studiat contribuția operei de definire la realizarea calificării juridice;

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a tezei sunt determinate de actualitatea și noutatea sa științifică și derivă din rezultatele științifice obținute, sintezele și analizele realizate pe parcursul cercetărilor, precum și concluziile și recomandările formulate la finele lucrării. Toate în

ansamblul lor au menirea de a contribui la aprofundarea cunoștințelor teoretice privind fundamentarea conceptului calificării juridice, a elementelor sale, la identificarea contribuției calificării juridice în procesul de elaborare și realizare a dreptului, delimitarea metodologică clară a calificării juridice de concepte adiacente, aprecierea tendințelor dezvoltării calificării juridice ca etapă distinctă în domeniul realizării dreptului cu scopul edificării statului de drept în Republica Moldova.

Ideile și concluziile cuprinse în conținutul tezei sunt și pot fi utilizate:

- în plan doctrinar-teoretic, ca sursă științifică pentru abordarea ulterioară a problematicii calificării juridice ca proces și rezultat și a unor probleme particulare ce țin de procesul de calificare juridică ;
- în plan normativ-legislativ, în activitatea de elaborare corespunzătoare a dreptului în cadrul procesului de reformare a legislației din domeniul civil, penal, internațional cu referire la calificarea juridică, inclusiv, în procesul de modificare și completare a legislației ce reglementează responsabilitatea statului pentru acțiunile funcționarilor și pentru eventualele consecințe negative survenite ca rezultat al aplicării neuniforme și eronate a reglementărilor legale etc.;
- în procesul didactic universitar sunt utilizate la predarea unor discipline, precum: Teoria generală a dreptului; Metodologia juridică, Axiologia juridică, Logica juridică, precum și la disciplinele juridice de ramură.

Implementarea rezultatelor cercetării. Rezultatele științifice obținute sunt utilizate în activitatea de analiză și studiu a actelor de aplicare, în scopul identificării erorilor de calificare juridică pentru formularea unor standarde cu caracter de recomandare pentru procesul de realizare a dreptului, și aplicare uniformă a prevederilor legale. Implementarea acestor rezultate vizează de asemenea procesul educațional la Facultatea de drept a USM.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Lucrarea a fost elaborată în cadrul Departamentului Drept Public al Universității de Stat din Moldova, fiind examinată atât în ședința Departamentului, cât și în ședința Seminarului Științific de Profil.

Rezultatele cercetării au fost expuse în publicațiile autorului și în comunicările prezentate la conferințele științifice naționale și internaționale, după cum urmează:

1. Sîli Ira „Calificarea juridică corectă a faptelor – mecanism de implementare a asigurării protecției datelor cu caracter personal” În materialele Conferinței științifico-practice „Provocările societății contemporane”. Protecția datelor cu caracter personal: o nouă provocare. Chișinău 2014. 190p., p. 129-134;

2. Sîli Ira „Concepte și categorii în drept ca instrumente ale calificării juridice – spre asigurarea aplicării normelor constituționale” În: Volumul Colectiv al Conferinței internaționale „Constituția și societatea contemporană organizată de Centrul de Studii și Cercetării Juridice și Socio-Administrative din cadrul Universității Petrol Gaze din Ploiești și Asociația Română de Drept și Afaceri Europene (ARDAE), Editura Universitară, București 2014, 476p., p. 206-213;
3. Sîli Ira „Importanța operației de defînire în calificarea juridică” În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale cu genericul: „Rolul științei și educației în implimentarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană”, Chișinău, 5 februarie 2015, Eveniment dedicat aniversării a 60 de ani ai academicianului Valeriu Canțer, președinte al CNAA. Lucrări expuse în cadrul atelierului socio-uman, desfășurat în incinta USPEE „Constantin Stere”, ed.Vasiliana 98, Iași, 2015, 790p., p.107-109;
4. Sîli Ira, „Stabilirea stării de fapt în procesul de calificare juridică/ Establishing the facts in the process of legal qualification” În: Journal of Law and Administrative Sciences (JOLAS) www.jolas.ro Special Issue/2015; 924p., p. 855-859;
5. Sîli Ira, „Necesitatea interpretării dreptului ca element al calificării juridice”, Culegerea comunicărilor participanților la Conferința științifică internațională „Interacțiunea Dreptului intern cu dreptul internațional: provocări și soluții” manifestare dedicată celei de a 70-a aniversări a dlui profesor universitar Nicolae Osmochescu. Volumul III, Tipografia Centrală, Chișinău 2015, 184p., p. 147 – 151;
6. Sîli Ira, „Realizarea calificării juridice în diverse ramuri de drept” Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare” cu prilejul aniversării a 70 de ani de la fondarea Universității de Stat din Moldova, septembrie 2016, Vol. II. Chișinău CEP USM, 2016, 248p., p.225-229;
7. Sîli Ira „Fundamentarea logică a procesului de calificare juridică” Conferința Științifică Internațională Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației, care își va desfășura lucrările la 7 iunie 2016, în incinta Universității de Stat Bogdan Petriceicu Hasdeu din Cahul , Materialele Conferinței, Volumul I, Cahul 2016, 444p., p.163-165;
8. Sîli Ira, Aramă Elena Statul de drept: între legisprudență și jurisprudență , Revista Națională de drept nr.6, Chisinau 2017, 2 – 8p.;
9. Sîli Ira, „Reflecții asupra delimitărilor conceptuale în procesul de calificare juridică”, Conferința științifică Integrare prin Cercetare și Inovare Școlile Doctorale ale Universității de Stat din Moldova, organizează în perioada, 9-10 noiembrie 2017. Conferința Științifică Națională cu participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare”, ediția 2017, 375p., p.298-301;

10.Sili Ira, Calificarea juridică și procesul de elaborare a normelor de drept, În Materialele Conferinței Științifice naționale cu participare internațională. Integrare prin cercetare și inovare. 8 și 9 noiembrie 2018. Chișinău – 2018. Rezumate ale comunicărilor Științe Juridice. – Chișinău: CEP USM 2018, 401p., p.96-99.

Sumarul compartimentelor tezei. Structura tezei este determinată de scopul și obiectivele cercetării și este alcătuită din adnotare, lista abrevierilor, introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie, anexe.

Introducerea reprezintă fundamentare temei alese prin expunerea actualității, importanței și gradului de studiere a problemei abordate, scopul și obiectivele lucrării, noutatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea rezultatelor și sumarul compartimentelor tezei.

Primul capitol „Analiza situației în domeniul de cercetare a problemei calificării juridice”, reprezintă o cercetare a surselor doctrinare existente, precum și o analiză a studiilor ramurale vizând calificarea juridică și identificarea problemei de cercetare. Au fost analizate în ansamblu studiile cercetătorilor naționali și străini ce au abordat în lucrările sale domeniului subiecte ce țin de tematica calificării juridice.

În doctrina națională, cât și în doctrina străină nu vom găsi studii fundamentale dedicate în mod special domeniului sau problematicii calificării juridice, cu excepția literaturii juridice ruse unde în ultimii ani au apărut câteva lucrări cu privire la acest subiect. Unele aspecte, în special cu privire la aplicarea dreptului, sunt expuse în lucrările de teoria generală a dreptului a autorilor din Republica Moldova și România: Gh. Avornic, D. Baltag, E. Aramă, R. Ciobanu, B. Negru, Al. Negru, I. Craiovan, A. Popescu, C. Voicu, N. Popa, L. Barac, D.C. Dănișor, I. Dogaru, Romul Petru Vonica, Gh. Mihai, și din Federația Rusă: С.С. Алексеев, В.К. Бабаев, В.М. Баранов, Д.Н. Бахрах, А.М. Васильев, В.В. Лазарев А.Ф. Черданцев, А.В. Малько, М.И. Матузов, А.В. Мицкевич, П.Е. Недбайло, В.М. Сырых, Черданцев А. Ф., В. И. Червонюк, la care se raliază și autorii penaliști care au studiat domeniul calificării juridice din perspectiva dreptului penal, cercetători științifici români și ruși ca: Gh. Nistoreanu, S. Brânză, V. Stati, S. Copețchi, I. Hadîrcă, A. Mariș, E. Florea, В.Н. Кудрявцев, А.И. Парог, В.С. Савельева, А.И. Тарханов și doar în ultima perioadă de timp și autori ruși care cercetează anumite aspecte ale calificării juridice din perspectiva teoriei generale a dreptului - Власенко В. Н, Коробов А. П., Чвялева Е. В.

În timp ce unele aspecte ale calificării juridice în cadrul aplicării dreptului au fost subiectul cercetării în doctrina juridică, în cea autohtonă nici nu s-a pus problema calificării juridice îndeplinite de legiuitor. Prin urmare, devine evidentă sarcina doctrinei de a completa acest gol din

teoria autohtonă în scopul aprofundării ei și de a veni cu concluzii și propuneri concrete în vederea eliminării lacunei în cauză din știința juridică și din sistemul juridic. De aceea în lucrarea de față a fost formulat scopul de a realiza o cercetare complexă a fundamentării teoretice a calificării juridice în vederea elucidării esenței, valorii și locului acesteia atât în doctrina teoretică a Republicii Moldova, cât și în practica juridică în scopul identificării unor soluții pentru dezvoltarea și sporirea eficienței dreptului prin practicarea calificării juridice corecte.

Întru realizarea acestui scop, au fost trasate obiective de cercetare concrete.

Capitolul doi „Delimitări conceptuale ale calificării juridice” constituie o analiză detaliată a conceptului de calificare juridică și a noțiunilor adiacente. S-a determinat importanța calificării juridice a faptelor în contextul edificării statului de drept, de asemenea, s-a identificat locul și rolul calificării juridice în primul rând în procesul de realizare și aplicare a dreptului. Calificarea juridică este o parte componentă a unui amplu proces de realizare a dreptului la care își aduce aportul în mod esențial. Calificarea corectă contribuie la dezvoltarea unei culturi juridice a subiecților de drept, în particular, și a societății în general.

Calificarea juridică ca și proces în sine prevede respectarea unor reguli, de la constatarea faptei până la identificarea și nominalizarea prevederii legale aplicabile, astfel contribuie la ordonarea activității atât a subiecților implicați în realizarea dreptului, cât și a celor ce participă la legiferare.

Totodată, calificarea juridică include în sine mai multe acțiuni: nominalizarea normei juridice, verificarea autenticității sale și a forței juridice a normei în cauză, corelarea normei alese cu alte norme juridice, sesizarea erorilor de redactare a actului juridic, verificarea validității normei juridice, rezolvarea unor situații generate de existența unor norme conflictuale, verificarea legalității actului juridic, respectiv conformitatea normei juridice cu actele normative se face în raport cu diferite categorii de acte de aplicare.

A fost studiată legătura dintre calificarea juridică și elaborarea dreptului, stabilind interdependența acestor domenii ce se completează reciproc. Calificarea juridică este un subiect de importanță majoră și pentru elaborarea dreptului, proces pentru care în ultima perioadă de timp în doctrina juridică străină s-a utilizat termenul de legisprudență (L. Withgens).

Legisprudența este caracterizată ca teoria rațională a legislației, ce constă în respectarea ideii de libertate ca și principiu, oferind legiuitorului posibilitatea de a introduce inovații legislative în sistemul dreptului, ținând cont de principiile constituționale și internaționale. Astfel, rezultatul procesului de aplicare și de calificare juridică este precedat de acțiunile celui ce

interpretează norma, dar și de capacitatea de evaluare și anticipare a posibilei evoluții a relațiilor sociale reflectată în textul normativ-juridic aprobat de legiuitor.

Capitolul trei „Repere ale identificării fundamentelor calificării juridice” constă într-o investigație științifică complexă a structurii calificării juridice, fiind pe larg analizate etapele calificării juridice și tipurile calificării juridice. În literatura de specialitate calificarea juridică este cercetată în temei ca proces, iar în unele (puține) lucrări și ca rezultat și deși sunt opinii diferite și contradictorii, nu putem să nu apreciem contribuția din ambele perspective ale calificării juridice. De aceea a fost studiată calificarea juridică în ambele ipostaze: calificarea juridică ca proces și calificarea juridică ca rezultat, fiind delimitate elementele de structură din perspectiva abordării teoretice și practice a acestui domeniu de cercetare.

Calificarea este caracterizată ca o activitate cognitivă ce se produce treptat, astfel încât poate fi împărțită în segmente de timp, numite etape (stadii, faze). Etapele și succesiunea lor se caracterizează prin obiectivitate, adică prin faptul că diviziunea în etape are un caracter obiectiv, dar se deosebesc prin conținut, adică intervine și elementul subiectiv prin specificul profilului agentului cunoscător.

Calificarea juridică constă în evidențierea acelor semne ce sunt relevante din punct de vedere juridic, proces ce presupune efectuarea unei operații logice pentru a putea compara faptul concret cu cel prevăzut de norma juridică, pentru că metodologic nu este posibil a compara concretul cu generalul, pentru aceasta transformăm concretul în general. Această operație se sprijină pe normele de drept material și este parte integrantă a procesului de aplicare, dar în primul rând, al celui de calificare.

Analizând tipurile de calificări, am obținut posibilitatea să caracterizăm mai complet conceptul calificării juridice, astfel încât am stabilit propriile criterii de evidențiere a tipurilor calificării juridice, ținând cont de cele două perspective enunțate în teză, perspective în care poate fi privită calificarea juridică. În acest sens am delimitat atât criteriul temporalității, cât și calitatea subiecților calificării, suma circumstanțelor de fapt, conținutul normelor alese pentru calificare și impactul pe care îl poate avea rezultatul calificării în raport cu sistemul normelor de drept și în raport cu eficiența aplicării dreptului în relații sociale concrete.

Studiind practica judiciară, constatăm locul și rolul calificării juridice atât ca proces, cât și ca rezultat, ceea ce în final a avut ca obiectiv identificarea dificultăților în procesul de calificare de calificare. De cele mai multe ori aceste erori ale calificării juridice determină o stabilire incorectă a tipului raportului juridic litigios, a unor elemente ale lui, o delimitare insuficientă (incorectă) a raportului juridic supus examinării de alte raporturi juridice similare. Rezultatul calificării

presupune o evaluare juridică a faptelor, a realității juridice și a bazei domeniului legislativ în scopul stabilirii normelor adecvate situației de fapt.

Ținând cont de ambele perspective în care a fost analizată calificarea juridică, menționăm că ambele au valoare decisivă atât pentru aplicarea, cât și pentru elaborarea dreptului, căci este necesar a stabili în mod complet și clar atât informațiile despre elementele intrinseci caracterizării raportului juridic, cât și a elementelor extrinseci ce vizează calificarea juridică.

Capitolul patru „Instrumente și modalități de depășire a dificultăților în procesul de calificare juridică” reprezintă o analiză teoretico-practică a calificării juridice, fiind pus accentul pe aspectul practic al domeniului.

În rezultatul cercetărilor întreprinse s-a constatat că o importanță aparte în calificarea juridică o au conceptele, categoriile, definițiile, întru cât în cadrul oricărui sistem de drept există cuvinte, termeni, noțiuni claritatea înțelesului acestora urmează să fie redat de cel ce califică și are cunoștințe în acest domeniu, căci diversitatea ramurilor de drept, sau chiar în diverse contexte termenii, noțiunile pot avea înțelesuri diferite.

Calificarea în cadrul conceptelor vagi, spre deosebire de cele strict determinate, este mai dificilă și în acest caz poate fi facilitată de standardele juridice. Standardul nu este o normă, ci o tehnică de formulare și aplicare a regulii de drept. La rând cu standardele, principiile generale ale dreptului pot fi utilizate de legiuitor și de cel ce aplică dreptul pentru a da o calificare corectă și a face să triumfe dreptatea în relațiile sociale. Majoritatea autorilor consideră principiile generale idei originare menite să lumineze elaborarea și aplicarea dreptului, deci, relevanța lor pentru domeniul juridic, adică atât pentru elaborarea, cât și pentru realizarea dreptului este în afara oricăror dubii.

S-a studiat practica Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova pentru a fi determinată relevanța în cadrul calificării juridice a instrumentelor și conceptelor juridice pentru depășirea lacunelor de drept. Sub aspect teoretic și practic s-a încercat identificarea soluțiilor pentru depășirea erorilor de calificare juridică, cât și modalitatea de îndeplinire a unei calificări juridice calitative de către subiecții implicați în procesul de îndeplinire a justiției și realizare a dreptului.

S-a arătat că dat fiind faptul că, calificarea juridică este o activitate cognitivă, erorile de logică sunt des întâlnite la interpretarea juridică a conținutului textului legii în procesul de realizare a dreptului.

Calificarea se realizează în primul rând după regulile logicii formale, după așa numitele reguli ale silogismului logic. Cele mai multe erori de calificare au la origine cauze subiective, dar

în linii mari erorile pot fi divizate în erori de natură factologică (informațiile pe care cel ce califică le dobândește pot fi incomplete sau eronate, să nu corespundă adevăratei stări de lucruri) și erori de apreciere, care pot fi comise dacă sunt neglijate legile logicii, principiile dreptului, interpretarea este defectuoasă.

Publicații la tema tezei. Rezultatele investigațiilor au fost reflectate în 9 publicații în reviste de specialitate și culegeri de articole acreditate de CNAA și în comunicări la conferințele naționale și internaționale, volumul căroră este de 3,92 c.a.

Volumul și structura tezei: Introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări. Bibliografie din 250 titluri, 132 pagini text de bază, 11 pagini anexe, declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autorului.

Cuvinte-cheie: Calificare juridică, proces, rezultat, elaborarea dreptului, realizarea și aplicarea dreptului, concepte, categorii, standarde, principii, dificultăți de aplicare, erori de calificare.

CAPITOLUL I. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL DE CERCETARE A PROBLEMEI CALIFICĂRII JURIDICE.

1.1. Analiza doctrinei teoretico-juridice referitor la calificarea juridică

Societatea umană mereu a fost preocupată de evoluția cadrului normativ care determină atât în mod direct, cât și în mod indirect nu numai exclusiv calitatea actului de justiție, dar în general sentimentul de încredere legitimă în puterea statului de a promova dreptatea. Legea a devenit un mijloc de transformare a realității fizice și sociale, un cadru textual ce trebuie să se adapteze în permanență la realitățile schimbătoare. Aceasta implică finalități ierarhizate, mergând de la finalități abstracte la obiective precise, eventual eșalonate în timp .

Eficiența și eficacitatea dreptului, nefiind propriu-zis noțiuni juridice, caracterizează atât realizarea dreptului, cât și efectele reale ale regulii asupra comportamentelor sociale. În literatura juridică franceză se face distincție între efectivitate, eficacitate și eficiența dreptului. Prima măsoară distanța dintre drept și aplicarea sa și este gestionată în temei de sociologia juridică, eficacitatea permite a aprecia rezultatele și consecințele sociale ale dreptului, iar eficiența constă în verificarea dacă obiectivele normei/normelor juridice au fost atinse cu cel mai mic preț .

Eficacitatea normei de drept se consideră negativă, dacă relațiile reglementate de normă au consecințe nedorite din punct de vedere al scopului final, în asemenea condiții norma devine pur și simplu un mijloc ineficient de reglementare a comportamentului uman. Legiuitorul, la rândul său, nu este cointeresat în existența normelor neeficace sau, cu atât mai mult, a actelor cu eficacitate negativă.

Studiile din domeniul dreptului întodeauna au scopul de a oferi răspuns la provocările contemporaneității, fiind în căutarea asigurării legăturii perfecte între reglementarea normativă și actul aplicativ, două instituții care ar trebui mereu să se completeze pentru a oferi uniformitate și securitate raporturilor juridice. Pe de altă parte între doctrină și practica juridică există legături și interferențe multiple, ceea ce face să avanseze rolul dreptului în societate. Această situație a fost bine exemplificată de autorul canadian Martin Nadeau referitor la principiul securității juridice, care a fost inițial conceput ori prezentat ca o valoare sau obiectiv al dreptului și a fost obiectul studiului în Teoria generală a dreptului și de Filosofia dreptului. Cu timpul, discursul juridic european a evoluat spre o recunoaștere a statutului său formal și atunci a devenit în ochii autorilor un principiu, o normă juridică. În particular CtEDO și CJUE au recunoscut și aplicat în jurisprudența sa un principiu general de securitate juridică. În consecință, doctrina a fost ecoul

jurisprudenței și a confirmat că, sub impulsul său, s-a consacrat principiul securității juridice în sistemele de drept naționale și în dreptul supranațional european .

Calificarea juridică este determinată nemijlocit atât de calitatea actului de legiferare și a celui de aplicare a dreptului, la care contribuie pregătirea profesională a subiecților implicați în aceste procese, de asemenea un factor relevant ar fi și cultura juridică a societății care formează spațiul de acțiune a acesteia. După cum menționează profesorul Ion Craiovan consistența sistemului juridic reclamă evitarea antinomiei, respectiv incompatibilitatea între directive relative la același obiect [63, p.29]. Dreptul, în viziune kelsiană, este o ierarhie de norme, validitatea normei se întemeiază pe conformitatea sa cu o norma superioară – până la aceea normă fundamentală.

Calificarea juridică este un domeniu mai puțin studiat și abordat în literatura de specialitate națională, totuși în unele studii, în anumite ramuri de drept, acesteia i se acordă o oarecare atenție, astfel domeniul dreptului penal operează cu următorii termeni: calificarea infracțiunilor, domeniul dreptului civil: calificarea contractelor, domeniul dreptului internațional: calificarea legislației aplicabile. Problema calificării juridice este o problemă ce ține de știința juridică cât și de practica juridică, iar, sub anumite aspecte, se transformă ea însăși într-o reglementare juridică, devine o obligație juridică pentru organele de stat când aplică legea, dar și atunci când inițiază un act normativ-juridic. Calificarea presupune transpunerea unei situații de fapt într-o norma de drept sau, cum se menționează în literatura de specialitate, traducerea faptelor în limbaj juridic.

Calificarea juridică, deși este studiată în literatura de specialitate din perspectiva aplicării dreptului, contribuind nemijlocit la procesul de realizare a acestuia prin aplicare, totuși poate fi identificată ca o etapă independentă, bazată pe unele procedee logice, ce poate fi valorificată după constatarea stării de fapt și nu trebuie confundată cu interpretarea. Asupra precauției de a nu confunda calificarea cu interpretarea s-au pronunțat și autorii noștri, dar fără a oferi mai multe argumente și explicații.

Discutabilă în literatura de specialitate rămâne totuși ordinea efectuării acestor procedee (dacă în genere se poate vorbi de ordine) și anume, interpretarea și apoi calificarea sau calificarea urmată de interpretare. O variantă de răspuns la această întrebare găsim în literatura juridică franceză „, uneori, pentru a califica, este necesar de interpretat norma, căutând ceea ce au dorit părțile ... judecătorul nu poate interpreta un contract clar, riscând să fie sancționat de Curte pentru denaturare: numai o normă neclară poate fi interpretată” [148, p.8]. Asupra acestei ultime rezerve din opinia citată vom mai reveni în continuare.

O importanță deosebită o are delimitarea noțiunii de calificare juridică nu numai de noțiunea de interpretare, dar și de cea de concretizare. Deși aceste noțiuni au multe elemente comune întrucât atât interpretarea cât și concretizarea sunt nemijlocit legate de procesul de atribuire unei situații de fapt a unei norme de drept. În concepția autorului Iu. Permeakov, concretizarea normei de drept și fixarea semnificației juridice a faptei duc la certitudine juridică, fapt deosebit de relevant pentru domeniul juridic [236, p.248]. Calificarea normei de drept este menită să analizeze mecanismul reglementării juridice, care la rândul său, răspunde la întrebarea ce fel de mijloace juridice sunt utilizate pentru a soluționa situația de reflectare uniformă în normele legii ale unor sau altor particularități ale relațiilor sociale.

Prezintă interes ideea autorului Mihai-Constantin Eremia, conform căreia legiuitorul interpretează nu numai adoptând legi de interpretare, ci și înainte de a adopta legea, atunci când trasează modalități de fundamentare și conceptualizare a legii, ceea ce autorul respectiv a numit interpretare de fundamentare [83 p.25]. Mergând pe această linie de raționament putem completa această idee, adăugând că legiuitorul ar trebui să facă o calificare prealabilă înainte de a adopta un act normativ-juridic. De altfel, ideea de calificare pe care o face (trebuie s-o facă) legiuitorul este susținută de autori, cercetători în dreptului penal din România.

Relativ recent a fost lansat termenul legisprudență de autorul belgian Luc J. Wintgens, care într-un studiu [204, p.251-273] a remarcat faptul că problema elaborării dreptului nu este suficient cercetată la nivelul teoriei generale a dreptului și cauza este de natură politică, ce derivă din ideea atotputerniciei legiuitorului, unul din miturile Revoluției franceze de la finele secolului al XVIII-lea, care a declarat voința legiuitorului ca fiind voință generală exprimată în lege.

Actualmente această idee suportă modificări, căci legiuitorul înainte de a adopta o lege trebuie să facă și o muncă de valorizare, de apreciere, în definitiv de calificare a potențialelor raporturi juridice numai respectând Constituția, principiile generale, justificând diferența de tratament și limitările drepturilor atunci când aceasta se întâmplă. În activitatea de apreciere, justificarea este o formă de respect pentru cei cărora le este adresată legea. În acest context putem invoca opinia împărtășită de J. Rawls care considera că această obligație consolidează suplimentar fundamentul contractual al statului [182, p.209].

Conexiunea dintre Stat și Societate se realizează prin sistemul de norme juridice, care este parte a unui sistem de norme sociale și în acest aspect, permite cunoașterea limbajului juridic prin intermediul căruia se descrie esența relațiilor sociale și se identifică aplicabilitatea reglementărilor legale în raport cu gradul de percepere a societății. Este cunoscut faptul că gradul de percepție a normelor de drept diferă de la o societate la alta fiind determinat de situația economică,

preferințele religioase, unitatea social – culturală, nivelul de moralitate și uneori de experiența istorică de evoluție a comunității.

În legătură cu acest demers științific, una din cele mai importante sarcini ale aplicabilității normelor de drept constă în stabilirea faptului care raporturi sociale, din punctul de vedere al legiuitorului, urmează să fie reglementate de anumite norme de drept, precum și elaborarea în acest sens a unor principii de evidențiere a acestora care să corespundă cu criteriile de calificare normativă ale legiuitorului.

Confuzia dintre termenul de calificarea juridică și cel de interpretare se datorează unei abordări superficiale a subiectului calificării juridice, cât și în lipsa unei implicări esențiale a legiuitorului în definirea complexă a unor concepte și termene. Deși, ambele sunt parte a procesului de aplicare a dreptului, interpretării trebuie de atribuit rolul de dezvăluire a conținutului normei juridice, pe când calificarea juridică se referă la esența la semnele relevante pentru asigurarea aplicării eficiente și uniforme a normei juridice.

Și în literatura teoretico-juridică din Federația Rusă subiectul calificării a început a fi abordat relativ recent. Unul dintre acești autori, A.P. Korobov - a enunțat ideea că doar procesul de calificare juridică poate fi numit astfel, nu și rezultatul, stăruind asupra faptului că ea reprezintă doar un proces, o activitate, esența căreia se reduce la aprecierea faptelor și evenimentelor prin prisma rolului lor în apariția raporturilor juridice [222, p.9]. Autorii din Federația Rusă în general se situează pe poziția conform căreia calificarea juridică este o parte a procesului de aplicare a dreptului, de aceea se face trimitere la aplicarea normelor juridice, particularitățile acestui proces având scopul de a arăta esența și etapele calificării juridice. Totuși, autorul atrage atenția asupra faptului că cea mai mare parte în structura aplicării dreptului o ocupă anume calificarea. Alți autori ruși de asemenea tratează echivoc acest aspect al asemănării ori deosebirii aplicării dreptului de calificarea juridică. S.S. Alexeev este de părere că sunt grupuri separate de acțiuni (operațiuni) de aplicare, dar nu relatează că etapele se deosebesc și prin timpul de desfășurare în lumea înconjurătoare [205, p.253]. Deși aparent domeniul calificării juridice face parte din cadrul unei etape importante a procesului de aplicare a dreptului, totuși am putea stabili locul acesteia prin atribuirea la o etapă aparte independentă de stabilirea stării de fapt și interpretarea normei de drept.

În legătură cu aceasta pot fi evidențiate mai multe etape, faze ale procesului de aplicare a dreptului. Aceste faze constituie un proces unic. Fazele aplicării diferă de la un caz la altul, în dependență de caracterul normei juridice aplicate și actul individual adoptat în legătură cu aplicarea.

Așa, de exemplu, dacă ne referim la activitatea instanței judecătorești în procesul de aplicare a dreptului, pot fi evidențiate următoarele faze [170, p.407]:

- stabilirea stării de fapt;
- alegerea normei de drept ce se referă la fapta dată;
- interpretarea normei juridice alese;
- elaborarea și emiterea actului de aplicare a dreptului;
- executarea actului de aplicare și controlul asupra executării lui.

Dacă ar fi să atragem atenție la primele trei faze ale procesului de aplicare „alegerea normei de drept ce se referă la fapta dată, atunci aici este vorba despre o etapă a calificării juridice care reprezintă o tehnică generală, specială și complexă de realizare a dreptului. Din considerente că stabilirea stării de fapt este legată și de probarea acelor fapte, autorul I.A. Tarhanov propune delimitarea operațiunii de calificare care constă în extragerea semnelor relevante juridic din faptele stabilite pe cazul concret de stabilirea și probarea faptelor ca o etapă aparte, ca prima etapă [243].

În literatura juridică națională nu avem studii fundamentale dedicate domeniului calificării juridice. Iar dacă domeniul realizării normei de drept, interpretării juridice, praxiologiei juridice sunt deja aprofundat studiate și își găsesc valorificare în lucrările cercetătorilor contemporani, atunci ce ține de calificare juridică, doctrina științifică națională a teoriei generale a dreptului este săracă în asemenea abordări. Vom găsi doar unele menționări succinte referitor la calificarea juridică în lucrările fundamentale dedicate teoriei generale a dreptului, metodologiei juridice, logicii juridice și câte ceva în studiile ramurale care se vor referi la raporturi juridice concrete în domeniului dreptului public sau privat.

Foarte puțin vor găsi abordarea domeniului calificării juridice la cercetătorii teoreticieni autohtoni, un studiu mai amplu îl găsim într-o temă aparte cu privire la reflectarea cercetării acestui domeniu de către Aramă Elena și Ciobanu Rodica în lucrarea Metodologia Dreptului, sinteze pentru seminar [3, p.74]. În cadrul acestui studiu, de natură didactică, pentru prima dată în literatura juridică din Republica Moldova s-a atras atenția asupra conceptului calificării juridice cu accente în teme metodologice, arătând relevanța acestui proces în cadrul sistemului de drept, în special și a fenomenului juridic, în general. Autorii au apreciat de asemenea importanța conceptelor și categoriilor pentru calificare, au semnalat problema raționalității, dar și a subiectivității calificărilor, pentru excluderea căreia au atras atenția la necesitatea aplicării raționamentului juridic în cadrul realizării calificării juridice.

Un interes aparte suscită și expunerea metodelor raționamentului juridic: inducție, deducție, analiză, sinteză, utilizarea procedeelelor logicii formale și a silogismului în cadrul gândirii juridice. În studiu se menționează calificarea juridică numai în calitate de tehnică generală de realizare a dreptului. În Tratatul de teoria generală a statului și dreptului, autor profesor Gheorghe Avornic vom găsi utilizarea termenului de calificare juridică la compartimentul realizării dreptului, unde se menționează că putem vorbi despre o calificare juridică corectă și temeinică doar atunci când se cunoaște starea de fapt și alegem corect norma juridică care se referă la această situație [21, p.190].

În această ordine de idei, autorul menționează că în situația de realizare a procesului de alegere a normei organul de aplicare va parcurge o serie de acțiuni prealabile cum ar fi: nominalizează norma juridică, verifică autenticitatea normei, determină conținutul exact al normei, dacă se aplică la cauza dată sub aspectul acțiunii ei în timp, în spațiu și asupra persoanei etc., atribuind în așa mod calificarea juridică la categoria problemelor de drept.

Autorii Negru Boris și Negru Alina în manualul Teoria generală a dreptului menționează că numai în cazul unei calificării juridice exacte a stării de fapt organul de aplicare a dreptului va adopta o decizie adecvată [170, p.404]. Astfel, calificarea juridică este reflectată ca parte componentă a procesului de realizare a dreptului.

Interesantă este abordarea calificării juridice în studiul Teoria generală a dreptului. Curs teoretic, autori Dumitru Baltag, Alexei Guțu, unde aceștia menționează cu referire la etapa alegerii normei în procesul de realizare a dreptului, precum că de cele mai dese ori este greu de făcut încadrarea juridică corectă a unei fapte atunci când prin trăsăturile ei se află sub incidența mai multor norme [28, p.227]. Autorii au decis să utilizeze termenul de încadrare juridică ceea ce diferă de poziția altor cercetători din Republica Moldova însă este apropiată de abordările întâlnite în literatura de specialitate din România.

Cercetările științifice juridice din România pe domeniul calificării juridice, prezintă interes prin problematica acestui domeniu studiată la un nivel mai aprofundat, în special din perspectiva aplicării normei de drept. De altfel, procesul de calificare juridică, după cum menționează judecătorul Curții Constituționale din România, Romul Petru Vonica, în studiul Introducere generală în drept, presupune mai multe acțiuni ca: nominalizarea normei juridice, verificarea autenticității sale și a forței juridice a normei în cauză, corelarea normei alese cu alte norme juridice, sesizarea erorilor de redactare a actului juridic, verificarea validității normei juridice, rezolvarea unei situații generate de existența unor norme conflictuale, verificarea legalității

actului juridic, respectiv conformitatea normei juridice cu actele normative se face în raport cu diferite categorii de acte de aplicare [184, p.453].

Pentru a exprima opinia proprie asupra nivelului de cercetare a problemei calificării juridice trebuie să fim de acord că, calificarea juridică este o etapă care face parte din procesul aplicării dreptului, astfel calificarea juridică reprezintă primul instrument de identificare a normei de drept. În dependență de abilitatea și profesionalismul subiectului aplicării normei juridice, cât și de calitatea conținutului normei de drept, calificarea poate contribui la aplicarea corectă și uniformă a legislației.

În aceste condiții, studiul acestui instrument sau proces este unul necesar și actual noilor tendințe de dezvoltare a doctrinei juridice naționale, din perspectiva promovării culturii juridice și creșterii încrederii în justiția națională. Calificarea juridică poate fi asemănată cu un proces îndelungat de supunere în mod repetat a analizei raporturilor juridice în cauză și înglobarea acestora în norma juridică selectată. Autorul rus P. E. Nedbailo încă în anii 60 ai secolului trecut compara această primă tatonare ca prima măsurare (примерка) a faptelor corespunzător normei și invers - a normei - la fapte [233, p.312]. Această opinie a fost preluată și de alți autori, astfel conform opiniei V. M. Sârâh, analizând natura juridică a faptului, cel ce aplică legea măsoară acțiunile oamenilor cu ajutorul normelor juridice [242, p.329].

Deoarece s-a introdus și termenul de natură juridică, vom menționa că esența și natura juridică sunt concepte apropiate ca sens, căci esența se reflectă în natura juridică, influențează formarea ultimei și astfel este o punte de legătură între fapt și drept.

În literatura juridică din România vom găsi atât termenul de încadrare juridică, cât și termenul de calificare juridică utilizate de autori în contexte comune sau în situații diferite, astfel, se formează confuzii referitor la domeniul de acțiune a acestor termeni. De exemplu, Lidia Barac, cu referire la calificarea juridică, face o apreciere între fapt și drept, astfel stabilirea faptelor se realizează cu ajutorul probelor, prezumțiilor, etc., în timp ce calificarea juridică reprezintă o apreciere în care intervin atât elementele de drept, cât și de fapt. În aceste condiții calificarea juridică trebuie studiată ca o problemă complexă [30, p.126].

Dl profesor Dumitru Mazilu în studiile sale se pronunță asupra calificării juridice a stării de fapt, astfel după stabilirea stării de fapt organul de stat este chemat să aplice dreptul având obligația să aleagă acele dispoziții normative pe baza cărora trebuie să se ia hotărârea. Este un proces de selecție a acestor dispoziții – numit de mai mulți autori de identificare sau de critică a normei – în vederea calificării juridice a stării de fapt stabilite [152, p.272]. Specialiștii din domeniul dreptului civil și al dreptului internațional privat prin calificare înțeleg operațiunea de

determinare a categoriei juridice în care se încadrează o situație de fapt, având drept consecință indicarea legii competente [147, p. 2556], [140, p.64].

Calificarea juridică nu poate fi asigurată doar de cunoașterea situației de fapt și determinarea normei care se referă la acea situație, de această părere sunt profesorii Ioan Ceterchi și Ion Craiovan care consideră că verificarea legalității normei juridice, corespondența ei față de alte acte este o sarcină pe care trebuie să o rezolve organul de aplicare în luarea deciziei asupra alegerii normei de drept [46, p.134] .

Autorul Costică Voicu menționează că alegerea normei de drept este faza în care organul de aplicare selecționează norma juridică aplicabilă cazului concret, în scopul clarificării exacte a stării de fapt, acest proces fiind numit *încadrare juridică*, astfel corecta încadrare juridică va oferi actului de aplicare caracterul de legalitate.

Activitatea instituțiilor de stat se desfășoară în conformitate cu anumite reguli de tehnică juridică și potrivit scopurilor generale, impuse de buna funcționare a mecanismului social, de coexistență a libertăților sociale. Dintr-o atare perspectivă, activitatea organelor cu atribuții executive cât și legislative nu doar prezintă interes pentru membrii societății, dar reprezintă și o incontestabilă valoare teoretică, cât și practică. Transpunerea faptelor sociale - cu cerințele, tendințele și legitățile lor - în relații normativ-juridice implică, mai întâi, o temeinică activitate cognitivă, iar apoi, o calificată muncă de apreciere valorică, de studiere, evaluare și valorizare a conținutului acestor fapte și relații, în vederea trecerii de la indicativ la imperativ, prin intermediul acțiunii legiuitorului. De aceeași părere sunt și autorii I. Dogaru, D.C Danișor și Gh. Danișor [79, p.352], care abordează ideea calificării juridice intuitive, astfel menționează în studiile lor că problemele de fapt constau în realitatea și proba faptelor, pe când problemele de drept constau în a căuta și elucida sensul normei aplicabile. Orice raționament judiciar sau administrativ are la baza stabilirea faptelor, după care norma juridică este căutată și interpretată pentru a stabili corelația între drept și fapt, corelație ce are la bază cultura juridică a celui ce realizează acest proces.

Calificarea juridică, trebuie de remarcat că trebuie privită și din perspectiva unui proces cognitiv, fiind legată în mod direct de gândirea juridică care la rândul său asemeni altor tipuri de gândire a fost peste tot în lume un câmp de luptă și dezbateri asupra dreptății, utilității, binelui, răului: mizele mari ale vieții [149, p.10].

Și în literatura teoretico-juridică din Federația Rusă domeniul calificării juridice a început a fi abordat și dezvoltat în mod complex relativ recent. Unul dintre acești autori, A. P. Korobov - a enunțat ideea că doar procesul de calificare juridică poate fi acceptat, nu și rezultatul, argumentând faptului că calificarea juridică reprezintă doar un proces, o activitate, esența căreia se reduce la

aprecierea faptelor și evenimentelor prin prisma rolului lor în apariția raporturilor juridice [222, p.9]. O altă parte de cercetători din Federația Rusă la general sunt pe poziția conform căreia calificarea juridică este o parte a procesului de aplicare a dreptului, de aceea se face trimitere la aplicarea normelor juridice, particularitățile acestui proces având scopul de a arăta esența și etapele calificării juridice. Totuși, autorii atrag atenția asupra faptului că cea mai mare parte în structura aplicării dreptului o ocupă anume calificarea. Alți autori ruși de asemenea, tratează echivoc acest aspect al asemănării ori deosebirii aplicării dreptului de calificarea juridică. În acestă ordine de idei, putem menționa poziția profesorului S.S. Alexeev care este de părere că calificarea juridică și aplicarea sunt grupuri separate de acțiuni (operațiuni) de aplicare, dar cu toate acestea nu se referă la delimitarea acestor operațiuni în raport cu periodicitatea și modul de realizare [205, p.253].

Autorul rus V. I. Chervonyuk apreciază [248] calificarea juridică ca un proces de evaluare a circumstanțelor particulare ale vieții din perspectiva drepturilor, cu scopul de a identifica semnificația juridică a circumstanțelor reale, exprimate în juxtapunere și stabilirea conformității (sau neconformității) simptomelor și a semnelor lor indicate de regula de drept a faptelor.

Autorul A. F. Cherdantsev pune problema aprecierii reduse a valorii faptei sau valorii obiectului în procesul de calificare juridică, astfel menționează în lucrările sale că aceasta nu se referă uneori la aprecierea situației ca modalitate de prezentare a valorii obiectului. Specific este în literatura rusă că despre acest lucru nu se discută, calificarea juridică fiind apreciată mai mult ca un tip de evaluare, o evaluare juridică. În așa mod, în judecarea calificării, valoarea faptei nu își găsește exprimare [249].

Cert este faptul că argumentarea privind calificarea juridică se referă în mod direct numai la caracteristicile relevante ale unei anumite acțiuni ale faptei reglementate în norma de drept, însă în mod indirect este exprimată evaluarea axiologică negativă a faptelor. Astfel, poziția profesorului A. F. Cherdantsev este pe cât de relevantă pe atât și de importantă, căci analizând aspectele situației de fapt prin excluderea aspectului de valoare, ne putem afla în situația proprie sistemului de drept romano-germanic unde pentru a da o interpretare de valoare este deseori nevoie de o decizie cu caracter de recomandare a unei instituții superioare. Prin evaluarea axiologică negativă a faptelor ne apropiem de opinia autorilor care apreciază calificarea juridică ca proces cognitiv. Calificarea juridică poate fi asemănată cu un proces îndelungat de supunere în mod repetat a analizei raporturilor juridice în cauză și înglobarea acestora în norma juridică selectată. Autorul rus P. E. Nedbailo încă în anii 60 ai secolului trecut compara această primă tatonare ca prima măsurare a faptelor corespunzător normei și invers a acelei a norme la

categoria de fapte [233]. Această opinie a fost preluată și de alți autori, astfel conform opiniei V. M. Sârâh, analizând natura juridică a faptului, cel ce aplică legea măsoară acțiunile oamenilor cu ajutorul normelor juridice [242, p.329]. Analiza aspectului de valoare a bunului sau situației de fapt este des întâlnită în sistemul de drept anglo-saxon unde judecătorul poate să califice fapta în raport cu gradul de cultură a societății apreciind climatul local - dacă societatea este pregătită pentru un astfel de rezultat al calificării juridice a situației de fapt în raport cu sistemul de norme de drept existent. În acest context autorul Vlasenko Valery Nikolayevich a studiat aspectul logic al calificării juridice, scopul cercetării sale fiind cel de a identifica problema naturii aspectului logic al procesului de calificare juridică. Autorul e de părere că modurile de cercetare a aspectului logic în procesul de calificare juridică ar duce la identificarea de algoritmi pre-calificare, care la rândul lor ar putea fi utilizați în crearea unor programe logice de calculator, fapt ce ar permite formalizarea și automatizarea procesului însă nu ar exclude efortul uman. ci doar ar contribui la simplificarea acestuia [213].

Progresul tehnico-științific actual, creșterea în complexitate, diversitate și volum a relațiilor (situațiilor de fapt) inter și intra-sociale amplifică sarcinile organelor juridice și determină o intensificare a capacității lor de receptare a comandamentelor sociale, de apreciere proprie a acestor comandamente, de perfecționare a tehnicii juridice. Nu este întâmplător faptul că, în condițiile actuale, este tot mai larg dezbătută problema unei direcții specifice a științei dreptului - știința realizării și aplicării corecte a dreptului, necesitând o abordare la nivel a tematicii în cauză.

Calificarea juridică este privită, atât din aspectul identificării normei de drept în procesul aplicării, cât și din perspectiva procesului legislativ atunci când ne preocupăm de indentificarea locului unei situații de fapt pentru a fi încadrată în sistemul de norme deja existent.

Tot mai intens mediul academic este preocupat de identificarea soluțiilor în scopul interpretării și aplicării uniforme a normei legale, astfel tot mai mult hotărârile instanțelor superioare ajung a fi apreciate ca și reper pentru evitarea erorilor de aplicare a normei de drept.

Calificarea juridică trebuie apreciată ca o direcție nouă de cercetare care își face loc alături de alte domenii de mult studiate și valorificate. De necesitatea fundamentării teoretice a acestei noi direcții ne atrage atenția progresul culturii juridice a societății, deoarece tot mai mult se pune problema în mediul academic ce este calificarea juridic, unde este locul acesteia, care este rolul și aportul acesteia la realizarea dreptului, cum să evităm și depășim erorile de calificare juridica, care ar fi strandardele juridice ale unui sistem de norme ce ar trebui să contribuie la direcționarea corectă a organului de aplicare, astfel sunt o multitudine de întrebări care nu au răspuns, dar care deja trezesc interes pentru comunitatea științifică și cea a practicienilor.

1.2. Evaluarea studiilor științifice juridice ramurale vizând calificarea juridică.

Cercetarea domeniului calificării juridice este o sarcină importantă a comunității științifice contemporane. Preocupați de eficiența dreptului în societate punem problema elaborării normelor juridice, a interpretării lor în scopul obținerii unor decizii juste și echitabile, pe această direcție de cercetare la etapa analizei situației de fapt în raport cu norma de drept apar cele mai multe probleme. Nu este deloc ușor să oferi o apreciere juridică unei situații sociale, chiar dacă la momentul elaborării normei de drept legiuitorul a prevăzut cadrul de acțiune a acestei norme, totuși legiuitorul nu poate prevedea în mod absolut modalitatea de aplicare corectă a acelei norme în raport cu situația de fapt ce urma să fie valorificată.

Calificarea juridică reprezintă un proces complex ce implică aprecierea situației de fapt în raport cu o reglementare legală pentru a oferi temeinicie actului de aplicare. Întrucât norma juridică nu poate fi percepută cu nici un organ de simț [155, p.471], ea urmează a fi analizată în baza reprezentării textuale ca urmare a analizei limbajului acesteia. Scopul reglementărilor legale a relațiilor sociale este în cea mai mare parte bazat pe rezultat. Efectul bumerangului reprezintă o preocupare aparte a legiuitorului, el este cel care studiază mediul social și oferă normele legale pentru a fi acceptate, respectate și aplicate sau pentru a fi validate. Calificarea juridică este atât o etapă indispensabilă în cadrul procesului de aplicare a dreptului, cât și o apreciere valorică a unor relații sociale în raport cu prevederea legală.

Calificarea juridică, fiind un proces amplu, determină implicarea mai multor condiții pentru a fi înfăptuită la un nivel profesionist. Situațiile de fapt sunt de o diversitate ce nu poate fi condiționată, în raport cu reglementarea normativă care este condiționată atât de textul legii, cât și de principiile generale ale dreptului, de supremația Constituției. Cultura juridică a societății, cultura profesională a specialiștilor din domeniul juridic, condițiile economice, bunăstarea socială, mai mult sau mai puțin, direct sau indirect, determină calitatea actului aplicativ.

Multitudinea relațiilor sociale presupune și o structurare a normelor legale în dependență de obiect, metodă de reglementare și conținuturi. Astfel, dacă ne referim la particularitățile regimurilor juridice ale tuturor ramurilor de drept, acestea pot fi subdivizate în :

- 1) de profil, industria de bază, care acoperă ramurile juridice principale: drept constituțional, drept civil, drept administrativ, drept penal, de procedură civilă și procedură penală;
- 2) ramură specială, în care regimul juridic s-a schimbat și adaptat la domenii specifice ale societății: dreptul muncii, dreptul funciar, dreptul financiar, dreptul securității sociale, dreptul familiei;

3) de domeniu integrat, semnul distinctiv dintre instituții eterogene juridice ale profilurilor și tipuri speciale: drept comercial, drept maritim.

În cadrul procesului de calificare juridică, în prim plan vom analiza natura juridică a normei supuse calificării, vom delimita domeniul de aplicare a acesteia pentru a putea identifica cantitativ și calitativ conceptele și categoriile juridice ale domeniului dat, rolul cărora în evitarea erorilor de calificare este unul prioritar [189, p.207]. Orice sistem juridic trebuie să dispună de un arsenal conceptual complet, identificat cu denumiri precise pentru a permite prelucrarea incontestabilă a faptelor. Cardul conceptual al dreptului trebuie să permită a atribui fiecărei situații calificarea bine determinată, cu denumiri adecvate și exclusive și de a deduce regulile juridice ce trebuie aplicate [3, p.74].

Calificarea juridică în materia teoriei generale a dreptului, este una condiționată de procesul de aplicare a dreptului, în special la etapa determinării situației de fapt. De această părere sunt mai mulți cercetători naționali și străini care promovează această idee în lucrările lor. Cert este faptul că procesul de calificare juridică este unul cognitiv, deși fiind bazat pe un set de standarde legale, totuși implică o apreciere permanentă a acestora de către subiecții implicați.

Procesul de calificare însumează mai multe etape ce presupun aplicarea unor reguli logice în identificarea normei aplicabile. Norma juridică este un comandament social, ea stabilește relația dintre fapte-condiții și fapte-consecințe, formal legea în generalitatea ei este evocarea unor concepte, noțiuni, definiții [185, p.163].

Ca abordare teoretică a problematicii calificării juridice este apreciat în mod deosebit sarcina pe care o are organul de aplicare a dreptului, care pe lângă faptul că constată existența anumitor fapte în baza unor probe, judecătorul sau administrația își reprezintă faptele, ceea ce determină: aprecierea faptelor în raport cu cultura lor juridică, filosofică, poziție ideologică, convingeri politice și morale etc., iar pe de o altă parte vor căuta să probeze faptele care le consideră ca pertinente, astfel faptele sunt probate în baza unei calificări judece intuitive.

În același timp apare confuzie între etapa de calificare juridică și cea de constatare a faptelor. Diferența dintre situația de fapt și cea de drept este una destul de importantă întrucât la o anumită etapă, cale de atac, judecătorul nu mai poate reveni asupra constatării faptelor. Calificarea legală fiind o chestiune de drept, asta și o diferă de simpla constatare a faptelor [79, p.352-353].

Mai mulți autori fac diferența între problemele de fapt și cele de drept în procesul de selectare a normei juridice. Astfel, autorul Gheorghe Avornic atrage atenția asupra tehnicilor logice, indicând că problemele de fapt privesc realitatea și proba faptelor cauzei, stabilirea unei

premise minore, în timp de problemele de drept constau în căutarea normei juridice aplicabile, deci stabilirea premise majore [21, p.190-191]. Rezolvarea problemei de drept face ca rezultatul procesului de calificare juridică să fie unul corect și temeinic. În acest context interesant este utilizarea termenilor de calificare juridică a faptelor, calificare legală a faptelor, calificare juridică intuitivă, constatarea faptelor, unii autori referindu-se în această ordine de idei și la încadrarea juridică a faptelor.

În această ordine de idei interesant este utilizat termenul de calificarea juridică a faptelor în raport cu alți termeni existenți, cum ar fi calificarea legală a faptelor, calificare juridică intuitivă, constatarea faptelor, unii autori referindu-se la încadrarea juridică a faptelor, în așa caz apar confuzii. În doctrina juridică există opinii contradictorii referitor la utilizarea acestor termeni, totuși cea mai mare diversitate de idei se regăsește în literatura de specialitate din România în particular, în cercetările ramurale unde unii specialiști numesc calificarea juridică ca proces la etapa realizării dreptului, alții - la etapa elaborării dreptului, unii menționează despre încadrare juridică în același context.

Meritorii se dovedesc a fi opiniile autorilor autohtoni Dumitru Baltag și Alexei Guțu [28] care utilizează termenul de încadrare juridică atunci când fac trimitere la procesul de realizare a dreptului, ceea ce este consonant cu opiniile unor autori din România care în același context utilizează noțiunea *de încadrare juridică*, de exemplu, autorii Costică Voicu, Gh. Nistoreanu și alții. În literatura română de specialitate termenul de încadrare juridică se utilizează pe larg în domeniul dreptului penal atunci când se vorbește de încadrarea situației de fapt în componența normei juridico-penale [39, p.98].

Din cercetarea și analiza literaturii de specialitate putem concludiona că, spre exemplu în studiul autorului Adam Popescu din România, atenția a fost concentrată asupra procesului de aplicare a dreptului, iar autorul menționează că la emiterea actului de aplicare ne ajută calificarea juridică a faptelor. În lucrarea autorului nominalizat cercetările au fost direcționate în sensul delimitării calificării de constatarea faptelor. Autorul consideră că în vederea calificării juridice a faptelor autoritatea emitentă a actului de aplicare a dreptului procedează, după caz, la selectarea și interpretarea normei juridice [177, p.125]. Respectiv, constatarea faptelor ar fi atribuție care ar intra în competența altei autorități. Autoritatea emitentă a actului de aplicare nu se preocupă de analiza situației de fapt în raport cu norma de drept, ci doar face o selecție a unei norme juridice, interpretând această normă conform necesității de aplicare.

Astfel, la baza concordanței dintre calificarea faptelor și norma juridică aplicabilă situației concrete stă principiul legalității, principiu consacrat constituțional ce stă la baza întregului sistem

de drept național al unei țări. În ultimii ani în literatura de specialitate la nivel de abordare ramurală au aparut tot mai multe cercetări, care într-un fel sau altul nu pot evita subiectul calificării juridice, deși nu se ocupă în mod special de cercetarea lui.

Dacă ar fi să ne referim la calificarea în domeniul dreptului civil, actualmente este cercetat doar domeniul calificării contractelor civile. Această lucrare este realizată de autorul Dorin Cimil, care astfel este primul autor autohton ce și-a canalizat eforturile în direcția cercetării calificării raporturilor contractuale, definind calificarea contractului ca fiind operațiunea prin care se raportează un caz concret (act juridic, fapt juridic) la un concept abstract recunoscut de o autoritate normativă, în scopul aplicării regimului său juridic [49]. De apreciat este poziția autorului prin care implică în procesul de calificare noțiunile de raport juridic (special - contractual) și de regim juridic aplicabil. În această ordine de idei, trebuie să atragem atenția că în procesul de aplicare a reglementărilor civile un contract este calificat doar în raport de obligațiile generale și de bază ale părților.

Calificarea juridică a unui contract impune inerent referințe la concepte doctrinare în cazul când lipsește reglementarea expresă sau sunt contradicții evidente între textele legale ce se referă la reglementarea aceleiași situații de fapt, precum și la definițiile uniforme legale, operabile pentru situații juridice asemănătoare, precum la practica judiciară, care nu deviază de la principiile legale [48].

Astfel, operațiunea de calificare a unui anumit contract ar trebui să cuprindă toate elementele de valoare indispensabile calificării precum: calitatea părților, obiectul, conținutul, cauza, forma, termenii și obligațiile asumate. Toate aceste elementele ale calificării trebuie analizate ca o totalitate de elemente structurale cu poziție specială în operațiunea de calificare.

Cu referire la domeniul dreptului civil în cartea a V-a a Codului Civil art. 1577 prevede termenul de calificare a conceptelor juridice, acesta se referă mai mult la domeniul dreptului internațional privat, unde pe larg se studiază problema calificării normelor și conflictele de calificare, fiind prescrise și reguli speciale de calificare cum ar fi: *lex fori*, *lex causae*, *lex rei situae*, *lex locus*. Calificarea juridică ca fenomen este pe larg studiat în dreptului internațional privat, în special când se pune problema conflictului de calificări. Astfel, când este necesar să determinăm legea aplicabilă raporturilor de drept civil cu element de extranietate facem o apreciere a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, a codului civil, altor legi ale Republicii Moldova și cutumelor internaționale recunoscute de Republica Moldova [25, p.26].

Ce ține de dreptul aplicabil unui raport juridic cu element de extraneitate se va aplica totdeauna legea care are cele mai strânse legături cu raportul în cauză, în măsura în care nu este

posibil desemnarea dreptului aplicabil conform unei norme conflictuale speciale sau dacă o asemenea normă lipsește. Dacă și în măsura în care asemenea norme conflictuale speciale există și este posibilă desemnarea dreptului aplicabil în cauză în conformitate cu ele, indiferent de sursa în care ele sunt prevăzute, aceste norme vor fi aplicate [47, p.31].

Dreptul aplicabil este desemnat în mod direct de norme conflictuale. Instanța trebuie să aplice dreptul desemnat de norma conflictuală. În cazurile când este imposibil determinarea dreptului aplicabil, instanța va aplica dreptul statului care prezintă cele mai strânse legături cu raportul în cauză. Legătura unui raport cu un sistem de drept este determinată în baza punctelor de legătură. Astfel în cazul dreptului internațional privat atenția cercetătorilor este îndreptată în special asupra unei etape a procesului de calificare – celei a găsirii normei/normelor juridice aplicabile în speța concretă, ceea ce nu înseamnă că celelalte etape lipsesc, dar ele vor fi tratate tocmai în funcție de răspunsul la întrebarea: ce drept este aplicabil în cazul concret supus soluționării de către instanța competentă. [34, p.25-26; 140, p.64]

O contribuție aparte în studiul calificării juridice civile o are autorul deja mai devreme menționat, Dorin Cimil, care a abordat domeniul calificării raporturilor contractuale în studiul monografic ”Calificarea raporturilor contractuale” [47, p.31].

Calificarea presupune atribuirea contractului în urma unei aprecieri juridice la un grup de contracte cunoscute, însă astfel nu este soluționată problema principală care ține de validitatea sau nulitatea actului juridic [229, p.165]. Calificarea raporturilor contractuale, deși este un proces complex, ține de o apreciere logică a faptelor care dau valoare juridică. Este important de atras atenția asupra faptului că autorul Dorin Cimil include în circuitul științific al dreptului civil de la noi și noțiunile de recalificare și decalificare, deși doar le punctează, atribuind domeniul de aplicare la situații concrete și anume - a primului în calitate de exemplu la „acțiunile de recalificare ale raporturilor economice, săvârșite din partea organelor fiscale și vamale care recurg deseori la recalificarea juridică a contractelor încheiate de plătitorii de impozite”, iar al celui de al doilea - la decalificarea realizată de instanța de judecată în cazul actului juridic simulat. În aceste condiții literatura juridică civilistă operează cu noțiunea de modificare a calificării contractelor civile, făcând doar trimitere la norma actului juridic simulat și concluzionează că, în esență, modificarea calificării contractelor civile reprezintă o instituție a nulității actului juridic civil, însă există și noțiunea recalificării ulterioare a contractelor în cazul în care părțile au convenit după încheierea contractului, deja la etapa executării acestuia, la unele modificări a conținutului contractului care ar influența calificarea inițială.

Autorul Dorin Cimil s-a referit succint și la materia dreptului procesual civil pentru care calificarea de drept a raporturilor juridice prezintă o importanță aparte, deoarece la etapa primirii cererii de chemare în judecată, în care reclamantul este obligat prin reglementările art.166 alin. (2) lit. e) să indice circumstanțele de drept în baza cărora își întemeiază pretențiile, judecătorul poate efectua calificarea “preventivă” (mai bine zis, prealabilă) a raporturilor, selectând legea materială aplicabilă litigiului [47, p.31]. Și în acest caz, important pentru materia teoriei generale a dreptului, este atenționarea asupra identificării corecte a raportului juridic, ceea ce permite determinarea corectă a obiectului și temeiului acțiunii. Deși este vorba de procedura civilă, totuși calificarea juridică trebuie dată raportului juridic litigios de drept civil, iar calificarea definitivă a raportului litigios se va efectua de către judecător/instanța de judecată în contextul hotărârii adoptate pe marginea cauzei civile respective, deoarece pe parcursul derulării procesului pot apărea noi probe/circumstanțe ce pot modifica calificarea prealabilă, făcută de către avocatul unei părți sau chiar a judecătorului la etapa pregătirii pricinii spre examinare.

În lucrările altui autor autohton conferențiar Iurie Mihalachi identificăm semnalarea unor ambiguități referitor la calificarea raporturilor juridice dintre administrator și societatea comercială, autorul calificându-le ca raporturi juridice contractuale de mandat [159, p.25]. Autorul menționat critică art.258 alin.1 Cod muncii se interzice administratorului Societății Comerciale, proprietar al Societății Comerciale, de a încheia un contract individual de muncă și de a primi salariu argumentând prin faptul că astfel administratorul este discriminat în raport cu salariații, dividendele sunt abia la finele anului, s-ar putea să nu fie și atunci nu primește remunerare pentru munca sa, nu are poliță medicală etc., iar în așa mod autorul se referă, fără să scrie expres, la principiul general garantat de Constituție - principiul egalității. Se poate discuta asupra faptului dacă sistemul nostru de drept, care are în vârful piramidei legislative Declarația de independență și Constituția (blocul de constituționalitate) și care afirmă principiul economiei de piață (de orientare socială - art.126), face diferența între cel ce are o afacere și își asumă riscul și salariatul care poate supraviețui doar datorită remunerării muncii sale, adică dacă sunt situații diferite ce pot să justifice diferența de tratament sau dimpotrivă, statul protejează clasa de oameni de afaceri care de abia se prefigurează la noi și are nevoie de susținere din partea statului, prevalând în această situație principiul egalității. În orice caz aici este vorba de concurența a două principii ale dreptului: principiul egalității și principiul economiei de piață cu consecințe diferite în funcție de calificarea juridică a raporturilor juridice respective.

Astfel, în domeniul calificării se pune problema ideilor strategice ale sistemului de drept, ale principiilor dreptului care în literatura juridică din Republica Moldova este abia semnalată.

Referitor la unele probleme susținem poziția cercetătorilor din domeniul dreptului procesual civil, conform căreia “calificarea de drept defectuoasă a raporturilor juridice dintre părțile în litigiu orientează desfășurarea de mai departe a procesului în direcție greșită, generând temeuri de casare sau modificare a hotărârii instanței de judecată” [142, p.29]. În vizorul autorilor astfel apare și sintagma de „*calificare de drept defectuoasă*”.

În legătură cu necesitatea ocrotirii drepturilor persoanelor implicate într-un proces juridic (nu neapărat judiciar) apar multe întrebări referitor la calificarea unor acțiuni procesuale ca încălcare de drepturi ori nu. De exemplu, autorii Gh. Avornic, D. Postovan, în monografia „Dreptul discreționar” [24, p.49], au arătat că intentarea dosarului penal nu se califică ca tragere la răspundere.

Dacă analizăm reglementările dreptului penal putem identifica noțiunea legală de calificare juridică ce se găsește în legislația noastră sub aspect normativ și doctrinar. Calificarea este tratată și în științele și legislația penală, mai exact în art. 113 Cod Penal al Republicii Moldova, care stabilește că “se consideră calificare a infracțiunii determinarea și constatarea juridică a corespunderii exacte între semnele faptei prejudiciabile săvârșite și semnele componenței infracțiunii, prevăzute de norma penală” [59]. Aici, persistă mecanismele de încadrare a acțiunilor culpabile a unor persoane prin determinarea normei concrete stabilite de legea penală.

Trebuie menționat că lucrările științifice din domeniul dreptului penal ce se referă în general la calificarea infracțiunii sunt mai numeroase decât din alte ramuri ale dreptului, ceea ce are ca rezultat formularea de către autorul A. Borodac a conceptului de calificare a infracțiunilor (I.S.- a faptelor prejudiciabile) ca proces ce reprezintă determinarea și constatarea juridică a concordanței exacte între semnele faptei săvârșite și semnele componenței de infracțiune prevăzute de norma juridico-penală .

Posibil ar fi cazul să utilizăm sintagma „*calificarea faptei*”, deoarece „*calificarea infracțiunii*” unii o definesc ca „un proces logico-juridic, realizat la toate etapele urmăririi penale și a examinării cauzei de către instanța de judecată.” Însă procesul de urmărire penală este unul investigational și nu mereu se finisează cu identificarea unei infracțiuni, poate fi uneori fapta investigată a fi recalificată în contravenție sau în general recunoscută ca delict.

În domeniul dreptului penal acad. V. N. Kudreavțev a elaborat teoria generală a calificării infracțiunilor centrat pe conceptul componenței de infracțiune, pe care se sprijină o întregă școală a acad. Kudreavțev (atât din Federația Rusă, cât și din fostele republici unionale), atunci când este vorba de calificarea unor fapte ca infracționale și, în consecință, calificarea infracțiunii concrete. V. N. Kudreavțev a elaborat o structură uniformă și armonioasă pentru calificarea tuturor

infracțiunilor și anume a indicat patru elemente principale ale componenței de infracțiune, la concret: obiectul infracțiunii, subiectul infracțiunii, latura obiectivă și latura subiectivă a infracțiunii [224]. Deși e important de stabilit fiecare din aceste elemente în cadrul procesului de calificare juridică în literatura juridico-penală de la noi s-a accentuat în mod special asupra stabilirii exacte a scopului urmărit de infractor prin săvârșirea infracțiunii.

Autorul Sergiu Brînză reiterează că scopul infracțiunii contează pentru calificare, este obligatoriu la calificarea infracțiunii [40, p.62]. Aceiași poziție o au și alți autori. Noțiunea de recalificare este prezentă și în domeniul dreptului penal, astfel autorul Sergiu Brînză și Vitalie Stati scrie despre recalificarea faptei într-un caz concret, când nici în cadrul urmăririi penale, nici în ședința instanței de fond și a celei de apel, nu au fost prezentate probe că inculpatul cunoștea vârsta victimei [41 p.760]. Indirect în acest exemplu intervine subiectul legăturii între calificare și probare.

Importanța social - politică și juridică a calificării infracțiunii constă în aceea, că în rezultatul acestei activități se determină faptul existenței într-o faptă prejudiciabilă concretă a semnelor unei componențe de infracțiune prevăzute de legea penală. Astfel, în opinia autorilor, cercetătorilor de drept penal, procesul calificării penale parcurge câteva etape [38, p.31-35] :

- 1) determinarea circumstanțelor de fapt care reprezintă semne ale unei anumite componențe de infracțiune;
- 2) determinarea normei juridico-penale care era în acțiune la momentul săvârșirii faptei prejudiciabile;
- 3) aplicarea articolului cuvenit, al alineatului sau literei acestuia sau a totalității de articole în cazul săvârșirii unui șir de infracțiuni;
- 4) concordanța circumstanțelor determinate pe un caz concret și norma juridico-penală aleasă, în scopul stabilirii corelației între ele .

Mai puțin fondată, dar studiată în literatura de specialitate rusă, este poziția profesorului A. V. Naumov reflectată în lucrările sale care menționează că identificarea și studierea elementelor de fapt în cazul infracțiunilor poate fi apreciată ca o etapă a procesului de calificare juridică [232, p.23]. Unii autori consideră activitatea de depistare a datelor de fapt, adică sesizarea în baza factologică a atributelor semnificative juridic în calitate de prima etapă a calificării juridice. V. S. Savelyeva caracterizează această etapă ca fiind evidențierea din multitudinea de fapte pe dosar doar a celor ce au semnificație juridico-penală și sistematizarea lor [240, p.8]. Autorul A.I. Rarog împărtășește un alt punct de vedere, arătând că această activitate depășește și iese în afara cadrului de calificare, fiind doar o activitate prealabilă calificării [238, p.201].

În soluționarea acestei dileme, dacă activitatea de depistare a datelor de fapt este o activitate prealabilă calificării ori face parte sau este o etapă a calificării, trebuie de avut în vedere specificul actului cognitiv care se produce treptat, cu revenire asupra poziției inițiale, astfel încât nu este definitiv încheiată pentru a fi doar „prealabilă”, mai degrabă o putem considera ca fiind înglobată în însăși procesul de calificare. Realizarea concordanței date reprezintă cea mai responsabilă etapă a calificării, care se realizează după o metodă determinată fiind aprobată de teoria și practica dreptului penal, precum și a dreptului procedural penal. Această concordanță presupune depistarea într-o faptă prejudiciabilă a tuturor semnelor (atât principale, cât și secundare) ale unei componente de infracțiune concrete. Rezultatele procesului de calificare a unui caz concret sunt reflectate în principalele documente procesuale și în primul rând în rechizitoriul, apoi și în sentința de condamnare.

Calificarea ca proces intelectual de gândire, prin care se stabilește corespondența sau necorespondența situației de fapt situației descrise de norma juridică destul de frecvent este considerată sinonim al încadrării juridice.

Sunt și opinii (în special a cercetătorilor dreptului penal din România) potrivit cărora sunt diferențe între aceste două noțiuni, pe motivul subiectului competent să întreprindă o acțiune sau alta, considerându-se că legiuitorul face calificarea, iar instanțele – încadrarea juridică. Prin calificarea legală a infracțiunilor se înțelege „operațiunea de caracterizare legală dată de puterea legislativă, faptelor considerate infracțiuni”. Calificarea se consideră că se face doar de puterea legislativă, astfel încât în opinia acestor autori calificarea legală nu se confundă cu încadrarea juridică. Încadrarea juridică este operațiunea care presupune aplicarea normei juridice la cazul particular, iar această operațiune se face de organele judiciare competente.

Un progres în domeniul literaturii de specialitate naționale este abordarea ramurală a calificării juridice, studiului calificării faptelor penale reprezintă cercetarea efectuată de Stanislav Copețchi și Igor Hadîrcă, autorii menționează că calificarea infracțiunii poate fi considerată o diagnoză juridică, care este stabilită ca rezultat al săvârșirii unei fapte infracționale [62, p.7]. Aici s-ar putea arăta că diagnoza se pune nu ca rezultat al săvârșirii faptei, ci al analizei faptei prejudiciabile. Lucrarea acestora, ”Calificarea infracțiunii. Note de Curs”, deși este doar una de factură didactică, reprezintă un pas înainte în reflectarea procesului de calificare juridică a unei fapte prejudiciabile, semnalând următoarele momente: etapele procesului de calificare în dreptul penal, erorile procesului de calificare, calificarea în cadrul infracțiunilor unice, calificarea pluralității de infracțiuni, calificarea infracțiunilor neconsumate.

Autorii mai identifică calificarea infracțiunii din punct de vedere a două accepțiuni: Calificarea infracțiunii ca proces și calificarea infracțiunii ca rezultat, poziție foarte importantă și singulară se poate spune în doctrina națională [62, p.8]. Aceste două accepțiuni indică la complexitatea calificării juridice cu care nu putem să nu fim de acord, căci procesul reprezintă activitatea persoanelor abilitate cu încadrarea juridico-penală, iar rezultatul presupune consecința activității, adică a procesului de calificare a faptei ca infracțiune.

Operațiunea calificării reprezintă o analiză a posteriori a conținutului normei de drept său, atunci când sunt deja cu certitudine stabilite faptele, intenția reală, producătoare de efecte juridice a părților. Cert este faptul că atât pe plan național, cât și străin, atât cercetătorii-teoreticieni, cât și cei ramurali, marea majoritate a autorilor plasează calificarea juridică ca etapă în procesul de realizare a dreptului, de selectare a normei ce urmează a fi aplicată unui raport juridic. De aceeași părere sunt și autorii Gheorghe Avornic, Aramă Elena, Negru Boris, Nicoale Popa, Lidia Barac, D.C. Dănișor, Ion Dogaru, Romul Petru Voicu, Gh. Mihai, Al. Borodac, A. Mariț, S.Copeșchi. I.Hadîrcă, I. B. Andreev, L.N. Gauhman etc.

În consecință, analiza doctrinei naționale și străine ne-a permis direcționarea prezentului studiu domeniul general al calificării juridice ca parte componentă a științei dreptului, din perspectiva teoriei generale a dreptului, fără a face trimitere domeniului juridic public sau privat. O cercetare a problematicii în ansamblu ar oferi puncte de reper pentru întreg sistemul de drept, formularea unor idei generale pot fi utile cercetărilor din orice ramură a dreptului sau domenii juridice de interes. Un loc aparte va reveni procesului de aplicare a dreptului prin conceptualizarea calificării juridice ca și etapă a acestuia, locului și rolului subiecților în procesul de calificare juridică, depășirea erorilor de calificare juridică, contribuția logicii juridice, a principiilor generale, a standardelor la procesul de calificare.

Problema științifică, obiective și direcții de soluționare

Problema științifică soluționată constă în elaborarea unor standarde comune pentru fundamentarea calificării juridice (concepte determinate, etape de realizare, identificare de instrumente, soluții în depășirea erorilor de calificare), prin integrarea unor teorii în cadrul doctrinei existente, în vederea consolidării conceptului de calificare juridică (proces și rezultat) în studiile naționale. Astfel, vor fi stabilite și evidențiate problemele ce țin de amplasarea domeniului calificării juridice în cadrul studiului faptelor și dreptului, determinarea terminologiei adecvate domeniului, precum și identificarea studiilor doctrinare din acest domeniu, prin formularea propunerilor de uniformizare și armonizare a normelor juridice naționale în raport cu conceptele și ideile existente în studiile științifice străine la care avem acces.

Scopul principal al cercetării este analiza multilaterală și complexă a calificării juridice prin determinarea conceptului, a unor instrumente juridice, a examinării detaliate a etapelor procesului de calificare juridică, a erorilor ce pot apărea, analiza calificării juridice ca proces cognitiv din domeniul logicii, dar și ca activitate a organelor de stat abilitate și nu numai.

Obiectivul de bază este fundamentarea teoretică a calificării juridice prin identificarea abordărilor teoretice naționale și străine a acestui domeniu apreciat mai mult ca proces decât ca rezultat. Atingerea scopului propus va fi realizată prin examinarea detaliată a următoarelor direcții de cercetare:

1. Pentru a analiza diversitatea normelor ramurale în domeniul calificării juridice este necesar de cercetat în detaliu terminologia specifică, aspectele evolutive și diversitatea acestora.

2. Pentru conturarea unei idei comune în utilizarea termenului de calificare juridică în baza cadrului doctrinar național raportat la cel străin este necesară o analiză detaliată a domeniului calificării juridice și care a fost efectuată prin metodele istorică, comparativă, logică și cea de sinteză, fiecare din ele contribuind la anumite aspecte ale cercetării. Menționarea metodelor vine să confirme ideea că în cercetarea de față sunt incluse abordări diferite privind domeniul calificării juridice.

Spre final menționăm că la elaborarea tezei a fost folosit un material bibliografic complex, acte ale CtEDO, ale Curții Constituționale, ale Curții Supreme de Justiție care ne-au permis o analiză comparativă a situației existente în domeniu, o identificare a lacunelor, iar aceasta la rândul lor ne-a acordat posibilitatea să formulăm probleme de cercetare și direcțiile de soluționare a ei, în măsura în care ele sunt interconectate la tematica cercetată și să înaintăm propuneri ce vor contribui la perfecționarea procesului de elaborare și realizare a cadrului normativ-juridic.

Cercetarea realizată se înscrie în cadrul teoriei generale a dreptului, implicând deopotrivă teoria și practica dreptului, rezultatele studiului științific fiind posibil a fi folosite de către instituțiile de învățământ cu profil juridic la predarea mai multor discipline de studiu, dar și de instituțiile specializate în activitățile ce țin de analiza și cercetarea procesului de calificare juridică în scopuri practice.

1.3. Concluzii la capitolul 1

Generalizând asupra subiectului dezvoltat în acest compartiment al lucrării subliniem că importanța calificării juridice, conținutul acesteia, validitatea, locul acesteia în cadrul cercetării juridice și perspectivele de studiere, au constituit și constituie subiect imposibil de evitat în cercetările științifice juridice, dar foarte necesar.

În doctrina națională, cât și în doctrina străină nu vom găsi studii fundamentale dedicate în mod special domeniului sau problematicii calificării juridice, cu excepția literaturii juridice ruse unde în ultimii ani au apărut câteva lucrări cu privire la acest subiect. Unele aspecte, în special cu privire la aplicarea dreptului, sunt expuse în lucrările de teoria generală a dreptului a autorilor din Republica Moldova și România: Gh.Avornic, D.Baltag, E.Aramă, R.Ciobanu, B.Negru, A.Negru, I.Craiovan, A.Popescu, C.Voicu, N. Popa, L. Barac, D.C. Dănișor, I. Dogaru, Romul Petru Vonica, Gh. Mihai, și din Federația Rusă: С.С. Алексеев, В.К. Бабаев, В.М. Баранов, Д.Н. Бахрах, А.М. Васильев, В.В. Лазарев А.Ф. Черданцев, А.В. Малько, М.И. Матузов, А.В. Мицкевич, П.Е. Недбайло, В.М. Сырых, Черданцев А. Ф., В. И. Червонюк, la care se raliază și autorii penaliști care au studiat domeniul calificării juridice din perspectiva dreptului penal, cercetători științifici români și ruși ca: Gh.Nistoreanu, S.Brânză, S.Copețchi, I. Hadîrcă, A.Mariț, E.Florea, В.Н. Кудрявцев, А.И.Рарог, В.С. Савельева, А.И. Тарханов și doar în ultima perioadă de timp și autori ruși care cercetează anumite aspecte ale calificării juridice din perspectiva teoriei generale a dreptului - Власенко В. Н, Коробов А. П., Чвялева Е. В. Astfel, constatăm că problema calificării juridice este, dacă nu ignorată, atunci cel puțin subestimată în doctrina juridică autohtonă care a acordat prea puțină atenție însăși domeniului calificării juridice ca parte componentă a procesului de aplicare și realizare a dreptului, ceea ce s-ar putea explica ca fiind o consecință a inexistenței însăși a unei concepții fundamentate a termenului de calificare juridică în raport cu multitudinea de noțiuni care pretind a lua locul acestui concept, noțiuni ca încadrarea juridică, calificarea faptelor, calificare de drept, calificarea legală a faptelor, diagnoză juridică - mai nou. Mai mult decât atât în doctrină autohtonă nici nu s-a pus problema calificării juridice înfăptuite de legiuitor. Prin urmare, devine evidentă sarcina doctrinei de a completa acest gol din teoria autohtonă în scopul aprofundării ei și de a veni cu concluzii și propuneri concrete în vederea eliminării lacunei în cauză din știința juridică și din sistemul juridic.

Fiind puternic motivați de această necesitate, în lucrarea de față ne propunem scopul să realizăm o cercetare complexă asupra fundamentării teoretice a calificării juridice în vederea elucidării esenței, valorii și locului acesteia atât în doctrina teoretică a Republicii Moldova, cât și în practica juridică în scopul identificării unor soluții pentru dezvoltarea și sporirea eficienței dreptului prin practicarea calificării juridice corecte. Întru realizarea acestui scop, au fost tratate următoarele obiective de cercetare:

-Studiul literaturii teoretico-juridice de specialitate și analiza studiilor juridice ramurale cu referire la calificarea juridică în scopul evidențierii opiniilor existente referitoare la acest subiect și identificării problemelor de cercetare;

- identificarea și formularea definiției proprii referitor la conceptul calificării juridice în sens îngust și în sens extins;
- studiul teoretic ce ține de delimitarea conceptuală a noțiunii de calificare juridică de alte noțiuni adiacente, dar și demonstrarea interacțiunii și legăturii genetice dintre acestea;
- determinarea rolului calificării juridice ca proces și calificarea juridică ca rezultat;
- aprecierea procesului de realizare și de elaborare a dreptului prin prisma identificării locului și rolului calificării juridice;
- definirea de concept, categorie în calitate de instrumente fundamentale în procesul de calificare juridică;
- analiza jurisprudenței naționale (în temei prin cercetarea hotărârilor explicative și avizelor consultative ale Curții Supreme de Justiție din Republica Moldova) în scopul aprofundării și cizelării conceptului de calificare și evidențierii erorilor de calificare juridică la etapele de aplicare a dreptului;
- clasificarea și caracterizarea tipurilor de calificări juridice și calificarea în drept;
- determinarea etapelor procesului de calificare juridică;
- identificarea rolului principiilor generale ale dreptului, conceptelor vagi, a operației de definire la realizarea calificării juridice corecte.

Fără a pretinde că am epuizat subiectul, putem afirma că prin realizarea acestor obiective de cercetare ținem să oferim în lucrarea de față unele soluții pentru o importantă problemă științifică care constă în fundamentarea științifică a calificării juridice, în vederea elucidării conținutului conceptului, a elementelor acestuia, a etapelor (fazelor) de realizare, a subiecților implicați și a tendințelor de dezvoltare cu depășirea dificultăților și prevenirea erorilor, fapt ce va contribui la optimizarea și eficientizarea practică a calificării juridice atât în plan cognitiv, cât și în planul activității organelor implicate în elaborarea și aplicarea dreptului și a persoanelor în procesul de realizare a dreptului.

CAPITOLUL II. DELIMITĂRI CONCEPTUALE ALE CALIFICĂRII JURIDICE

2.1. Importanța calificării juridice în contextul edificării statului de drept.

Întrucât până la momentul de față nu s-a identificat o modalitate mai eficientă de organizare socială, Statul reprezintă instituția cu cel mai superior grad de organizare și structurare a unei societăți. Scopul statului democratic contemporan constă în proclamarea, promovarea, confirmarea și protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale oamenilor [168, p.32].

Karl Popper afirmă că “statul este un rău, dar un rău necesar” [144]. În așa mod el a încercat să demonstreze că democrațiile nu sunt forme de suveranitate populară, astfel statul participă în organizarea societății pentru a „corecta” activitatea liberă a societății civile. Scopul statului democratic contemporan constă în proclamarea, promovarea, confirmarea și protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale oamenilor [168, p.32].

Republica Moldova și-a declarat constituțional tendința de a deveni un stat de drept, cu regim politic democratic, în care drepturile și libertățile oamenilor să fie protejate, supremația legii (în sens larg) să fie asigurată. În acest parcurs tuturor celor trei puteri le revin sarcini importante: legislativului - care trebuie să emită legi drepte, conforme Constituției și ușor de înțeles, executivului - care trebuie să pună în mod corect în aplicare și executare atât legile, cât și hotărârile judecătorești care au putere de lege în momentul în care devin definitive, dar și (nu în ultimul rând) sistemului de justiție - care trebuie să rezolve în termen rezonabil și în mod corect și unitar litigiile juridice și să condamne infractorii care au atentat la siguranța statului și a cetățenilor, la drepturile și libertățile fundamentale. În mod cert trebuie să ținem cont că aceste obiective sunt enunțate într-o societate în tranziție spre statul de drept. Dacă dreptul în general are funcția de reglementare dinamică a relațiilor sociale, atunci dreptul societăților tranzitive este prin definiție un proces de dezvoltare dinamică, cu intervenții frecvente, obiectiv necesare [91, p.166].

Cert este faptul, că dreptul nu este o categorie de natură exclusiv juridică, dimpotrivă, el are și o dimensiune mai largă de natură morală și socială, bazată pe un ansamblu de valori ce îl ghidează [46, p.134]. Valorile juridice nu sunt altceva decât, acele valori individuale sau colective care sunt privite prin prisma dreptului natural sau pozitiv. Dacă facem referire la valorile sociale care orientează dreptul în epoca actuală, primordiala valoare a unei societăți este edificarea statului de drept [61], alături de justiție, proprietate, democrație ș.a.

Pentru valorificarea ideii statului de drept este necesară asigurarea securității juridice a cetățeanului, care este rezultatul protecției juridice a valorilor sociale, a atributelor personalității umane. Astfel, de securitatea juridică trebuie să se bucure cei care respectă legea, având dreptul de

a beneficia de relații sociale în care comportamentul celui care nu respectă legea să fie apreciat și sancționat pe măsură [1, p.16-17], dar aceasta se poate realiza doar în cazul calificării corecte a faptelor, obiectelor, raporturilor.

În procesul edificării statului de drept justitiei, dar și legiuitorului, le revine o sarcină onorabilă și deopotrivă dificilă. Pentru instaurarea dreptății în relațiile interpersonale, dar și în cele dintre guvernanți și guvernați mai întâi legiuitorul, iar apoi justiția procedează la aprecierea faptelor din viața reală prin acordarea semnificației juridice faptelor concrete, în acest sens vorbim de importanța calificării juridice în procesul de elaborare, dar și de aplicare a dreptului.

În cazul aplicării dreptului calificarea juridică este evaluarea juridică a circumstanțelor de fapt pe baza reglementărilor legale în vigoare. Esența procesului de calificare este de a găsi, de a alege exact norma gândită de organul legislativ pentru a reglementa o anumită situație reală. Acest proces de identificare se face prin realizarea unei comparații a informației cu privire la împrejurările de fapt ale vieții reale, obținute pe baza experienței, raportat la modelul legal consacrat în norma juridică și procesul de a stabili identitatea între ele.

Importanța calificării juridice este imposibil de a fi supraevaluată, căci în rezultatul ei viața reală intră în contact cu reglementările juridice. La nivel etatic putem spune că prin intermediul calificării juridice corecte se realizează politica statului în domeniul asigurării și protecției drepturilor și libertăților cetățenilor și a societății. Calificarea juridică corectă stă la baza transunerii în practică a unei politici legislative juste, astfel încât voința exprimată de Parlamentul ales de populație să se realizeze printr-o apreciere justă a faptelor indivizilor, asociațiilor, autorităților publice cărora să le fie acordată o notă pozitivă sau negativă. Astfel, prin intermediul calificării juridice oferite de justiție statul recunoaște calitatea sa de garant al liniștii societății și membrilor săi, a securității raporturilor juridice derulate în societate, a legalității și constituționalității actelor autorităților publice, organizațiilor și asociațiilor publice și private, ale indivizilor.

Fenomenul juridic se bazează pe două mari procese: de elaborare și de realizare a dreptului. Elaborarea (crearea) dreptului este o activitate de mare rezonanță socială care poate orienta derularea normală a raporturilor esențiale dintre oameni, dar transpunerea faptelor sociale în relații normativ-juridice în baza necesităților pe care le prezintă viața cere o activitate fundamentală cognitivă și o muncă de apreciere valorică, de triere, evaluare și valorizare a conținutului acestor fapte și relații în vederea trecerii de la indicativ la imperativ prin intermediul acțiunii legiuitorului [176, p.173].

Aplicând legea, juristul parcurge drumul de la generalul, reprezentat de norma juridică, la individualul, reprezentat de faptul concret. Misiunea juristului, a judecătorului în special este de a aplica faptelor normele juridice care le guvernează, de a asigura trecerea de la o situație de fapt dată la norma juridică care îi corespunde.

Aplicarea dreptului poate fi privită ca un proces complex ce se desfășoară nu la voia întâmplării, ci conform unor cerințe legate atât de necesitatea stabilirii corecte a împrejurărilor de fapt, cât și de necesitatea aplicării corecte a normei juridice ce reglementează situația stabilită.

În legătură cu aceasta, pot fi evidențiate mai multe etape, faze ale procesului de aplicare a dreptului. Aceste faze constituie un proces unic. Fazele aplicării diferă de la un caz la altul, în dependență de caracterul normei juridice aplicate și actul individual adoptat în legătură cu aplicarea.

Așa, de exemplu, dacă ne referim la activitatea instanței judecătorești în procesul de aplicare a dreptului, pot fi evidențiate următoarele faze [170, p.407] :

- stabilirea stării de fapt;
- alegerea normei de drept ce se referă la fapta dată;
- interpretarea normei juridice alese;
- elaborarea și emiterea actului de aplicare a dreptului;
- executarea actului de aplicare și controlul asupra executării lui.

Dacă ar fi să acordăm atenție la a doua fază a procesului de aplicare - „alegerea normei de drept ce se referă la fapta dată”, atunci aici va fi vorba despre un element al calificării juridice care reprezintă o tehnică generală de realizarea dreptului. La această fază este foarte important de ales norma juridică potrivită, și în această activitate ne ajută clasificarea normelor juridice. Dintre numeroasele criterii de clasificare a normelor juridice pentru calificarea juridică sunt relevante următoarele:

a/ criteriul ramurii de drept care reglementează raportul juridic respectiv, astfel, în hotărârea Plenului CSJ din 15.05.2017 [119] se pune accentul pe delimitarea infracțiunii de huliganism de contravenția de huliganism, a infracțiunii de fabricare și punere în circulație a banilor falși de contravenția respectivă, de încălcare a regulilor de circulație și de exploatare a mijloacelor de transport în cadrul regulilor de securitate de contravenția respectivă, dar asupra acestui aspect vom reveni în capitolul 3;

b/criteriul forței juridice a normei aplicate ce depinde de forța juridică a actului normativ în care se găsește norma juridică respectivă- în legi (din ce categorie de legi), decrete, hotărâri ale guvernului, decizii ale autorităților locale;

c/criteriul structurii logice a normei juridice, adică din punctul de vedere al modului de cuprindere a părților structurale în normă, normele pot fi complete și incomplete, cele incomplete fiind de două feluri: de trimitere și în alb [176, p.136]. Normele de trimitere se completează cu normele ce sunt în același act, sau în altul (în orice caz prezente), normele în alb se vor completa cu prevederi din acte normative ce urmează să apară în viitor. În franceză aceste norme sunt numite „en blanc”, ceea ce în română se numește „în alb”, pe când în literatura rusă s-a preluat termenul francez și s-a adăugat sufixul specific limbii ruse, numele fiind numite „blanketnâe”.

Autori de la noi, din Republica Moldova, au tradus, la rândul lor, din limba rusă și au numit normele „de blanchetă”, ceea ce este total incorect, blancheta, conform DEX-ului are două sensuri, unul de ciulama, altul de formular, nici unul dintre ele nu se potrivește pentru normele în alb, de aceea sintagma „normă de blanchetă” trebuie abandonată.

d/ criteriul sferei de aplicare, conform căruia normele sunt generale, speciale și de excepție. Normele generale au sfera cea mai largă de aplicabilitate într-un domeniu sau o ramură de drept. Normele speciale se aplică unei sfere restrânse de relații, ele derogă de la dreptul comun, iar cele de excepție sunt derogatorii și de aceea de strică interpretare. Plenul Curții Supreme de Justiție la 26.09.2015 [100] a atenționat instanțele asupra faptului că, în funcție de sfera de aplicare a legii – generală ori specială se va rezolva conflictul de legi, deoarece actele normative speciale cuprind norme juridice speciale aplicabile tuturor raporturilor sociale sau unor raporturi sociale, pe când cele speciale sunt aplicabile în exclusivitate unor categorii de raporturi sociale prin derogare de la norma generală. În altă decizie din 10.03.2014 [106] Plenul CSJ arătat că normele din Legea cu privire la ipotecă conține norme speciale în raport cu normele din codul civil și din Legea cu privire la gaj.

e/ criteriul modului de reglementare a conduitei împarte normele în imperative și permissive, cele imperative, la rândul lor, se împart în onerative (subiectul este obligat la o anumită acțiune) și prohibitive (subiectului i se interzice ceva.) De la normele imperative nu se poate deroga în nici o împrejurare. Normele permissive lasă la aprecierea subiectului alegerea unei conduite, desigur fără a încălca ordinea de drept. Uneori normele permissive se pot transforma în imperative și atunci este vorba despre norme supletive. Norma juridică supletivă suplinește voința nedeclarată a subiecților, dispunând într-un anumit mod, astfel de norme sunt necesare atunci când subiecților li se dă dreptul de a alege anumite condiții, dar ei nu o fac, atunci legea însăși prevede aceste condiții, ca de exemplu, în cazul art. 905, alin.3 Cod Civil [55] ce prevede „Rezilierea contractului de locațiune are ca efect rezilierea contractului de sublocațiune, dacă în contractul de locațiune nu este prevăzut altfel”, deci dacă părțile nu și-au declarat voința referitor la soarta sublocațiunii în

caz de reziliere a contractului de locațiune, atunci legea, pentru a rezolva situația, dispune prin norma supletivă că și contractul de sublocațiune este reziliat.

Pentru calificarea juridică, operațiune juridică, parte integrantă a procesului de aplicare a dreptului, contribuind în mod direct la realizarea acestuia, importantă este stabilirea stării de fapt prin constatarea faptelor, chestiunea de fapt nu este încă calificare, ci doar o etapă a procesului de calificare, calificarea juridică presupune a fi o chestiune de drept [79, p.353].

Calificarea juridică reprezintă modalitatea de tranziție de la incertitudinea juridică la certitudinea juridică în procesul de apreciere a unor fapte din lumea înconjurătoare cu scopul de a le acorda o semnificație juridică, de a le compara și fixa corespunderea sau necorespunderea semnelor faptelor cercetate semnelor indicate de norma juridică.

Certitudinea juridică, în concepția lui Iu. E. Permeakov, înseamnă concretizarea normei de drept și fixarea semnificației juridice a faptei [235, p.76]. Această operație comportă critica superioară a legii – adică evidențierea validității ei, dacă este încă în vigoare, acțiunea ei asupra teritoriului și cercului de persoane și critica inferioară – în sensul interpretării, evidențierii particularităților lingvistice ale materialului normativ, explicarea literei și spiritului legii ce urmează să fie aplicată.

Calificarea este primul instrument de găsim a regulii de drept. Legea stabilește relația dintre fapte-condiții și fapte-consecințe, formal legea este evocarea unor concepte. Calificarea este ceea ce logicianul numește raționament, judecata, ce este sinteza a doi termeni: subiect și predicat. La noi se folosește termenul [3, p.73] „încadrare”, „reîncadrare” – exemplu, art. 444, alin.7 și 12 al CPP, dar de fapt, el desemnează doar rezultatul procesului de calificare – faptele sunt puse în cadrul legii.

Unii autori din Federația Rusă au enunțat ideea că doar procesul poate fi numit de calificare, nu și rezultatul. Totuși, abordarea termenului de calificare juridică nu este univocă, astfel în lucrarea cea mai recentă a profesorului rus A. F. Cherdantsev se indică două sensuri ale calificării juridice, în prim plan calificarea juridică se referă la proces, la identificarea semnelor comune sau diferite ale faptei, situației reale cu norma; iar din altă perspectivă calificarea juridică se referă la rezultatul procesului [249, p.206].

Calificarea presupune transpunerea unei situații de fapt într-o norma de drept, sau cum se menționează în literatura de specialitate - traducerea faptelor în limbaj juridic. Calificarea juridică mai este definită și ca o operațiune interpretativă directă, efectuată pentru a realiza o legătură între norma juridică și faptul concret juridic, raportat la un caz abstract, astfel, încât să fie în măsură să identifice normele aplicabile [74].

Discutabilă în literatura de specialitate rămâne totuși ordinea efectuării acestor procedee și anume, interpretarea și apoi calificarea sau calificarea urmată de interpretare. Răspuns la această întrebare găsim în literatura juridică franceză [148, p.8] „, uneori, pentru a califica, este necesar de interpretat norma, căutând ceea ce au dorit părțile ... judecătorul nu poate interpreta un contract clar, riscând să fie sancționat de Curte pentru denaturare: numai o normă neclară poate fi interpretată”. Din acest citat reținem că ordinea vizează în primul rând, interpretarea și apoi calificarea. Dar asupra neobligativității interpretării în toate cazurile (dacă suntem sau nu de acord cu această reză) vom mai reveni în continuare când vom examina calificarea juridică în tandem cu interpretarea dreptului.

În cadrul calificării relevanța normei de drept este definitivă, ea este menită să analizeze mecanismul reglementării juridice, care la rândul său răspunde la întrebarea ce fel de mijloace juridice sunt utilizate pentru a soluționa reflectarea adecvată în normele legii ale unor sau altor particularități ale relațiilor sociale. Analiza sistemului de norme sub acest aspect permite cunoașterea limbajului juridic prin intermediul căruia se descrie esența relațiilor sociale.

În legătură cu acest demers științific, una din cele mai importante sarcini ale aplicabilității normelor de drept constă în stabilirea faptului care raporturi sociale, din punctul de vedere al legiuitorului, urmează să fie reglementate de anumite norme de drept, precum și elaborarea în acest sens, a unor principii de evidențiere a acestora care să corespundă criteriilor de calificare normativă ale legiuitorului. Fiind o activitate intelectuală, calificarea demonstrează ce cunoștințe are cel ce elaborează sau aplică dreptul, cum înțelege esența și funcțiile dreptului în societatea în care trăiește și cum are loc adoptarea unei decizii temeinice, juste și eficiente.

Dacă ne propunem să analizăm noțiunea legală de calificare juridică ce se găsește în legislația noastră sub aspect normativ și doctrinar, calificarea este tratată nu numai de știința penală, dar și în legislația penală, mai exact în art. 113 Cod Penal [59] al Republicii Moldova, care stabilește că “se consideră calificare a infracțiunii determinarea și constatarea juridică a corespunderii exacte între semnele faptei prejudiciabile săvârșite și semnele componenței infracțiunii, prevăzute de norma penală”. Aici persistă mecanismele de încadrare a acțiunilor prejudiciabile a unor persoane prin determinarea normei concrete stabilite de legea penală.

În materia [49] dreptului privat, calificarea este prevăzută de normele Codului Civil al Republicii Moldova, cartea a V-a, art. 1577 care e denumit “Calificarea conceptelor juridice”[55], care în redacția nouă din martie 2019 prevede că în cazul în care noțiunile juridice care necesită calificare juridică nu sînt cunoscute legii Republicii Moldova ori sînt cunoscute sub o altă denumire sau cu un alt conținut și nu pot fi determinate prin interpretare conform legii Republicii

Moldova, *se poate lua în considerare calificarea juridică făcută conform legii străine* dacă astfel nu se limitează drepturile civile ori dacă nu se stabilesc măsuri de răspundere civilă. Cu toate acestea, *cînd părțile au determinat ele însele înțelesul noțiunilor dintr-un act juridic, calificarea acestor noțiuni se face după voința părților*, situație anterioară care nu a fost prevăzută de legiuitor, în asemenea cazuri legea devine mai previzibilă noilor progrese sociale, cu condiția ca poziția părților să nu fie contradictorie, în condițiile în care în materia dreptului internațional privat calificarea se face pentru a stabili norma conflictuală aplicabilă situației de fapt la care se referă părțile, precum există reguli speciale de calificare ca: *lex fori, lex causae, lex rei sitae, lex loci delicti* ș.a.

Din perspectiva dreptului privat internațional calificarea reprezintă o operațiune de subsumare a situațiilor de fapt noțiunilor utilizate de norma conflictuală sau o problemă de interpretare, alegere sau aplicare a normei conflictuale. Autori de lucrări din domeniul dreptului internațional privat definesc calificarea ca pe o operațiune logico-juridică de descifrare a sensului noțiunilor juridice care exprimă conținutul și legătura normei conflictuale, de interpretare a noțiunilor și, în final, de încadrare într-o categorie juridică – în raport cu un sistem de drept [34, p. 29; 140, p.64; 147, p.2556]. Aici facem o rezervă și anume că în prezenta teză calificarea juridică este tratată în contextul dreptului intern, deși nu se întrevăd careva contradicții între aspectul de drept intern și cel al dreptului internațional privat, care are totuși unele particularități ce rezultă din conflictul de legi și conflictul de jurisdicții.

În conformitate cu prevederile dreptului procesual civil [57], calificarea reprezintă o problemă de drept care poate forma, în sensul art.365 alin.1 p.(d) în coroborare cu art.386 alin.1 p.(a), (b), (c) CPC temei de *apel*, pentru calea de atac prevăzută de lege cu apel sau *recurs*, prevăzut de legea procedurală în temeiul art.400 alin.1 p.(a), (b), (c) CPC. Aceste prevederi procesuale permit părților să invoce în calitate de temei legal de apel sau recurs, calificarea incorectă a raportului contractual efectuată de către judecător în soluționarea fondului cauzei civile, fie prin faptul că n-au fost elucidate pe deplin circumstanțele de fapt importante pentru soluționarea pricinii, fie au fost aplicate eronat normele dreptului material prin aplicarea unei legi ce nu trebuia să fie aplicată sau neaplicarea legii, care trebuia să fie aplicată.

Dacă ne referim la problema raporturilor civile cu element de extraneitate există calificarea *primară* a noțiunilor utilizate de conținutul și legătura normei conflictuale și calificarea *secundară* care este recunoscută ca o problemă de drept intern, iar relevanța ei poate condiționa soluționarea conflictelor de calificări. Cu toate acestea calificarea juridică în literatura de teoria generală a dreptului este prezentată ca o parte componentă a procesului de

aplicare, care se situează nemijlocit la etapa de critică (selectare a normei) unde o analiză profundă a elementelor de fapt cu cele de drept poate asigura o calificare corectă și temeinicia actului de aplicare [146, p.200].

Fiind o activitate strâns legată de interpretarea normei de drept, calificarea juridică servește drept o doua treaptă de cunoaștere a raportului respectiv. Operația calificării în cadrul procesului de realizare a dreptului reprezintă o analiză ”*a posteriori*” a conținutului normei de drept sau, atunci când este deja cu certitudine stabilită intenția reală, producătoare de efecte juridice a părților. În aceste condiții pentru a fi realizată corect calificarea juridică se presupune cunoașterea elementelor abstracte ale conceptelor, activitate ce implică definirea lor și dezvoltarea [3, p.74]. În al doilea rând, trebuie să fie identificate în faptele stabilite elementele abstracte. În fine, să se treacă în revistă toate conceptele implicate ce-i releva celui ce le posedă elementele identice celor prezente în fapte.

O importanță deosebită o are distincția noțiunii de calificare juridică de noțiunea de ***interpretare și cea de concretizare***. Deși aceste noțiuni au multe elemente comune întrucât atât interpretarea, cât și concretizarea sunt nemijlocit legate de procesul de atribuire a unei situații de fapt la o normă de drept, adică de calificare.

Interpretarea este o operațiune logico-rațională prin care se precizează conținutul și sensul unor norme juridice, în vederea aplicării lor la un caz concret. În doctrină s-au prefigurat două abordări ale necesității interpretării: prima care consideră că interpretarea este necesară atunci când:

- ✓ este necesară lămurirea unor eventuale contradicții;
- ✓ când norma juridică nu poate acoperi toate situațiile posibile;
- ✓ există o insuficientă claritate în redactarea normei juridice, adică normele clare nu se interpretează [51, p.135-136].

Cea de-a doua abordare a fost formulată de alți autori care, luând ca reper finalitatea practică a dreptului, consideră necesară interpretarea ca și o activitate juridică constantă care derivă nu numai din imperfecțiunea legii, ci și din natura intrinsecă a legii – generalitatea. Nu doar atunci când legile sunt obscure sau insuficiente recurgem la interpretare, ci în orice caz de aplicare, pentru că în orice situație este nevoie de găsirea sensului exact al termenilor sau al normelor în general, organul competent trebuie să clarifice cu toată rigoarea textul normei juridice, să verifice cu ce înțeles a utilizat legiuitorul acele cuvinte.

Astfel, rezultă că este o claritatea absolută a textelor juridice, căci ideea cuprinsă în normă nu pune automat stăpânire pe gândirea celui ce aplică dreptul, ci doar după un proces care poate fi îndelung și laborios, dar poate fi și mai ușor. În aceste condiții, a urma maxima „In claris non fit

interpretatio” nu este mai corect decât a spune că o mâncare ușoară nu are nevoie de digerare. Anume ușurința și rapiditatea digerației demonstrează că mâncarea este ușoară [4, p.32-33]. Aderând la acest al doilea punct de vedere, considerăm interpretarea un element necesar al calificării juridice. Activitatea juridică, atât cea de elaborare, cât și cea de realizare a dreptului, are două puncte de pornire: ori de la textul normei juridice pentru a adecva situația concretă la lege, producând o normă individualizată, sau de la situații concrete ca în rezultatul generalizării să se poată elabora norma generală.

În legătură cu calificarea se pune și problema concretizării dreptului, fiindcă calificarea înseamnă a identifica datul particular, semnele distinctive ale faptei prevăzute la general de lege. Cel ce aplică legea caută răspuns la întrebarea: în ce măsură faptul concret este cuprins de norma juridică ori norma respectivă se referă sau nu la faptul concret dat. Prin concretizare înțelegem operațiunea de descoperire a ceea ce este particular, specific, elemente de individualizare a unei entități. În lipsa concretizării, nu poate fi vorba de o decizie, deoarece concretizarea este acea operație care este necesară pentru ca să interpretăm și să calificăm. Concretizarea vine să înlăture orice confuzie ce ține fie de o normă de drept, fie de o situație de fapt și să pună în ordine semne separate și elemente distincte. Concretizarea este una dintre cele mai utile operații logico-realiste, care ne ajută să nu fim dezinformați cu fel de fel de generalizări[51, p.137] . Ea este baza de încercare prin care îndepărtăm din calea celui ce aplică procedeul de concretizare formalitatea, laudaroșenia, minciuna... etc .

În cadrul procesului de calificare și interpretare se operează numai cu fapte concrete, pentru care sunt necesare și dovezi concrete, astfel se aplica pe larg concretizarea anumitor circumstanțe. Iar dacă interpretarea ține mai mult de dezvăluirea conținutului și sensului normei de drept, atunci concretizarea ține mai mult de analiza unor situații de fapt. Cert este însă faptul că ambele, atât concretizarea, cât și interpretarea contribuie la înlăptuirea calificării juridice. Unii autori au constatat că nu trebuie confundată calificarea juridică cu interpretarea [47, p.60].

Această confundare o putem localiza și în unele acte oficiale ca spre exemplu în decizia Plenului „Privind practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației ce ține de recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și hotărârilor arbitrale străine” nr. 9 din 09.12.2013 [125] se relatează: „Pentru **calificarea** termenului de „hotărâre arbitrală”, judecătorul va recurge la prevederea art.I alin.(2) al Convenției privind recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine, adoptată la New York la 10 iunie 1958 și la legele speciale în domeniu, adică Legea nr. 23/2008 cu privire la arbitraj și Legea nr. 24/2008 cu privire la arbitrajul comercial internațional. La interpretarea termenului de „sentință arbitrală” se va ține cont de natura și

conținutul actului prezentat spre recunoaștere și executare, indiferent de denumirea cu care acesta este intitulat și se va examina, dacă acesta este emis de arbitri, în privința unui litigiu deferit arbitrajului, prin convenția părților [44, p.16]. Din analiza acestui fragment ar rezulta că în cazul termenului „hotărâre arbitrală” este vorba de calificare, iar în cazul „sentinței arbitrale” este interpretare, această concluzie este eronată, căci ambele sunt acte, deci este vorba în ambele cazuri de a le califica, de a le atribui la un anumit tip de acte, de „a le pune o etichetă”, iar pentru aceasta este nevoie de a găsi normele juridice în izvoarele de drept potrivite (arătate de Plen) și de a le interpreta, ținând cont de natura și conținutul actului respectiv.

Fiind de acord cu ideea distincției dintre calificare și interpretare menționăm în continuare că ele nu trebuie strict separate, căci calificarea are nevoie de interpretare, care este o activitate mai segmentată, pe când calificarea este una integrală ce înglobează și rezultatele interpretării. Importanța calificării juridice rezultă din obligația și interesul legiuitorului ca norma adoptată de el să fie aplicabilă, fapt ce are impact și asupra activității judecătorului. Prezintă interes științific ideea autorului Mihai-Constantin Eremia, conform căreia legiuitorul interpretează nu numai adoptând legi de interpretare, ci și înainte de a adopta legea, atunci când trasează modalități de fundamentare și conceptualizare a legii, ceea ce autorul respectiv a numit *interpretare de fundamentare* [83, p.4-5].

Norma juridică are un caracter general și impersonal, ceea ce o face mult mai accesibilă pentru procesul de calificare în cazul în care sunt identificate niște elemente ce individualizează o normă de alta. Calificarea poate fi numită și operațiunea intelectuală de analiză juridică a unei situații de fapt sau de drept pentru a-i descoperi regimul juridic ori natura juridică.

Conceptul de „*natură juridică*” este frecvent întâlnit în terminologia juridică, fiind utilizat în cadrul teoriei generale a dreptului, dar și în cadrul științelor ramurale. Natura juridică este un concept ce prezintă aspecte controversate și lacune legislative la capitolul reglementări, dar căreia nu i s-a acordat atenția binemeritată. În literatura de specialitate s-a menționat că natura juridică și definiția sunt concepte interconectate, căci definiția este expresia concentrată, generalizarea logică a conținutului naturii, a esenței și a trăsăturilor fenomenului. Definiția este explicarea creatoare a esenței fenomenului. A defini înseamnă a explica pe scurt esența și trăsăturile fenomenului. Esența și natura juridică sunt concepte apropiate ca sens, căci esența se reflectă în natura juridică, influențează formarea ultimei [138, p.5].

Pornind de la trăsături ce caracterizează situația concretă, calificarea permite de a identifica cu ajutorul conceptelor și categoriilor cunoscute elementele necesare pentru a-i aplica regulile de drept corespondente. Astfel, a califica în drept înseamnă a utiliza descripția dreptului pentru a-i

aplica prescripțiile tot așa cum medicul ce face diagnostic pentru a-i aplica tratamentul, pornește de la simptome [3, p.73].

Calificarea juridică poate fi asemănată unui proces îndelungat de supunere în mod repetat a analizei raporturilor juridice în cauză și înglobarea acestora în norma juridică selectată. Autorul rus P. E. Nedbailo compară această primă tatonare ca prima probare a faptelor corespunzător normei și invers - a normei - la fapte [233, p.254].

Sintetizând cele menționate mai sus, vom defini calificarea juridică ca fiind procesul și rezultatul aceluși proces de atribuire a semnificației juridice de către organele abilitate cu aplicarea dreptului unor fapte, obiecte, raporturi, adică aprecierea acestora din punct de vedere al consecințelor juridice ce survin în rezultatul întrunirii condițiilor impuse prin drept – aceasta ar fi sensul îngust al calificării juridice care se referă doar la perspectiva calificării în cazul aplicării dreptului.

Cert este faptul că atât ca proces, cât și ca rezultat, calificarea juridică realizată corect aduce un aport incontestabil funcționării eficiente a normelor de drept. Găsirea normei aplicabile situației de fapt este un proces intelectual complex, care ne oferă mai multe soluții: în cazul identificării normei aplicabile situației oferim viață (practicabilitate¹) unei reglementări juridice; atunci când nu putem găsi norma aplicabilă situației de fapt pornim un proces nou, fie aplicăm analogia legii sau a dreptului pentru a găsi soluție, fie identificăm lipsa reglementării și încercăm prin intermediul tehnicii legislative să completăm acest gol normativ. În acest mod participăm la prosperarea sistemului de drept și a societății în ansamblu, la dezvoltarea culturii juridice a subiecților raporturilor de drept.

2.2. Locul și rolul calificării juridice în procesul de realizare a dreptului.

În cadrul procesului de calificare juridică, în lanțul neîntrerupt al confruntării dintre faptele vieții reale și norma juridică, apare ca fiind stringent necesară analiza normei supuse calificării. Așa cum am constatat deja, deoarece norma juridică are un caracter general, intervine interpretarea. Atât ca rezultat al cunoașterii regulii de drept, prin folosirea tehnicilor de interpretare, cât, mai ales, datorită raportului posibil dintre conținutul real al normei juridice și formularea ei, interpretarea poate fi literală, extensivă și restrictivă.

A. Interpretarea literală (ad litteram sau interpretatio declarativa) se realizează atunci când interpretul constată o echivalență perfectă între conținutul normei și forma ei de exprimare. În acest caz intenția legiuitorului este exprimată limpede, clar și suficient în formula gramaticală – fapt caracteristic pentru majoritatea regulilor de drept. Considerăm că această corespondență

¹ Calitatea de a fi practicabil. – Din fr. **practicabilité**.

dintre conținutul normei de drept și forma ei de exprimare trebuie să fie o cerință de tehnică legislativă.

B. Interpretarea extensivă. S-ar putea însă ca rezultatul interpretării să ducă la concluzia că textul este mai restrâns decât sfera relațiilor sociale ce cad sub incidența de reglementare a acestuia și, în consecință, trebuie extins prin interpretare. Interpretarea extensivă se realizează în realitate pe baza unui raționament analogic (*argumentum a simili*). De aceea apare ca întemeiată tendința de apropiere a interpretării extensive de analogie (art.5 din Codul civil al Republicii Moldova).

C. Interpretarea restrictivă. Este posibil ca formularea textului să fie mai largă decât conținutul pe care legiuitorul a avut intenția să-l dea regulii de drept. Este ca o haină mai mare decât ar avea nevoie persoana care o folosește. În acest caz se recurge la o interpretare restrictivă. Potrivit art.171 din Codul penal, care incriminează infracțiunea de viol, “violul, adică raportul sexual săvârșit prin constrângere fizică sau psihică a persoanei sau profitând de imposibilitatea acesteia de a se apăra ori de a-și exprima voința, se pedepsește cu închisoare de la 3 la 7 ani”. Se pune problema dacă soțul se poate face vinovat de o asemenea infracțiune comisă împotriva soției sale.

Răspunsul este categoric negativ. De esența căsătoriei sunt tocmai aceste relații. Interpretarea se face restrictiv, soțul fiind exclus de la o astfel de răspundere.

Interpretarea se finalizează cu adoptarea actelor de interpretare care sunt acte-documente ce conțin lămuriri, explicații privind conținutul normelor juridice. Alături de actele normative (legi, hotărâri, decrete ș.a.) și actele individuale (senințe, hotărâri judiciare pe cauze concrete etc.), ele formează un grup distinct de acte juridice, care în literatura juridică au primit denumirea de acte de interpretare. Actele de interpretare acționează doar împreună cu actele supuse interpretării, ca un tot întreg, divizându-se în același timp în două grupe: a) cele ce țin de procesul de elaborare a dreptului și b) cele care se referă la procesul de aplicare a actelor normative .

Primul grup de acte are forță juridică egală cu actele pe care le interpretează, pe când cel de-al doilea grup, de regulă actele instanțelor judiciare superioare, au caracter de recomandare și conțin doar niște reguli, care analizează practica judiciară cu scopul de a o sistematiza și a o unifica.

Interpretarea legilor depășește sfera aplicării, constituind în același timp și un aspect important nu doar la nivelul fundamentului construcției sistemului juridic, dar și a tuturor elementelor care îl compun.

Scopul interpretării este decelarea sensului și semnificațiilor, surprinderea sensurilor esențiale și sesizarea celor neesențiale; odată acestea obținute urmează aplicarea lor, conform unor proceduri sau unor algoritmi, într-o practică anume: politică, religioasă, morală, juridică. Înseamnă

că pe de o parte, există forme și structuri generale, valide pentru orice interpretare, iar pe de altă parte - fiecare practică are particularități care impun legități și reguli specifice.

Una din sarcinile actuale constă în desăvârșirea continuă a procesului de pregătire a textelor actelor normative și a tehnicii legislative pentru motivul primordial că de aceasta depinde calitatea interpretării și năzuința spre adevărul juridic. Expresiile folosite în diferite ramuri de drept ar trebui să se definească prin anumiți termeni și să se evite folosirea sinonimelor. Concluzionând, putem spune că trebuie respectată tehnica legislativă foarte minuțios, ceea ce la moment în Republica Moldova se realizează cu dificultate.

În urma interpretării nu se ajunge la un adevăr absolut. Adevărul juridic este un adevăr relativ, care depinde și de conștiința juridică a interpretului și de calitățile sale profesionale. Realizarea dreptului reprezintă un al doilea moment esențial (al doilea în ordinea desfășurării, nu a importanței) în construcția dreptului, căci contribuie la perfecționarea ordinii juridice, ca și nucleu al ordinii sociale și presupune de fapt traducerea în viață a conținutului normelor de drept, realizarea comandamentelor juridice. Referitor la formele prin care are loc realizarea dreptului problema a fost abordată în raport cu două criterii: cel al subiecților implicați în realizarea dreptului și unul mixt - al subiecților și al specificului normelor juridice realizate.

Conform primului criteriu, realizarea dreptului se face prin intermediul a două mari forme: realizarea dreptului prin respectarea și executarea dispozițiilor legale de către cetățeni și realizarea dreptului prin aplicarea normelor juridice de către organele de stat.

În conformitate cu al doilea criteriu, în literatura juridică din Federația Rusă tradițional sunt evidențiate patru forme de realizare a dreptului:

1. respectarea normelor juridice prin abținerea de la fapte interzise prin drept;
2. executarea – comiterea faptelor întru îndeplinirea obligațiilor juridice cu conținut pozitiv;
3. utilizarea - îndeplinirea de către persoană a prerogativelor sale, a acțiunilor legale la discreția subiectului;
4. aplicarea dreptului – ca procedură activă, activitate de putere a organelor competente de a soluționa pe baza normelor juridice a cazurilor concrete și a emite acte speciale [231, p.412].

Această opinie, deși predominantă aproape în toate manualele, tratatele universitare de Teoria dreptului, nu este lipsită de posibilități de a o ameliora. Ori aplicarea dreptului este de asemenea o activitate de executare sau de utilizare a normelor juridice, deoarece organele competente soluționează cazuri concrete prin emiterea unor acte speciale, realizând această

activitate prin intermediul săvârșirii tuturor acțiunilor întru îndeplinirea unor obligații cu conținut pozitiv pentru exercitarea prerogativelor sale.

Această divizare are scopul de a pune la temelie același criteriu – al subiectelor actului de realizare a dreptului, însă concomitent apare dubiul, dacă nu ar putea cumva activitatea organelor de stat competente să aplice dreptul să fie privită ca una nu neapărat obligatoriu desfășurată într-un cadru de respectare și executare a dispozițiilor legale.

Răspunsul este unul evident negativ, nimeni nu pune la îndoială faptul că activitatea organelor de stat competente trebuie să se deruleze pe fundalul respectării și executării dispozițiilor legale, de aceea cea de-a patra formă ar trebui completată cu sintagma ”*prin respectarea și executarea dispozițiilor legale,*” adică integral ar trebui specificat că realizarea dreptului prin aplicarea normelor juridice de către organele de stat să se realizeze anume prin respectarea și executarea dispozițiilor legale. Având în vedere aceste obiecții, s-a propus o altă clasificare care se bazează pe criteriul prezenței sau absenței raporturilor juridice în procesul de realizare a dreptului.

Normele juridice vor fi realizate în absența raporturilor juridice, așa de exemplu normele de drept penal în cazul abținerii de la fapte interzise de legea penală, astfel încât respectarea normelor de drept penal nu conduce la apariția raporturilor juridice, dar totodată și în cazul realizării unor activități de tipul: participării la alegeri, la demonstrații sau respectarea regulilor de circulație.

Elaborarea normelor de drept niciodată nu a constituit un scop în sine, ci doar o primă fază a procesului prin care se urmărește reglementarea relațiilor interumane potrivit legii, în sens larg, adică a voinței exprimate de organele de stat [45, p.215].

Elaborând actul corespunzător, legislatorul speră la transpunerea prescripțiilor legii în cadrul relațiilor sociale și la obținerea acelui rezultat spre care se tinde în cadrul activității sale de creare a normelor de drept. Activitatea de realizare a dreptului se încadrează în orice proces social existent, fiind o activitate umană care alături de alte activități umane, indiferent de domeniu, social, economic, politic sau spiritual, contribuie la dezvoltarea comunităților și a persoanelor prin comunicarea eficientă dintre entitățile sociale și membrii acestora pe baza, atât a cerințelor morale (respectului reciproc), cât și a celor juridice (a legalității comportamentului uman, care absoarbe de fapt și cerința morală a respectului reciproc).

Procesul de realizare a normelor de drept este unul pe cât de complex, pe atât de multidimensional, implicând factori și actori ce sunt parte a unei societăți cu valori dinamice și tendințe de continuă modernizare. Celebrul citat al lui L. Iavici: „Dreptul este nimic, dacă

dispozițiile lui nu-și găsesc realizarea în activitatea oamenilor și a organizațiilor lor, în relațiile sociale”[20, p.407] , precum și a Anitei Naschitz: „dreptul este un complex de reguli de conduită, având menirea sa, pe calea unor dispoziții generale referitoare la raporturile generale tipice, să reglementeze, într-un anumit scop conduita previzibilă a oamenilor, cel puțin cât privește cadrul ei (căci regula nu ar avea sens)” [166, p.274], nu ar putea fi ocolite de cel care ar încerca să studieze și să definească sub aspect juridic rolul conduitei umane în realizarea dreptului.

Realizarea dreptului ca rezultat final reprezintă obținerea conformării cu normele prescrise, conformare care se înfăptuiește datorită conținutului valoric la nivelul conștiinței colective și individuale, ori dreptul fără acest suport ar fi lipsit de substanță, nu va fi perceput ca just, ar fi o umbră fără conținut, astfel din acest motiv realizarea dreptului prin executarea și respectarea normelor depinde de modul în care se impune la nivelul conștiinței colective o anumită ierarhie a valorilor și intereselor [79, p.348]. Realizarea dreptului se consideră a fi direcționată spre acel rezultat spre care tinde legiuitorul și care, după părerea sa, trebuie să urmărească un scop util. E necesar totodată de menționat că atingerea scopurilor finale ale dreptului poate depăși limitele realizării sale. Realizarea cuprinde și finalizează numai cu acțiunile cerute de lege.

Realizarea dreptului în vigoare prin intermediul conformării – respectării și executării atât din partea cetățenilor, cât și din partea organelor de stat și a celorlalte persoane juridice în viziunea prof. Ioan Ceterchi deosebește două căi: realizarea normelor prohibitive sub influența sancțiunii și realizarea normelor onerative și permissive ce vizează situațiile în care persoanele fizice și juridice pot să își asume o inițiativă, desfășurând activități concretizate prin stabilirea de raporturi juridice [46, p.156].

Norma juridică trebuie să se transpună în comportamentul subiecților de drept, în așa condiții va fi considerată eficace. Adoptarea unei conduite conforme se realizează atunci când toți destinatarii ajung să înțeleagă și să cunoască textul legii. Având în vedere faptul că limbajul juridic poartă un caracter specific domeniului, implicând cunoștințe și practici profesionale, iar cu cât se diversifică sfera, cu atât apar termeni mult mai sofisticăți, dificultățile de a percepe anumite cuvinte, expresii și concepte cresc. Unii autori descriu realitatea fenomenului, pe de o parte, ca inflație legislativă – datorită supralegerării în domeniul național și pe de o alta - creșterea spectaculoasă a numărului de specialiști în domeniul juridic ca rezultat al incompetenței celor existenți[158, p.157].

Eficacitatea normei de drept se consideră negativă dacă relațiile reglementate de normă au consecințe nedorite din punct de vedere al scopului final, în asemenea condiții norma devine pur și simplu un mijloc ineficient de reglementare al comportamentului uman. Legiuitorul, la rândul său,

nu este cointerestat în existența normelor neeficace sau, cu atât mai mult, a actelor cu eficacitate negativă [231, p.412].

Realizarea dreptului ca un proces distinct poate fi caracterizat din punct de vedere obiectiv și subiectiv. Cu toate acestea nu putem exclude legătura directă dintre finalitatea acestui proces și calificarea juridică. Acest lucru se explică prin faptul că în cadrul etapelor de aplicare a dreptului calificarea juridică este cea care contribuie la apropierea situației de fapt cu prevederea de drept, în așa mod asigurând o uniformitate procesului de aplicare prin care după determinarea situației de fapt se trece la identificarea normei de drept cât și la analiza acesteia, pentru a putea oferi o hotărâre [239, p.154].

Din punct de vedere al laturii obiective realizarea dreptului reprezintă săvârșirea în consecutivitatea, termenii și locul stabilit de norma juridică a acțiunilor licite. Aici este atribuită și aplicarea instrumentelor și mijloacelor corespunzătoare de îndeplinire a prevederilor legale.

Din punct de vedere al laturii subiective realizarea dreptului reprezintă atitudinea subiectului față de cerințele legii și starea voinței sale în momentul săvârșirii acțiunilor indicate. În conștiința persoanei care realizează norma juridică are loc un proces psihologic complex de evaluare și alegere a unei variante anumite de comportament.

Dar, în ultima instanță, pe măsură ce prescripțiile legale sunt realizate de către subiect, voința lui în cadrul acestui proces este pozitivă și reprezintă o supunere în fața legii. Absența sau dispariția voinței de supunere în fața legii întrerupe procesul de realizare a dreptului. De aici apar și diferite consecințe sociale: delictе, infracțiuni, contravenții, modificări în sistemul juridic, regresul și transformarea lui [230, p.210].

Considerăm că în literatura de specialitate nu se acordă atenția cuvenită legăturii dintre latura obiectivă și subiectivă a procesului de realizare a dreptului în general, fără deosebire de ramura dreptului, deși această problemă nu este mai puțin importantă decât cea referitoare la latura obiectivă și subiectivă a infracțiunii în dreptul penal. Ignoranța sau indiferența subiecților față de drepturile și obligațiile acestora determină de cele mai multe ori consecințe negative asupra percepției conținutului reglementărilor legale și afectează atât procesul de realizare a dreptului, cât și cel de calificare juridică - fenomene legate indispensabil de procesul de aplicare, fapt ce contribuie la existența acestuia.

În activitatea sa practică juristul nu trebuie să se limiteze doar la constatarea unei situații de fapt a comportamentului licit sau ilicit, dar trebuie să ofere și o apreciere în raport cu prevederile normei de drept. E necesar să avem o percepere suficientă despre mecanismul de aplicare a normelor de drept și cel de realizare a dreptului.

Autorul V. V. Lazarev interpretează realizarea dreptului destul de larg. Forma inițială de realizare a dreptului de către stat o constituie legiferarea și mai întâi de toate - adoptarea legilor. Elaborarea actelor normative subordonate legilor reprezintă de-acum un proces secundar al realizării. Aici sub formă de concretizare se realizează dreptul, exprimat în legi [225, p.183].

Calificarea juridică în procesul de realizare a normelor de drept se identifică ca o etapă de apreciere a procesului de transpunere în acțiunile subiecților a acelor cerințe care sunt prevăzute în formă generală în normele de drept. Calificarea juridică determină rezultatul nemijlocit al aplicării normei de drept în raport cu situația de fapt, contribuind în acest fel la realizarea eficace a dreptului.

Conținutul de fapt al realizării dreptului îl constituie activitatea materială și social utilă. Conținutul juridic însă constă în respectarea și îndeplinirea obligațiilor juridice și utilizarea sau exercitarea drepturilor subiective, apărute în baza normelor juridice. Anume ca urmare a îndeplinirii și executării obligațiilor juridice și exercitarea drepturilor subiective se obține realizarea dreptului [246, p.420].

Așa cum am menționat, majoritatea autorilor consideră că realizarea dreptului îmbracă două mari forme: realizarea dreptului prin respectarea și executarea dispozițiilor legale de către cetățeni și realizarea dreptului prin aplicarea normelor juridice de către organele de stat și alte organisme sociale.

Procesul de realizare prin aplicarea normelor juridice de către organele de stat și alte organisme sociale este realizat și prin intermediul unor acte specifice de autoritate, emise de organele statului în conformitate cu competența rezervată lor prin lege.

Ca o opinie quasi-unanimă este considerată teza conform căreia acte de aplicare a dreptului nu pot elabora decât organele statului, cetățenii realizând dreptul prin executarea și respectarea normelor juridice. În esență aplicarea dreptului constă în elaborarea și realizarea unui sistem de acțiuni statale, în vederea transpunerii în practică a dispozițiilor și sancțiunilor normelor de drept [4, p.15].

Spre deosebire de realizarea dreptului prin executarea, respectarea și utilizarea prevederilor normelor juridice, care se poate desfășura și în fapt, fără crearea unor raporturi juridice, aplicarea dreptului este nemijlocit legată de nașterea și desfășurarea legăturilor juridice sub forma unor raporturi de drept, în care un subiect este totdeauna un organ al statului care-și exercită prerogativele potrivit competenței ce-i este rezervată prin lege [69, p.99].

Aplicând normele de drept, organele de stat se comportă ca purtătoare ale atributelor puterii de stat, astfel actele lor de aplicare sunt acte de putere cu caracter individual. Prin

intermediul lor sunt concretizate, în limita competenței ce le este conferită de normele juridice, drepturile și obligațiile unor subiecți în cadrul raporturilor juridice determinate. De asemenea, prin emiterea actelor de aplicare, organele statului stabilesc măsuri de sancționare a celor care nu respectă obligațiile ce le revin.

Actul de aplicare a dreptului are destinația de a individualiza și materializa cele mai importante raporturi juridice ce se pot manifesta în societate, pe când aplicarea necorespunzătoare a normelor juridice conform criteriilor de calitate și eficiență nu este mereu o consecință directă a activității ineficiente a statului, o parte din această responsabilitate revenind altor subiecți de drept [76, p.230].

Statul contribuie la realizarea normelor de drept, prin asigurarea unui proces de legiferare eficient și prin supravegherea procesului de aplicare a normelor de drept, fie că contribuie prin intermediul unei interpretări oficiale sau prin emiterea unor acte de aplicare.

În cadrul procesului de aplicare a dreptului și a calificării juridice, actele de aplicare prezintă un interes aparte. Spre deosebire de actele normative care au un caracter general, impersonal, tipic, injonctiv și irefragabil, actele de aplicare a dreptului sunt individuale, concret-determinate. Având caracter individual și nu general-obligatoriu, actul de aplicare este nemijlocit legat de activitatea unui organ de stat nominalizat și a altor subiecte (persoane fizice ori juridice) concret determinate. El contribuie la formarea unor concepte și sunt parte integrantă a sistemului orientativ utilizat în cadrul calificării de subiectul procesului de aplicare.

În cadrul procesului de calificare juridică în prim plan este analizată natura juridică a normei supuse calificării, apoi are loc delimitarea domeniului de aplicare a acesteia pentru a putea identifica cantitativ și calitativ conceptele și categoriile juridice ale domeniului dat, rolul cărora în evitarea erorilor de calificare este unul prioritar [189, p.207]. Orice sistem juridic trebuie să dispună de un arsenal conceptual complet, identificat cu denumiri precise pentru a permite prelucrarea incontestabilă a faptelor. Cardul conceptual al dreptului trebuie să permită a atribui fiecărei situații calificarea bine determinată, cu denumiri adecvate și exclusive și de a depista regulile juridice ce trebuie aplicate [3, p.74].

Realizarea în fapt a prevederilor cuprinse în normele de drept înaintea mai multe condiții ce urmează să fie respectate. În lipsa lor realizarea dreptului este de neconceput. La ele pot fi atribuite următoarele:

-În primul rând, traducerea în viață a prevederilor cuprinse în normele de drept implică participarea unor subiecți, respectiv: statul, autoritățile publice, organizații nestatale, persoane fizice (cetățeni, cetățeni străini, apatrizi) și juridice.

-În al doilea rând, este necesar ca fiecare subiect să-și cunoască statutul său juridic. Pentru aceasta trebuie întreprinsă o amplă activitate ce ține de sporirea nivelului conștiinței și culturii juridice. În ceea ce privește cetățeanul, „statul asigură dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle, în acest scop, statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative”[61].

-În al treilea rând, se impune asigurarea de către stat a unui cadru organizatoric care să permită tuturor cărora le sunt adresate normele juridice posibilitatea valorificării din plin și nestingherit a prerogativelor legale.

Concomitent este necesară intensificarea eficienței activității de mai departe a autorităților publice, chemate să asigure realizarea dreptului în cazul săvârșirii unor fapte (acțiuni, inacțiuni) ce contravin reglementărilor juridice. Pe acest palier de activitate un rol covârșitor îl au organele de justiție. Astfel, în cadrul unui interesant caz practic [71] Judecătoria Înaltei Curți de Casație și Justiție din România au apreciat (în cuprinsul Deciziei nr. 64 din 12 ianuarie 2011 pronunțată în recurs de Secția civilă și de proprietate intelectuală a Înaltei Curți de Casație și Justiție având ca obiect despăgubiri pentru prejudicii de imagine printr-un articol publicat în presă) că, spre deosebire de obiectul acțiunii care nu poate fi schimbat, temeiul juridic al acesteia poate fi pus în discuție de către instanța de judecată care, în exercitarea rolului activ, este îndreptățită și chiar obligată, pentru a contribui la ocrotirea intereselor legitime ale părților, să dea acțiunii calificarea juridică exactă, alta decât cea dată de reclamant prin cererea de chemare în judecată. În acest scop, calificarea acțiunii se va face nu după natura termenilor folosiți de reclamant, ci după motivele de fapt ale cererii și după scopul urmărit prin promovarea acțiunii. În speță, reclamantul a solicitat despăgubiri civile întrucât printr-un articol publicat de pârâți în presă i-au fost aduse grave prejudicii de imagine, însă în acțiunea introductivă acesta a menționat ca temei juridic art. 2 din CEDO care consacră dreptul la viață al persoanei și art. 3 care reglementează interzicerea torturii sau a tratamentelor inumane ori degradante, ceea ce nu corespunde cerințelor impuse de art. 112 alin. (1) pct. 4 C. proc. civ. a României, referitoare la obligația indicării motivelor de drept pe care se întemeiază cererea. În considerarea acestor aspecte, instanța de recurs a admis recursul, a casat atât hotărârea primei instanțe, cât și cea dată în apel, cu consecința trimiterii la prima instanță pentru rejudecare. Înalta Curte a mai precizat că instanța de fond va pune cu prioritate în discuție necesitatea precizării temeiului juridic al acțiunii, iar în situația în care reclamantul nu se va conforma cerințelor art. 112 C. proc. civ. a României, instanța va face aplicarea art. 84 și art. 129 C. proc. civ. a României, punând acest aspect în discuție și dând acțiunii calificarea juridică conformă prevederilor legale aplicabile[52].

În acest caz putem conchide:

1. rolul determinant al instanței judiciare în calificarea corectă;
2. cât de importantă pentru realizarea dreptului prin aplicare este determinarea motivelor de fapt și analiza scopului urmărit prin promovarea acțiunii, calificarea contribuind la efectuarea unei aprecieri în ansamblu a situației, determinând norma de drept aplicabilă situației de fapt.

În această ordine de idei putem arăta că erorile ce se admit la etapa procesului de calificare juridică determină direct procesul de aplicare corectă a normelor de drept și influențează realizarea acestuia.

Verificarea și clarificarea circumstanțelor cauzei sunt făcute de către organul de aplicare numai în lumina ipotezei unei norme juridice. Astfel, vor fi apreciate și reținute doar acele împrejurări care au relevanță în cauza prezentată în fața unui organ de stat ce trebuie să o rezolve prin emiterea unui act de aplicare. Aceste împrejurări sunt în general denumite fapte juridice (cauze generatoare sau extinctive de efecte juridice). Organele de aplicare vor determina atât împrejurările concrete datorate acțiunilor oamenilor, cât și consecințele unor evenimente, de producerea cărora legea leagă anumite efecte juridice.

În scopul emiterii unui act de aplicare întemeiat, în concordanță cu realitatea, organul de aplicare trebuie să-și fundamenteze actul pe informații veridice, analize complexe, capabile să scoată la iveală aspectele esențiale ale cauzei. În acest scop, organul de aplicare va consulta documente oficiale, va asculta martori, va proceda la reconstituiri, va utiliza rezultate ale unor cercetări științifice etc. Toate acestea trebuie să furnizeze organului de aplicare date ale situației de fapt, ele trebuind să constituie în același timp surse reale de informații, în stare să contureze circumstanțele cauzei, să creeze convingeri ferme în legătură cu starea de fapt și să înlăture dubiile și neclaritățile.

Organele de aplicare a dreptului procedează la selecționarea normei juridice în vederea calificării juridice exacte a stării de fapt stabilite. Calificarea are mai multe acțiuni: nominalizarea normei juridice, verificarea autenticității sale și a forței juridice a normei în cauză, corelarea normei alese cu alte norme juridice, sesizarea erorilor de redactare a actului juridic, verificarea validității normei juridice, rezolvarea unor situații generate de existența unor norme conflictuale, verificarea legalității actului juridic, respectiv conformitatea normei juridice cu actele normative se face în raport cu diferite categorii de acte de aplicare.

Autorul rus V.N. Vlasenko este de părerea că atât calificarea juridică, cât și procesul de aplicare sunt împărțite în două părți: preliminară și finală. Pentru a determina limitele obiectului și legătura cu circumstanțele reale, la etapa inițială de examinare a cazului este realizată așa numita

precalificare (calificarea preliminară) . Calificarea juridică finală, însă, se formează ca o etapă independentă de aplicare a legii care asigură adoptarea concluziilor decisive referitor la natura juridică a circumstanțelor stabilite la studierea situației de fapt [213].

Astfel, realizarea dreptului ca un proces de mare complexitate care se desfășoară în funcție de o serie de factori: tipul sistemului social, natura relațiilor politice, a organizării statale, tipul de relații economice, gradul de civilizație și cultură, condițiile naționale și internaționale, conștiința juridică a societății etc. este dependentă în mod direct de acțiunile întreprinse de subiecții ce califică, adică atribuie o anumită semnificație juridică faptelor supuse examinării în primul rând, de către organele de aplicare a dreptului, dar nu numai.

Calificarea juridică și aplicarea dreptului.

Realizarea dreptului prin crearea, modificarea, stingerea raporturilor juridice are loc în cazul acțiunilor persoanelor, organelor de stat, organizațiilor nestatale etc. care, la rândul lor, se pot realiza între subiecți egali, nesubordonați și între subiecți neegali, între care există relații de subordonare.

În literatura de specialitate există divergențe în legătură cu procesul de realizare a dreptului, mai exact, referitor la o formă de realizare a dreptului - aplicarea dreptului. Aplicarea dreptului în literatura mai veche era considerată a fi activitatea organelor statului care, conform competenței lor rezervate prin lege, emit acte specifice de autoritate. Ea constă în elaborarea și realizarea unui sistem de acțiuni statale, în vederea transpunerii în practică a normelor de drept. Treptat însă definiția aplicării dreptului s-a perfecționat prin precizarea unor aspecte ignorate în definițiile anterioare, unul dintre care a fost lărgirea cercului de subiecți ai aplicării dreptului. La etapa contemporană dreptul este aplicat nu numai de organele statului, dar și de organe, organizații nestatale, cărora statul le recunoaște această competență.

Luând în considerare acest aspect, în literatura de specialitate s-au indicat și alte organisme sociale (N. Popa), organizații nestatale, în limite determinate (M.Bădescu) [31, p.107], ca și subiecți ai aplicării dreptului. În rezultat, aplicarea dreptului este definită ca o formă specială de realizare a dreptului care constă în emiterea de către un organ competent al statului sau de către un organ nestatal, abilitat cu competență din partea statului, conform unei proceduri speciale, a unui act de aplicare a dreptului, act juridic individual ce duce la apariția, modificarea, stingerea, confirmarea sau restaurarea unui raport juridic [166, p.275].

Referitor la aplicarea dreptului, opinia dominantă distinge patru etape ale acestui proces: stabilirea stării de fapt, alegerea normei/normelor juridice, interpretarea normelor juridice, adoptarea actului de aplicare [21, p.119]. Relativ mai recent unii autori au propus includerea în

calitate de a cincea etapă - executarea actelor de aplicare a dreptului [170, p.224]. Pentru aceasta este necesar ca după elaborarea actului de aplicare, el trebuie adus la cunoștința celor interesați în vederea executării lui. Executarea actului de aplicare a dreptului este o cerință a desfășurării normale a relațiilor sociale, a asigurării și garantării ordinii de drept.

Procesul complex al elaborării, adoptării și transpunerii în viață a actelor normativ-juridice se încheie și devine o realitate efectivă abia prin adoptarea măsurilor necesare pentru executarea actelor de aplicare a dreptului.

Aplicarea dreptului la un fapt concret și rezolvarea conflictelor de natură juridică nu poate avea loc dacă faptele și dreptul nu găsesc puncte comune și această întâlnire a faptelor și dreptului se produce anume prin calificare juridică. Calificarea juridică este o activitate relevantă pentru realizarea dreptului. Uneori este numită și încadrare juridică. Consacratul autor român Mircea Manolescu scria: „legătura dintre conținutul empiric și cel juridic se stabilește prin diagnostic juridic”. De fapt, este vorba de calificare și însăși autorul scrie: „noi calificăm un act și spunem: este vânzare sau închiriere; este furt și nu abuz de încredere etc.” [150, p.183].

DEX-ul, definește calificarea ca acțiunea de a califica și rezultatul ei, iar pentru „*a califica*” se dau mai multe sensuri, dintre care cel mai apropiat de domeniul juridic este „a indica o trăsătură a unei persoane sau a unui lucru; a caracteriza printr-un cuvânt”. A califica – a da o notă unui anumit fenomen, proces, a cunoaște trăsăturile sale principale, a atribui unui fenomen, eveniment, fapte după particularitățile sau semnele sale unei categorii, specii sau gen.

În limbajul juridic se utilizează destul de frecvent acești termeni atât în sensul procesului (activității), cât și în sensul rezultatului acestui proces, dar în mod special interesează rezultatul. Astfel în culegerea „Jurisprudența Curții Supreme de Justiție. Anul 2012” [141, p.32,45] Curtea Supremă explică instanțelor că la aplicare: „acțiunea se **va califica** ca nepatrimonială”, iar mai apoi în text găsim și faptul că „categorii **calificate** ca asigurate în Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală”, deci, acțiunea se califică de Curtea Supremă, iar categoriile de asigurați au fost calificate de însăși legiuitor, astfel obținem proba importanței calificării care excede chiar și domeniul aplicării dreptului, intrând în aria elaborării lui.

Calificarea ca proces intelectual de gândire, prin care se stabilește corespondența sau necorespondența situației de fapt situației descrise de norma juridică, destul de frecvent este considerată sinonim al încadrării juridice. Sunt și opinii potrivit cărora sunt diferențe între aceste două noțiuni, punându-se accentul pe subiectul competent de a întreprinde o acțiune sau alta, considerându-se că legiuitorul face calificarea, iar instanțele – încadrarea juridică. Autori, specialiști din domeniul dreptului penal din România, prin calificarea legală a infracțiunilor

înțeleg operațiunea de caracterizare legală dată de puterea legislativă faptelor considerate infracțiuni. Calificarea, consideră acești autori, se face doar de puterea legislativă și aceasta este calificarea legală care nu se confundă cu încadrarea juridică. Încadrarea juridică este operațiunea care presupune aplicarea normei juridice la cazul particular, iar „această operațiune se face de organele judiciare competente”. Autorii acestui tratat universitar de drept penal insistă asupra faptului că sunt două noțiuni, două conținuturi. Ele sunt de competența unor organe ce aparțin unor puteri distincte de stat. Astfel, încadrarea juridică a faptei este o operațiune ce se realizează în procesul aplicării legii penale și este menită să identifice cadrul legal de incriminare, precum și concordanța faptei concrete cu modelul legii, respectiv această operațiune este atribuită organelor judiciare, în timp ce calificarea juridică este o operațiune care se realizează cu prilejul elaborării normelor penale speciale, atunci când legiuitorul definind trăsăturile faptei care constituie infracțiune stabilește apartenența acesteia sferei ilicitului penal, deosebind-o de faptele ce prevăd o răspundere juridică de altă natură sau nu prevăd nici o răspundere juridică [171, p.23].

Autori de la noi, specialiști de drept penal, nu își focusează atenția în cadrul cercetărilor asupra activității legiuitorului în vederea calificării și nu sesizează vreo deosebire, analizând calificarea juridică ca un domeniu exclusiv al organelor de aplicare a normelor de drept [62], și norma juridică din Codul Penal definește calificarea ca fiind: „Determinarea și constatarea juridică a corespondenței exacte între semnele faptei prejudiciabile și semnele componenței de infracțiune, prevăzută de norma penală”.

Calificarea juridică însumează mai multe etape care se înlănțuiesc și care gravitează atât spre domeniul normativ-juridic, de găsim a regulii de drept pertinente, cât și spre cel faptic, de inventariere a tuturor elementelor de fapt. Norma stabilește relația dintre fapte-condiții și fapte-consecințe, formal legea este evocarea unor concepte [33, p.102]. Pentru ca activitatea de calificare să fie realizată corect, este necesară cunoașterea elementelor abstracte ale conceptelor, iar aceasta implică definirea și dezvoltarea lor.

Conceptele sunt instrumente prin care dreptul are influență asupra realității. Utilizarea lor implică definirea, adică descrierea printr-o formulă sintetică, precizând elementele ce le compun și relațiile specifice ce leagă aceste elemente între ele. A califica în drept înseamnă a acorda unor fapte semnificație juridică, a le introduce în lumea juridică. În acest proces este important a delimita o semnificație juridică a unor fapte de alte semnificații juridice similare ce pot fi atribuite aceleiași fapte, iar cel ce operează calificarea depune eforturi pentru a afla cărei ramuri i se încadrează cazul dat, apoi ce norme reglementează acea situație.

Examinând în paralel aplicarea dreptului și calificarea juridică, observăm că ele se întrepătrund, căci atât pentru aplicarea dreptului, cât și pentru calificarea juridică este necesar de parcurs aceiași pași: stabilirea tuturor elementelor și trăsăturilor faptelor supuse analizei juridice, compararea acestora cu cele prevăzute de lege. Aceste acțiuni au ca rezultat ceea ce în dreptul penal și dreptul contravențional autorii numesc *conținutul juridic* și *conținutul constitutiv* al infracțiunii și al contravenției.

Conținutul juridic este acel conținut care cuprinde condițiile solicitate de lege privind existența faptei sancționate sau care îi determină gravitatea, iar conținutul constitutiv cuprinde totalitatea condițiilor necesare pentru existența contravenției și pe care le îndeplinește făptuitorul [87, p.91]. Pornind de la aceste teze, putem confrunța aplicarea dreptului cu calificarea juridică, susținând că pentru aplicare are importanță aducerea la îndeplinire a deciziei instanței, iar pentru calificare – nu, căci temporalele ele sunt izolate. Ma întâi are loc calificarea, după care se emite actul de aplicare și apoi decizia instanței este adusă la îndeplinire. La aplicare eficacitatea este un element constitutiv al procesului de aplicare, iar la calificare eficacitatea nu are această calitate, eficacitatea dreptului poate fi doar o consecință, un obiectiv de atins.

Eficiența și eficacitatea dreptului, nefiind propriu-zis noțiuni juridice, caracterizează atât realizarea dreptului, cât și efectele reale ale regulii asupra comportamentelor sociale. În literatura juridică franceză se face distincție între efectivitate, eficacitate și eficiența dreptului. Prima măsoară distanța dintre drept și aplicarea sa și este gestionată în temei de sociologia juridică, eficacitatea permite a aprecia rezultatele și consecunțele sociale ale dreptului, iar eficiența constă în verificarea dacă obiectivele normei/normelor juridice au fost atinse cu cel mai mic preț [181]. Eficacitatea nu derivă din simpla observație a faptelor, dar presupune, ca orice noțiune, o elaborare conceptuală prin confruntarea cu diferite practici juridice, precum și cu noțiunile vecine ca validitate, efectivitate și eficiență. Validitatea în sensul cel mai larg înseamnă caracterul faptei sau actului juridic căruia i se recunoaște, într-o anumită ordine juridică, efectele juridice pe care autorii lui le-au acordat.

Autorul S.S. Alexeev susține că alegerea normelor juridice pe baza unui text legislativ este înfăptuită prin intermediul calificării juridice a împrejurărilor de fapt ale cauzei/dosarului concret [206, p.123]. În ce ramură poate fi plasat litigiul, abaterea sau încălcarea dreptului este foarte important de stabilit. Un exemplu elocvent în acest sens - delimitarea, dar și apropierea celor două domenii – penal și contravențional, poate servi apărării eficiente a drepturilor omului.

Atât infracțiunea, cât și contravenția sunt fapte ce reprezintă un pericol social, contravenția având un pericol social mai redus decât infracțiunea. Rezultă că un criteriu ar fi latura obiectivă. În

cadrul procesului de calificare, fapta ilegală (contravențională) nu numai că poate, dar și trebuie să fie analizată sub ambele aspecte, atât a conținutului juridic, cât și sub raportul conținutului constitutiv, prin care se înțelege totalitatea elementelor stabilite de normele de drept contravențional de a căror existență în fapta concretă depinde calificarea juridică a acesteia în calitate de contravenție [92, p.525]. Conținutul constitutiv al contravenției se reglementează de norma încriminatoare și poate fi definit ca totalitate de condiții stipulate de lege pentru caracterizarea unei fapte de drept contravențional [161, p.82-83].

Astfel, rezultă - conținutul constitutiv al faptei contravenționale este ansamblul de elemente și trăsături caracteristice și definite nemijlocit în norma juridică care stabilește sancțiunea sau o altă normă la care se face trimitere pentru a constata și sancționa fapta contravențională. Pentru ca să fim în prezența unei contravenții urmează să fie întrunite următoarele condiții: săvârșirea ei, pericolul social, vinovăția făptuitorului, prevederea faptei de legislație. Contravenția prezintă un pericol social, dovadă e art. 55 CP al R.M. [59] conform căruia persoana care a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă poate fi eliberată de răspundere penală și trasă la răspundere contravențională.

Pentru a aprecia gradul de pericol social ne folosim de aceleași elemente ca și în cazul infracțiunilor. Pericolul social se manifestă printr-o atingere adusă valorilor sociale, protejate de lege, atingere însemnând lezarea, încălcarea, nesocotirea acestor valori. Fapta contravențională este o manifestare împotriva valorilor protejate de lege, fiind de natură de a le leza sau pune în pericol. Deci, în acest caz se face comparația cu infracțiunea, iar dacă reprezintă un pericol mai redus decât infracțiunea, se analizează elementele componente ale faptei ilicite, caracteristicile personalității făptuitorului și circumstanțele în care s-a produs fapta contravențională.

Autorul Al.Țiclea numește pericolul social criteriul calitativ, iar gradul de pericol social este numit criteriu cantitativ. Pentru a aprecia gradul de pericol social trebuie apreciate consecințele, dacă sunt sau nu grave. Volumul prejudiciului material, de exemplu, volumul celor sustrase poate fi criteriu de delimitare a contravenției de infracțiune. Al. Țiclea socoate în calitate de criterii extrinseci de distingere a infracțiunii de contravenție consecințele și reflectă diferența de grad de pericol social dintre cele două categorii de fapte antisociale. Se numără printre criteriile extrinseci: sursa legislativă, deci sediul normelor juridice care prevăd cele două genuri de ilicit; felul sancțiunilor și modul de aplicare și executare a acestor sancțiuni[200, p.18].

În hotărârile explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova s-a accentuat necesitatea delimitării infracțiunii de contravenție. Din anexa 2 (tabel 2) se poate vedea că acest subiect a preocupat în anul curent instanțele judiciare în vederea uniformizării practicii

judiciare și în scopul ocrotirii drepturilor și intereselor cetățenilor Curtea Supremă [105] a prezentat explicații privind infracțiunile de huliganism și delimitarea ei de contravenția respectivă, infracțiunea de fabricare sau punere în circulație a banilor falși și a infracțiunii de încălcare a circulației și de exploatare a mijloacelor de transport, în cadrul regulilor de securitate (Hotărârea nr 6 a Plenului CSJ din 15.05.2017 „De modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 4 din 19 iunie 2006 „Cu privire la practica judiciară, în cauzele penale despre huliganism”; Hotărârea nr 5 a Plenului CSJ din 15.05.17 „De modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 23 din 29.10.2001 „Cu privire la practica judiciară, în cauzele penale, despre fabricarea sau punerea în circulație a banilor falși (art. 84 CP)”; Hotărârea nr 4 a Plenului CSJ din 15.05 17 Pentru modificarea și completarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 20 din 08.07.1999 „Despre practica judiciară cu privire la aplicarea legislației examinării cauzelor penale, referitor la încălcarea a circulației și de exploatare a mijloacelor de transport, în cadrul regulilor de securitate”.)

Concluzionând remarcăm următoarele:

1. În mod cert există și trăsături comune pentru infracțiune și contravenție, de aici dificultățile de delimitare. O asemenea trăsătură este culpabilitatea, fapta să fie săvârșită cu vinovăție și să fie rezultatul unei manifestări psihice conștiente. Pentru ca să existe vinovăție, persoana care a comis contravenția trebuie să fie responsabilă, adică să-și dea seama de semnificația și valoarea acțiunilor sale, de a le putea stăpâni și orienta spre satisfacerea interesului său, adică e vorba de două elemente: de conștiință și voință, liber exprimate, neviciate.

2. Făptuitorul (autorul) infracțiunii/contravenției trebuie să fie responsabil, adică să-și dea seama de semnificația și valoarea lezată, încălcată prin fapta proprie.

În cazul absenței unuia din elementele componente de infracțiune: obiect, latura obiectivă, subiect și latura subiectivă, consecința este lipsa conținutului de infracțiune/contravenție. Fiecare element constitutiv este format, la rândul său, dintr-un anumit număr de trăsături caracteristice. Pericolul social și ilicitul, fiind trăsături generale, nu aparțin vreunui element aparte din conținutul constitutiv al contravenției, în schimb ele încheagă toate aceste elemente, dându-i formă și conținut infracțiunii/contravenției. Legătura dintre trăsăturile și elementele constitutive ale infracțiunii/contravenției, precum și semnificația lor la calificarea faptei ca infracțiune sau contravenție, este incontestabilă.

La delimitarea contravenției de infracțiune trebuie de ținut cont:

1. În privința faptelor penale, actele normative care le prevăd pot emana doar de la organele supreme ale puterii legislative. Dimpotrivă, contravențiile pot fi stabilite nu numai prin legi, ci și prin hotărâri și ordonanțe ale Guvernului, precum și, în anumite materii și în anumite limite, prin hotărâri ale organelor administrației publice locale.
2. Consecințele aplicării pedepsei sunt un alt criteriu de delimitare a contravenției de infracțiune. Sancțiunile contravenționale nu vizează, decât excepțional în cazuri limitate și pe scurtă durată, libertatea persoanei. Totodată, în comparație cu sancțiunile penale, cele contravenționale, chiar uneori fiind formal asemănătoare, sunt întotdeauna mai ușoare, iar modul de executare mai puțin aspru ori consecințele produse sunt mai puțin extinse. Trebuie să se țină cont că sancțiunile penale sunt de natură represivă și nu doar reparatorie. De aceea considerăm că sintagma „gradul de pericol social” este mai adecvată pentru domeniul penal, deși Codul penal al Republicii Moldova operează cu sintagma „fapta prejudiciabilă” în art.14, alin.2 și „gradul prejudiciabil” în art.15, iar Codul contravențional – ”gradul de pericol social”-în art.10.

Curtea Constituțională în hotărârea nr.24 din 14.09.2016 a atenționat asupra delimitării între abatere disciplinară și infracțiune, arătând că „fapte de aceeași natură în materialitatea lor pot constitui fie abateri disciplinare, fie infracțiuni, în funcție de o serie de elemente, precum importanța obiectului ocrotirii la un moment dat, împrejurările concrete în care s-a săvârșit fapta, felul și intensitatea vinovăției, urmările faptei, posibilitățile de prevenire a faptelor, elemente care, alături de trăsăturile faptei, concurează la stabilirea diferențiată a gradului de pericol social...”

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit că pentru a califica un fapt ca aparținând domeniului penal în sensul Convenției Europene trebuie să fie clarificate 3 elemente:

1. Dacă norma ce prevede fapta (încălcarea) aparține domeniului penal conform dreptului național al reclamantului;
2. Natura încălcării;
3. Natura și gradul de severitate al pedepsei.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului încă de la cauza Engel et all. vs Germania (1976) a reținut că primul criteriu are o valoare relativă.

Aceiași poziție a avut-o Curtea Europeană în cauza Ziliberg vs Moldova (01.02.2005). Reclamantul a sesizat CtEDO după ce a fost sancționat contravențional pentru participarea la o întrunire de protest neautorizată.

Guvernul, prin intermediul Agentului guvernamental, a declarat că acuzațiile împotriva reclamantului nu au fost „penale”, ci „administrative”. El a subliniat necesitatea de a diferenția contravențiile administrative de sistemul de justiție penală și a considerat că diferențierea între

acuzatiile penale și disciplinare a fost făcută într-un mod compatibil cu articolul 6 al Convenției. Guvernul a declarat că contravenția nu a fost de natură penală, deoarece a fost pedepsită cu o sancțiune care a avut un scop „educațional” și „preventiv”. Sancțiunea prevăzută de Codul cu privire la contravențiile administrative pentru contravenția în cauză variază între MDL 36 și MDL 90, iar reclamantului i-a fost aplicată amenda minimă. Potrivit Guvernului, amenda a constituit aproximativ zece procente din salariul mediu lunar în Republica Moldova la acea perioadă și nu a fost înlocuită cu arest administrativ. Guvernul a declarat de asemenea că în privința reclamantului nu a existat riscul ca amenda să fie înlocuită cu arest administrativ.

Examinând această cauză, Curtea a constatat că părțile nu au contestat faptul că abaterea pentru care reclamantul a fost sancționat nu este calificată în dreptul național ca „penală”. Dar fiindcă indicii furnizați de dreptul național al statului pârât au doar o valoare relativă (Kadubec v. Slovakia, hotărâre din 2 septembrie 1998, Reports 1998-VI, §51), Curtea a reluat această teză și a trecut la examinarea celorlalte două elemente care nu sunt cumulative, ci alternative. Pentru ca articolul 6 să devină aplicabil este suficient ca abaterea în cauză să fie prin natura sa „penală”, din punctul de vedere al Convenției sau ar trebui să facă persoana în cauză pasibilă de o sancțiune care, datorită naturii sale și gradului de severitate, ține, de obicei, de domeniul „penal” (Lutz v. Germany, hotărâre din 25 august 1987, Seria A, nr. 123, p. 23, § 55) [97].

Acest lucru nu exclude faptul ca o examinare cumulativă să fie folosită atunci când analiza separată a fiecărui criteriu nu permite de a ajunge la o concluzie clară în ceea ce privește existența unei „acuzatii penale” [97].

În concluzie considerăm că în cadrul calificării (ca act creativ și nu automat) se produce evaluarea și are loc confruntarea obiectului cu convingerea subiectului ce califică despre valoarea obiectului calificării. Deci, o astfel de evaluare are caracter axiologic și aprecierea discreționară este o opțiune liberă, subiectivă, dar responsabilă și necesar echilibrată. Opțiunea vizează o variantă de comportament într-o situație concretă. Subiecte ale calificării juridice, adică a unei calificări ce are consecințe juridice pot fi acele organe în competența cărora intră aplicarea dreptului: procurori, avocați, judecători.

Rezultat al procesului de gândire, aprecierea este un drept și o obligație, îndreptate spre căutarea unei soluții optime, pentru aceasta este necesar a antrena nu numai conștiința celui ce califică, doar acesta nu se află izolat „într-un turn de fildeș”, de aceea trebuie să țină cont de normele de morală, bună credință, sentimentele de dreptate din societate.

2.3. Calificarea juridică și elaborarea dreptului.

Elaborarea sau crearea dreptului este o activitate de mare rezonanță în orice societate contemporană, ea urmărește funcționarea în bune condiții a mecanismului social, derularea raporturilor membrilor societății într-o atmosferă de calm, colaborare și nu în ultimul rând – de recunoaștere și respectare a drepturilor altor persoane și promovarea drepturilor proprii. Această activitate în statele contemporane democratice revine în temei organului legislativ și se desfășoară potrivit scopurilor urmărite de statul respectiv, care tinde a deveni stat de drept și are la bază anumite reguli. Propriu-zis, însăși viața face presiuni asupra legiuitorului în vederea găsirii unor modalități adecvate de reglementare a relațiilor sociale în sensul stabilirii și dezvoltării armoniei sociale. Sarcina dificilă a organului legislativ constă în a transpune faptele sociale – cu cerințele, tendințele și legitățile lor – în relații normativ-juridice, ceea ce implică mai întâi o fundamentată activitate cognitivă [176, p.173]. În această activitate elementul comun atât pentru aplicarea, cât și pentru elaborarea dreptului – norma juridică – va trebui să fie formulată în așa mod încât să se țină cont de specificul și nivelul conștiinței destinatarilor normei, în scopul atingerii unei corespondențe între nivelul real al culturii juridice a cetățenilor și norma elaborată [215, p.130].

Relativ recent a fost lansat termenul legisprudență de prof. belgian Luc J. Wintgens, care într-un studiu [204] a remarcat faptul că problema elaborării dreptului nu este suficient cercetată la nivelul teoriei generale a dreptului și aceasta în particular pentru motivul separării dreptului de politică, iar cauza centrală a acestei stări de lucruri este văzută în faptul că această separare a fost operată doar din rațiuni politice. Ruptura s-a făcut din rațiuni epistemologice care ascund deciziile și opțiunile politice. Valorile morale și politice se bazează pe un fundament pretins neutru. Dar perspectiva axiologică nu trebuie omisă din ecuația acțională a legiuitorului, căci ei îi revine rolul esențial în realizarea menirii dreptului de a înfăptui justiția. Această perspectivă apropie cele două procese, căci așa cum a menționat L.-J. Constantinesco „În ipoteza elaborării dreptului rolul legiuitorului este de a înființa un ansamblu de norme potrivite finalității precizate de către sistemul de valori; în ipoteza aplicării rolul judecătorului este de a menține această ordine juridică, obligând interesele contrare să se plieze ordinii stabilite, deci, implicit sistemului ei de valori” [60, p.174].

Pentru a elabora o teorie rațională a legislației [204] (legisprudence/ legisprudență) Luc J. Wintgens meditează asupra modelului organizării politice, arătând că începând cu perioada modernă modelul acestei organizări s-a bazat pe teoria contractului social, acesta fiind perceput ca un act de voință a indivizilor, act care adoma unei procuri împuternicește pe suveran să stabilească modele de comportament, fapt supus cercetării de către autor. Amintim aici că mai

mult de un secol în urmă Constantin Stere avea rezerve față de teoria contractului social a lui Rousseau, este adevărat că în temei rezervele vizau contractul privit ca fapt istoric, dar teoria contractului social a fost totuși apreciată de Stere pentru contribuția ei la consacrarea drepturilor și libertăților persoanelor [90, p.92-94].

Pe fundamentul teoriei contractului social încă la începuturile perioadei moderne s-a construit ceea ce Wintgens numește ”*LEGALISMUL FORTE*” (puternic) și care are ca element etatismul în elaborarea legii, adică legea provine de la stat, care singurul știe ce este bine pentru toți. Legalismul puternic prezumă raționalitatea legiuitorului și nu pune în discuție motivele lui, pentru că legiuitorul este considerat a fi cel ce exprimă voința politică. Conform versiunii forte a legalismului, judecătorul doar aplică regulile create, este ”gura care pronunță legea”, astfel încât teoria nu s-a ocupat de crearea regulilor de către judecător. Judecătorul este limitat la simpla cunoaștere a drepturilor și obligațiilor și la aplicarea lor la cazuri individuale. A urma regulile este mai întâi o acțiune cognitivă, iar realizarea lor – una de aplicare. De aici a decurs logic preocuparea teoriei pentru a cerceta activitatea judecătorului și aplicarea dreptului de către judecător, iar legiuitorul a rămas după culisele scenei juridice, rolul său este doar de adoptare a deciziilor politice, stabilirea unor instituții și nu realizarea conținutului deciziilor luate. Ca o consecință a suveranității bazată pe contractul social a urmat teza: legiuitorul nu e ținut de reguli, similar judecătorului, că altfel pierde suveranitatea, iar Constituția nu este altceva decât un program politic, care nu are constrângeri pentru legiuitor. L. Wintgens combate această teză fiind convins că se poate construi o teorie a legislației, că legiuitorul poate fi actor juridic, nu numai politic [204].

Pentru a elabora o teorie rațională a legislației consideră necesare scoaterea în evidență a semnificației libertății, realizarea lecturii alternative a contractului social și identificarea principiilor legisprudenței. În scopul elucidării primului aspect autorul califică concretizarea concepției de libertate: a realiza libertatea înseamnă a acționa pe baza unei concepții a libertății nedeterminate. Pentru a realiza aceste demersuri autorul belgian folosește încă doi termeni: ”concepția de libertate” și ”concepția asupra libertății”. ”Concepția de libertate” este definită de însăși indivizii care în lipsa unei limitări exterioare, acționează conform propriilor concepții - ei însuși aleg limitările libertății, concepțiile lor de libertate. Dacă din contra, subiecții acționează conform unei concretizări a libertății care nu este a lor, ei acționează conform unei concepții asupra libertății, ceea ce este o limitare a libertății externă subiectului, adică tocmai opusul concepției de libertate, considerate ca internă.

L. Wintgens face schița unei noi lecturări a contractului social, punând la bază modelul schimbului, ceea ce diferă comparativ cu modelul procurii, iar în rezultat urmează un legalism slab - LE LÉGALISME FAIBLE. Modelul contractului social asimilat procurii date suveranului pentru un motiv: la Hobbes – securitate, la Rousseau- egalitate, obligație morală – la Kant, determină scopul sistemului juridic, justifică *a priori* orice limitare viitoare externă fără a fi cunoscută la momentul aderării la contract, pentru că procura are un caracter general, numărul limitărilor nu este mărginit de careva criterii. Dacă concepem libertatea în sens moral, ca finalitate a ordinii juridice, atunci obținem o versiune mai ușoară a contractului social, în care dreptul face posibilă realizarea moralității, moralitatea prevalează asupra dreptului, dar aceasta este relativă dacă concepțiile asupra libertății pot fi preferate concepțiilor de libertate.

Modelul schimbului aplicat contractului social tratează libertatea ca principiu și implică prioritatea concepțiilor libertății, ce nu pot fi înlăturate în favoarea concepțiilor asupra libertății decât cu condiția unei justificări explicite, care are ca scop menținerea echilibrului necesar între axa politică și axa morală. Această exigență de concretizare exprimă prioritatea concretizărilor morale asupra concretizărilor politice ale libertății. Principiile legisprudenței, care concep libertatea ca principiu, impun justificarea oricărei limitări externe, a oricărei substituiri a concepțiilor de libertate cu concepțiile asupra libertății. Această obligație de justificare a legisprudenței se definește ca o teorie rațională a legislației ce concepe libertatea ca principiu, având ca scop menținerea echilibrului necesar între limitările politice și morale ale libertății. Limitările politice nu se justifică prin sine și justificarea limitărilor externe este supusă unui proces de legitimare continuă. Ideea de justificare este o formă de respect. J. Rawls considera că această obligație consolidează suplimentar fundamentul contractual al statului [182, p.209].

L. Wintgens numește patru principii ale legisprudenței: alternativitate (PA), impactul normativ (PN), temporalitate (T) și coerență (C), dintre care două: PN și PC au o relevanță deosebită pentru calificarea juridică[201]. Principiul impactului normativ (PN) cere justificarea impactului normativ al limitărilor libertății, cu atât mai mult dacă ele prevăd sancțiuni, pentru că reprezintă un dublu atentat la libertate, întâi pentru că limitările externe exclud acțiunea în baza concepției de libertate, în al doilea rând - că împiedică acțiunea în baza concepției de libertate. În modelul contractului social de tip ”schimb” limitările externe nu constituie ca atare rațiuni exclusive de acțiune (pe care le regăsim în modelul «procura»); aici sistemul juridic are o finalitate modestă: a face posibilă moralitatea. Respectând PA, sancțiunile nu sunt automat mijlocul cel mai adecvat de a realiza scopul limitării externe. Pornind de la ideea lui Hart care a deconectat validitatea de la limitarea externă și sancțiune, Wintgens înaintează PN care este mai

exigent: pentru că nu este conexiune necesară între o regulă și sancțiune, consideră această relație contingentă și impune în mod obligatoriu să fie justificată relația între regulă și sancțiune. Justificarea sancțiunii include argumente ce apără o limitare suplimentară a libertății. Sancțiunile de natură pecuniară sau fizică reprezintă o posibilitate printre altele pentru a realiza un tip de comportament și multiplicarea acestor posibilități permite gradarea variabilă a densității normative, în care sancțiunea reprezintă maximumul.

Pentru a respecta PA, concepția asupra libertății trebuie să cântărească mai greu decât concepția libertății; în consecință trebuie justificată concepția asupra libertății. Substituirea unei concepții a libertății prin concepția asupra libertății nu justifică automat că aceasta se poate face numai prin sancțiune. Ceea ce trebuie realizat este finalitatea, un obiectiv ori un scop. PN cere ca mijloacele de realizare a obiectivului regulii rezultă dintr-un proces de punere în balanță a alternativelor. În acest proces de punere în balanță a alternativelor un rol important o are activitatea de interpretare și calificare. Pentru a califica o situație ca fiind pasibilă de a încălca un drept este necesar ca și legiuitorul să identifice *a priori* elemente de fapt, ce pot constitui obstacole în calea libertății, deci, aceasta este prima etapă a calificării. Această poziție o are Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care îndeamnă legiuitorii naționali să indice temeiuri obiective, raționale pentru diferența de tratament, altfel ea este discriminatorie, adică nu urmărește un scop legitim sau, deși scopul este legitim, lipsește proporționalitatea între mijloace și scop.

În cazul *Markin vs Rusia* CtEDO a considerat că nu s-au cântărit interesele în conflict – securitatea națională și interesele militarului tată de a îngriji copilul. În cazul respectiv scopul era legitim, dar s-a pus problema proporționalității mijloacelor pentru atingerea scopului. Reclamantul, militarul Constantin Markin, divorțat, a acuzat discriminarea sa pentru că nu i s-a acordat concediu de îngrijire a copilului până la 3 ani, drept pe care femeile din armată ce educă singure un copil îl au. Curtea Constituțională a Federației Ruse a respins această cerere arătând că, în virtutea specificului activității militarilor de profesie, acestora li se impun anumite restricții. Faptul că legiuitorul a făcut o excepție pentru femeile militari de profesie și le-a conferit acest drept se explică prin scopul de a asigura o bună educație copiilor, căci este demonstrat că legătura copilului mic cu mama sa acționează pozitiv asupra formării personalității copilului, apoi că tradițional femeile se ocupă de educația copiilor și în plus, militari femei sunt puține în armată.

Curtea Europeană însă nu s-a lăsat impresionată de aceste argumente, considerându-le insuficiente și a concluzionat că militarul C. Markin a fost discriminat în sensul art.14 al Convenției Europene, căci orice diferență de tratament este discriminatorie dacă nu are un temei obiectiv și rezonabil și dacă scopul legitim nu este proporțional cu mijloacele folosite pentru a-l

atinge. În cazul lui Markin Curtea Europeană a recunoscut că scopul este legitim, că în cazul militarilor de profesie restrângerea dreptului la viață privată și de familie se justifică prin scopul legitim de a asigura capacitatea de luptă a armatei și a asigura securitatea națională. Totodată Curtea Europeană a arătat că statul nu a întemeiat suficient pricinile pentru care se justifică diferența de tratament, deci mijloacele nu erau proporționale cu scopul, astfel încât legiuitorul trebuie să întreprindă măsuri pentru a asigura nediscriminarea [207].

În literatura juridică din Federația Rusă a fost exprimată opinia că deoarece în Convenție nu este o normă care să exprime conținutul principiului egalității, Curtea Europeană a apelat la principiul proporționalității între scopul legitim urmărit prin restrângerea dreptului și mijloacele folosite pentru a atinge acel scop. Curtea Europeană caută doar proporționalitatea în legătură cu cazul concret ca orice altă instanță judiciară, pe când parlamentul în cadrul unui sistem complex de proceduri caută balanța intereselor legitime sociale de așa o manieră încât realizarea unor interese să nu fie o piedică pentru realizarea altora [226, p.364].

S-ar putea replica acestei opinii faptul că CtEDo ca orice curte înfăptuiește o muncă de calificare prin căutarea proporționalității între mijloace și scopul urmărit, dar și organul legislativ ar trebui să facă un lucru asemănător și căutând acel echilibru de interese să prevadă cât mai multe posibilități de intervenție legislativă, adoptând pe cea optimă.

În această speță vedem accentul pus pe balanța, echilibrul de interese legitime individuale și sociale și legiuitorului i s-au înaintat solicitări de ordin legislativ. În literatură a fost formulată opinia că insistența Curții Europene în direcția legislativă poate duce la diminuarea protecției copiilor. Căci parlamentul ar fi avut următoarele variante la dispoziție: 1. Lipsește și femeile militari de a avea dreptul la concediu pentru îngrijirea copiilor; 2. Ori dă și bărbaților militari acest drept. Având în vedere că bărbați sunt cu mult mai numeroși în armată și luând în calcul criza familiei contemporane și numărul mare de divorțuri, realizarea celui de al doilea scenariu, acordând un astfel de drept și femeilor și bărbaților, ar fi dus la diminuarea capacității de luptă a armatei, deci era evidentă punerea în pericol a securității naționale. Primul scenariu ar fi fost la îndemâna legiuitorului, dar în acest caz cine ar fi câștigat față de situația prevăzută de legislația anterioară? Nimeni, deci nici copii acelor femei-militari care până la intervenția legislativă au avut acel drept. Totuși în cazul dat s-a prefigurat și o soluție de compromis în spiritul hotărârii Curții Constituționale și a Curții Europene și anume: deoarece femeile militari fac parte din personalul auxiliar al armatei și nu exercită în temei acțiuni legate direct de capacitatea de luptă a armatei de a acorda dreptul de a avea concediu de trei ani pentru îngrijirea copilului și acelor bărbați militari care sunt în formațiunile auxiliare, astfel încât între femeile militari și bărbații militari ce fac parte

din formațiunile auxiliare să nu fie tratament diferențiar. În cazul în care bărbații militari din formațiunile de luptă vor acuza discriminarea, statul va putea argumenta proporționalitatea restrângerii drepturilor acelor militari și scopul legitim urmărit – asigurarea securității naționale. S-ar putea adăuga că în cazul soluției de compromis propuse, diferența de tratament nu se mai situează între genuri (egalitatea persoanelor de genuri diferite fiind un scop stringent al Consiliului Europei), ci între tipuri de activități în cadrul armatei, de aceea și argumentarea acestei diferențe este mult mai ușoară decât în cazul diferențelor de tratament al bărbaților și femeilor. Cu o problemă similară s-a confruntat și Curtea Constituțională a Republicii Moldova în rezultatul sesizării sale de către avocatul parlamentar care a solicitat controlul constituționalității art. 32 alin (4) li.j) a Legii din 22 iulie 2005 cu privire la statutul militarilor. Autorul sesizării a pretins specificând că prin specificarea categoriei „femei-militari” norma contestată instituie o discriminare a militarilor fondată pe gen la obținerea concediului pentru îngrijirea copilului.

În hotărârea sa nr.12 din 1 noiembrie 2012 Curtea Constituțională a considerat că excluderea militarilor de gen masculin de la exercitarea dreptului la concediul parental, în timp ce militarii de gen feminin au acest drept, nu poate fi considerată ca fiind fondată pe o justificare obiectivă sau rezonabilă. Prin urmare, Curtea a conchis că această diferență de tratament constituie o discriminare fondată pe gen. Curtea a atenționat că în hotărârile sale Curtea Europeană menționează permanent că statele se bucură de o largă marjă de apreciere în domeniul securității naționale, inclusiv al forțelor armate și că drepturile militarilor, în unele cazuri, ar putea fi supuse unor restricții mai mari decât cele autorizate pentru civili.

În același timp, Curtea a considerat neargumentat pretinsul risc pentru eficiența operațională a armatei, deoarece nu i-au fost prezentate informații concludente care ar demonstra că extinderea concediului pentru îngrijirea copilului pentru militarii de gen masculin ar dăuna puterii de luptă și eficienței operaționale a forțelor armate, în timp ce acordarea acestui drept militarilor de gen feminin nu comportă un astfel de risc.

Curtea a statuat că o astfel de restricție generală și automată, impusă unui grup de persoane, fiind fondată pe gen, depășește domeniul de aplicare a unei marje acceptabile de apreciere a statului, oricât de largă ar fi și, în consecință, este incompatibilă cu normele convenționale. Pentru Curte este clar că ar fi posibil să se realizeze scopul legitim de protecție a securității naționale în alt mod decât prin limitarea dreptului la concediu pentru îngrijirea copilului pentru militarii de gen feminin și excluderea militarilor de gen masculin de la exercitarea aceluiași drept. Totodată, Curtea a reținut că, având în vedere cerințele speciale ale armatei, excluderea dreptului la concediu parental poate fi justificată în privința unui militar, bărbat sau femeie care,

din cauza unor factori precum poziția sa ierarhică, raritatea calificărilor tehnice sau participarea sa la operațiunile militare de pe teren, nu poate fi ușor înlocuit în sarcinile sale [130].

Deci, și în această decizie jurisprudența constituțională a găsit incoerențe pe care le-a comis organul legislativ, ceea ce s-ar fi putut evita în caz de o legisprudență de calitate și eforturi de a califica cu anticipație posibilele situații ce încalcă drepturile ori, exprimându-ne în sensul teoriei lui Wintgens, dacă s-ar fi justificat limitările impuse de legiuitor care se baza pe concepția asupra libertății.

Într-una dintre cele mai recente hotărâri (16 martie 2017) a Curții Constituționale [102] a Republicii Moldova cu privire la excepția de neconstituționalitate a art. 80 alin. (2) din Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale, a demonstrat din nou lacune în activitatea legislativă și restanțe la capitolul Legiferare. Conform legii sus-menționate, de la persoanele fizice și juridice care au primit din partea autorităților/instituțiilor bugetare mijloace financiare, sub formă de plată prealabilă, pentru dezafectarea acestora pentru perioada care depășește termenul prevăzut de contract se percepe la bugetul respectiv o sumă calculată în funcție de rata de bază aplicată de Banca Națională a Moldovei la principalele operațiuni de politică monetară pe termen scurt. Curtea Constituțională a constatat că suma calculată pentru neexecutarea contractului în termenul legal instituit este percepută cu titlul de penalitate legală. Fiind o formă a răspunderii civile contractuale, penalitatea legală trebuie să întrunească aceleași condiții prevăzute de lege pentru angajarea răspunderii contractuale, în special vinovăția debitorului. În acest sens, Curtea a subliniat relevanța prevederilor art. 624 alin. (5) din Codul civil potrivit cărora debitorul nu este obligat să plătească penalitate în cazul în care neexecutarea nu se datorează vinovăției sale.

Prin urmare, Curtea a statuat că până la adoptarea de către Parlament a noilor prevederi legale, sancțiunea pentru neexecutarea în termen a contractelor încheiate cu o instituție bugetară urmează a fi aplicată în corespundere cu prevederile legislației civile și a clauzelor contractuale[165].

Astfel, în cazul dat Curtea a lăsat o porțiță pentru ca Parlamentul în cazul în care insistă asupra responsabilității obiective să justifice aceste limitări impuse debitorului, adică, în ultimă instanță, să justifice diferența de tratament între debitorii contractuali din sfera privată și debitorii contractuali din sfera publică. Adecvarea mijlocului la scopul urmărit este o activitate ce vizează în primul rând legiuitorul, care trebuie să califice faptele, raporturile pentru a elabora o reglementare juridică nouă. Aprofundarea calificării unei categorii juridice poate implica o muncă de căutare a proporționalității, adică ceea ce rezultă din ideea echilibrului între drepturi/interese divergente[139, p.21].

Principiul coerenței (PC) este principiul de justificare a limitărilor externe bazate pe ansamblul sistemului juridic. Un sistem juridic nu este un simplu lanț static de limitări externe, este un ansamblu complex și dinamic compus din mai multe feluri de elemente, printre care și cele numite de Hart *"reguli primare"* și *"secundare"*. Coerența este legată de consistență, care este înțeleasă ca absență a contradicțiilor. Coerența are grade (a face sens în ansamblu), iar consistența e chestie de tot ori nimic (logic). Coerența sistemului juridic are particularități și limite în raport cu cele ale unui sistem formal. O primă particularitate rezidă în chiar definiție, atunci când lipsa coerenței se manifestă în constatarea unei contradicții, rezultatul afirmării simultane a adevărului unei propoziții și a negării ei, în drept "constatarea a două directive incompatibile la care este imposibil a te conforma simultan, fie pentru că impun obligații opuse, fie pentru că una interzice ceea ce permite alta și nu te poți conforma decât încălcând una dintre ele." A doua particularitate rezidă în modul de identificare a antinomiilor juridice: în sistemul formal ele sunt recognoscibile, în drept o contradicție formală, adică literală, nu-i suficientă pentru a da acelorași semne un sens diferit sau un alt câmp de aplicare pentru a evita conflictul dintre norme. De aceea autorii Ch. Perelman și L. Olbrechts-Tyteca le numesc *"antinomii aparente"* [174, p.262], adică atunci când există o incompatibilitate care este posibil să fie înlăturată prin-o interpretare conciliatoare.

Ultima particularitate (a treia) a coerenței sistemului juridic se manifestă în faptul că atunci când o contradicție formală face sistemul inutilizabil, se abandonează cel puțin elementele generatoare de contradicție, pe când antinomia juridică cere o soluție ce face să predomine aplicarea unei norme, excluzând-o pe cealaltă. Cele trei reguli de acordare a priorității: superiori, posteriori, specialia, nu-i pot asigura sistemului juridic coerență originară, ci doar una derivată.

Activitatea legislativă trebuie să satisfacă exigența coerenței tot așa cum judecătorul se sprijină pe caracterul systemic al ordinii juridice, iar legiuitorul de asemenea trebuie să țină cont de ordinea juridică în ansamblul ei. Raționalitatea legiuitorului, conform teoriei lui Wintgens, nu este prezumată așa cum face legalismul forte. Legiuitorul trebuie să justifice limitările cu scopul ca judecătorul să dezvolte argumente de coerență. Inima democrației deliberative este în deliberare publică, ea presupune că cetățenii posedă o cultură liberală comună, că socot binele suprem înțelegerea. S-a propus o analogie între dezbaterile judiciare și cele parlamentare, scoțând în evidență trăsăturile comune în ceea ce privește acțiunile – de identificare, explicitare și apreciere; referitor la scop – o decizie justă; ambele debateri desfășurând argumente pro și contra. Au fost arătate părțile puternice ale unei astfel de analogii: procedura dezbaterilor în contradictoriu; subiecții dezbaterii nu se conving unii pe alții, ci pe al treilea, care ia decizia. Pentru succesul

acestei deliberări sunt necesare condiții - seriozitatea dezbaterilor, echitatea procedurală, cetățeni informați și civic implicați, atenți la activitatea parlamentară" [176, p.173].

Renumitul autor francez F. Geny cu aproape un secol în urmă a caracterizat procesul de creare a dreptului ca unul ce oscilează între «dat» și «construit». «Dat»-ul (înțeles ca realitate socială exterioară dreptului) constă din patru elemente: cel natural, istoric, rațional și ideal. «Dat»-ul natural este exprimat de condiții ale realității -de natură fizică, morală, economică, politică. «Dat»-ul istoric este un fel de zestre istorică, adică un dat natural consolidat de istorie - un fond de precepte ce servesc drept cadru al conduitei umane. «Dat»-ul rațional reprezintă direcția fundamentală ce asigură elaborarea științifică a dreptului, se referă la condiții de ordin rațional, el constă din regulile de conduită pe care rațiunea le extrage din natura omului și din legăturile sale cu lumea, pentru el este necesar apelul la justiție în sens de virtute ce tinde spre just. «Dat»-ul ideal reprezintă o tendință spre organizarea dezirabilă a raporturilor juridice și apare ca un răspuns la aspirațiile morale și sociale ale civilizației, ceea ce îl face să fie supus modificărilor în timp și în spațiu, datorită subiectivității sale. F. Geny considera că descoperirea datului stă la baza elaborării științifice a dreptului, după care intervine elaborarea tehnică a dreptului [85, p.175]. Aceste idei pot fi regăsite și la mulți alți autori contemporani care au suplimentat explicațiile, multiplicându-le.

Autori contemporani (J.-L.Bergel, P. Delnoy) prezintă procesul de elaborare a dreptului ca fiind constituit din 2 etape: prima fiind de diagnosticare a necesității legislative, numită și etiologie și diagnostic al necesităților sociale și a doua - determinarea soluțiilor legislative [33, p.209]. Prima fază - preparatorie, de cercetare, pentru ca ea să nu fie inutilă sau neadaptată, trebuie ca decizia de a legifera să rezulte din compararea între aprecierea critică a reglementărilor existente și a avantajelor și inconvenientelor pe care le va avea legea nouă. Evaluarea critică se va referi la lacunele, contradicțiile legii vechi, inconvenientele practice ale legii vechi în funcție de observarea faptelor și fenomenelor sociale, de opiniile și aspirațiile societății, grupurilor și de considerațiunile de ordin social, economic, politic, psihologic ce permit de a cântări interesele în cauză, a le ierarhiza pentru a stabili prioritățile și a face alegeri. Cercetările se vor alimenta de la istoria dreptului și drept comparat ce revelează diverse modele legislative, practici de aplicare, avantaje și dezavantaje. Vor putea fi efectuate sondaje, chestionarele fiind adresate mediilor juridice: magistrați, notari, avocați, consultanți juridici etc [33, p.278-280].

Studiile sociologice au valoare indicativă pentru legiuitor, fie că este vorba de sondaje de opinie pe eșantioane reprezentative, grupuri profesionale sau de interese, lobby. Grupurile profesionale deseori contestează sondajele în care este implicat un public nespecialist și are

dreptate, dar aceasta înseamnă că dezbaterile între democrație și tehnocrație sunt inevitabile. Abuzul de sondaje poate falsifica opinia publică și pune în evidență fragilitatea și contradictorialitatea lor. Tot legiuitorul poate decide, folosind statistici. Sondajele sunt mai puțin relevante în cazul unor chestiuni mai apropiate de suflet, dar pot fi mai relevante- în materie economică și fiscală, unde datele cantitative și efectele mecanice sunt determinante. Pot fi completate cu tehnici de experimentare sau simulare, de a examina nu numai rațiunile, dar și efectele previzibile a unui proiect de lege [33, p.284].

Intervenția legislativă are sens și necesitatea ei apare în funcție de obiective și scopuri bine determinate, pentru realizarea cărora trebuie căutate mijloace adecvate. Cu atât mai mult cu cât legea nu înseamnă numai reguli de conduită inspirate din valori morale, ci este și un mijloc de realizare a politicilor publice ale statului, atunci când alegerea poate fi nu între bine și rău, dar între bine și bine. Legea a devenit un mijloc de transformare a realității fizice și sociale, ca un cadru textual ce trebuie să se adapteze în permanență la realitățile schimbătoare. Aceasta implică finalități ierarhizate, mergând de la finalități abstracte la obiective precise, eventual, eșalonate în timp [72, p.99].

Legiferarea și știința sunt legate, dar sunt diferite după scopuri, metode și rezultate. Procesul de cunoaștere a legităților funcționării dreptului sunt o etapă importantă, dar se găsește în afara procesului legislativ. Legiuitorul tinde ca actele sale să corespundă legităților obiective, de aceea operează cu informații despre rezultate, practica altor țări. Dar se vede că știința nu are răspunsuri univoce la toate problemele, unele sunt discutabile. Teza corectă despre fundamentarea științifică a legii se realizează specific cu moduri diferite de cele științifice. Procedura gnoseologică a legiuitorului se îndreaptă înspre a afla ce este în știință și poate fi util pentru elaborarea unui proiect anume. Sunt autori ce confundă legiferarea cu investigarea științifică, deci nu deosebesc cunoașterea științifică ca descoperirea noului și cunoașterea ca aflarea cunoștințelor. Aceasta ultima este stadiul primar de transfer a cunoștințelor științifice în sfera practicii.

Cunoașterea științifică poate să rămână nesolicitată de practică. Numai când legiuitorul se decide să o folosească se poate vorbi că stă la baza practicii, dar pentru asta trebuie ca legiuitorul să fie cunoscut cu rezultatele științei în forma concepției proiectului de lege. De obicei legiuitorul nu creează ceva nou, dar nu-i exclus ca în proiect să creeze ceva nou, necunoscut științei, căci creează un model de conduită a subiecților raporturilor sociale ce va contribui la dezvoltarea normală a statului și societății. În proiect pot să se reflecte în mod abstract cele mai esențiale attribute astfel încât cel mai specific raport să aibă în normă toate caracteristicile necesare. Pentru aceasta trebuie de realizat următoarele sarcini:

La expunerea normelor legiuitorul trebuie să răspundă la întrebările: 1. În ce scop? 2. Ce se urmărește cu această reglementare? 3. Care sunt temeiurile motivaționale ale acțiunilor juridice? 4. În ce condiții norma va funcționa? 5. Ce drepturi și obligații revin? 6. Ce măsuri de reacție vor fi pentru cei ce încalcă norma respectivă? Și aceasta pentru că, așa cum indică sociologul I. Ionescu, în viața socio-umană dimensiunile structurale sunt situate înaintea acțiunii competente a actorilor cu conștiință practică și discursivă [136, p.31]. Sistemele sociale se ancorează în activitățile actorilor competenți situați în timp și spațiu, făcând uz de reguli și resurse, într-o diversitate de contexte de acțiune, astfel încât legiuitorul ca actorul respectiv într-un timp și spațiu anume, într-un context concret, pentru a reuși trebuie să facă uz de reguli și procedee, în primul rând, de calificare.

Creând norme, legiuitorul trebuie să vadă legătura lor reciprocă, să aibă toate elementele, normele noi să nu contravină Constituției și principiilor, iar drepturile subiective să poată fi realizate, să fie accesibile, reale pentru toate subiectele.

Legea astfel adoptată, dacă va avea în calitate de obiect bunuri ce sunt socotite valoroase de membrii societății, îi va motiva să o realizeze, iar pentru ca legea să fie acceptată, membrii comunității trebuie cointeresați în aplicarea ei. Legea este capabilă să realizeze funcția de conducere a proceselor sociale și politice numai dacă este respectată benevol de majoritatea membrilor societății, fiindcă statul de drept poate exista doar în virtutea unui consens principial al societății sau, cel puțin, prin acceptarea liber consimțită a sistemului său juridic de către societate.

Din cele analizate rezultă că o teorie rațională a legislației poate servi legiuitorului contemporan, dacă acesta în activitatea sa tratează libertatea ca principiu și implică prioritatea concepțiilor libertății în reglementările juridice, iar limitările în sensul concepțiilor asupra libertății nu pot fi înlăturate decât cu condiția unei justificări explicite, care are ca scop menținerea echilibrului necesar între axa politică și axa morală.

În concluzie putem formula definiția calificării juridice nu numai în cazul aplicării dreptului, dar și a elaborării dreptului, adică o definiție în sens extins, mai generală și fără indicarea subiecților calificadori și anume: Calificarea juridică reprezintă procesul și rezultatul aceluși proces de atribuire unor fapte, obiecte, raporturi a semnificației juridice, ce se exprimă în compararea și fixarea corespondenței sau necorespondenței semnelor acestor fapte, obiecte, raporturi concrete semnelor enunțate (sau ce vor fi enunțate) de normele juridice. În această definiție calificarea juridică într-un stat democratic contemporan apare ca strict necesară atât în elaborarea, cât și în realizarea dreptului.

Concluzii la capitolul II

Statul de drept reprezintă una dintre cele mai substanțiale realizări ale civilizației moderne. Speranța omenirii în ceea ce privește dezvoltarea umanității pe termen lung este de a trece la un nou tip de stat democratic care întrunește cele mai bune calități atât ale statului de drept, cât și a celui social. Evoluția procesului de democratizare în Republica Moldova este posibilă numai în cazul în care dreptul va deveni una din pârgurile cele mai eficiente de reglementare a activității oamenilor și a relațiilor lor sociale. Pentru ca dreptul să stea la baza progresului social este nevoie ca acesta să fie acceptat de societate, iar societatea este cea care oferă legitimitate prevederilor legale. O interpretare și aplicare corectă a prevederilor legale oferă încredere și siguranță atât în textul legii, cât și nemijlocit în legiuitor.

Calificarea juridică este o parte componentă a unui amplu proces de realizare a dreptului la care își aduce aportul în mod esențial. Calificate corect normele juridice participă la dezvoltarea unei culturi juridice a subiecților de drept și conduce sistemul normativ a unei societăți pe cele mai înalte culmi. Legiuitorul ajunge a se axa pe domeniile care prezintă cu adevărat interes și astfel exclude supralegerarea sistemului de drept.

Calificarea juridică ca și proces în sine prevede respectarea unor reguli, de la constatarea faptei până la identificarea și nominalizarea prevederii legale aplicabile, astfel contribuie la ordonarea activității atât a subiecților implicați în realizarea dreptului, cât și a celor ce participă la legiferare.

Totodată, calificarea juridică include în sine mai multe acțiuni: nominalizarea normei juridice, verificarea autenticității sale și a forței juridice a normei în cauză, corelarea normei alese cu alte norme juridice, sesizarea erorilor de redactare a actului juridic, verificarea validității normei juridice, rezolvarea unor situații generate de existența unor norme conflictuale, verificarea legalității actului juridic, respectiv conformitatea normei juridice cu actele normative se face în raport cu diferite categorii de acte de aplicare.

Realizarea dreptului ca un proces de mare complexitate care se desfășoară în funcție de o serie de factori: tipul sistemului social, natura relațiilor politice, a organizării statale, tipul de relații economice, gradul de civilizație și cultură, condițiile naționale și internaționale, conștiința juridică a societății și a profesioniștilor etc. este dependentă în mod direct de acțiunile întreprinse de subiecții ce califică, adică atribuie o anumită semnificație juridică faptelor supuse examinării de către organele de aplicare a dreptului.

Calificarea juridică este un subiect de importanță majoră și pentru elaborarea dreptului, proces pentru care în ultima perioadă de timp s-a utilizat termenul de legisprudență. Legisprudența

este teoria rațională a legislației, ce constă în elaborarea ideii de libertate ca și principiu, oferind legiuitorului posibilitatea de a depăși limitele jurisprudenței pentru a crea ceva nou. Cu toate acestea o normă ce vine ca o novație în sistemul legislației nu întotdeauna este corect înțeleasă și aplicată, lăsând loc pentru interpretare, ceea ce complică procesul de calificare juridică. Astfel, rezultatul procesului de aplicare și de calificare juridică este precedat de acțiunile celui ce interpretează norma, dar și de capacitatea de evaluare și anticipare a posibilei evoluții a relațiilor sociale reflectată în textul normativ-juridic aprobat de legiuitor.

CAPITOLUL III. REPERE ALE IDENTIFICĂRII FUNDAMENTELOR CALIFICĂRII JURIDICE.

3.1. Elementele de structură ale calificării juridice.

Autorul teoriei generale a sistemelor, Ludwig von Bertalanffy, considera că aceasta oferă metode pentru a studia sistemele complexe, pentru a descrie, explica și înțelege orice sistem, structura lui și pentru a crea sisteme noi. Pentru dezvăluirea și cercetarea complexă și multilaterală a calificării juridice trebuie inițial nominalizate caracterele generale ale conceptului de sistem pentru a încerca definirea sistemului juridic, iar în consecință - pentru a depista care sunt elementele de structură ale calificării juridice, mai întâi, trebuie să definim sistemul. Noțiunea de sistem presupune reunirea a 3 caractere generale:

1. Ansamblu de elemente, componente, ce pot fi de natură diferită;
2. Relații dintre elemente și nu numai juxtapunere - ordine, organizare (interacțiune, solidaritate între elemente); Elementele se îmbină într-o ordine ce nu este egalitară și orizontală, ci, dimpotrivă, ierarhică și verticală;
3. Structura, unitatea elementelor. Unitatea se prezintă uneori sub forma coeziunii, se fondează pe unul sau mai multe principii ce guvernează relațiile între elemente.

Alți autori (C.Stroe) consideră că sistemul reunește numai două caractere: ansamblu de elemente și structura, considerând structura ca relație a elementelor în sistem, ca modalitate de construire a sistemului [198, p.77]. Categoria filosofică de structură a evoluat de la o viziune statică – ca mod de așezare a părților în întreg la cea dinamică ca relație a elementelor în sistem. Raportul dintre elemente și structură este relevant pentru caracterizarea generală. Structura este tot timpul structură a ceva – a elementelor, căci relațiile nu pot avea loc decât între elemente. De aceea structura poate fi înțeleasă numai pe baza studierii raporturilor ei cu elementele componente. Între elemente și structură există un raport dialectic exprimat în:

1. Rolul determinant al elementelor față de structură;
2. Independența relativă a structurii față de elemente constă în stabilitatea relativă a structurii în raport cu elementele componente, se pot produce schimbări fără a fi afectată structura, care nu reacționează imediat și spontan la orice grad al variațiunii elementelor. Există o tendință de conservare a structurilor - condiție necesară a dezvoltării ascendente a sistemului – act normativ – se modifică, dar structura rămâne. Stabilitatea structurii este direct proporțională cu integralitatea și complexitatea sistemului.

Viziunea sistemică asupra dreptului denotă dinamica lui. Deși, structura sistemului dreptului este relativ stabilă, totuși este o structură care se dezvoltă. Ca expresie a noilor realități sociale apar norme noi, se modifică și se abrogă altele, se stabilesc noi legături între normele juridice, între ele și întregul sistem. Ramurile de drept se separă, se specializează, câte ramuri noi au apărut, de la acele 4-5 tradiționale s-a ajuns la 12 sau chiar mai multe. În plus, în unele state există și ramuri ca: dreptul consumatorilor, dreptul răspunderii. În aceste condiții, are loc și apropierea ramurilor, există ramuri ce au principii comune.

Profesorul Gheorghe Avornic identifică [20, p.316] – 3 categorii esențiale ce se desemnează prin cuvântul sistem: sistemul juridic, sistemul legislativ și sistemul dreptului. Gh.Avornic definește ordinea legală sau de drept ca "organizare a vieții sociale bazată pe drept și legalitate, care reflectă situația calitativă reală a relațiilor sociale", pe când sistemul juridic este definit ca "sistemul ce caracterizează întreaga realitate juridică a societății- sistemul dreptului, sistemul legislației, raporturile juridice, cultura și conștiința juridică etc" [21, p.330].

Noțiunile de sistem juridic și ordine juridică foarte des (H. Kelsen, Santi Romano, Troper, Ost, Kerchov) sunt folosite ca sinonime. Convingerea lui H. Kelsen era în sensul ca dreptul este un sistem care se întemeiază și se dezvoltă prin el însuși, ca un sistem logic perfect deductibil [164]. În literatura de specialitate au fost exprimate și opinii referitor la existența a două noțiuni, dar fără a le corela între ele (A. M. Vasiliev, V. M. Korelischih, V D. Perevalov). Constantin Stroe în "Compendiu de filosofia dreptului" definește sistemul juridic ca fiind cea mai largă noțiune, ca realitate juridică, care conține dreptul (în dubla ipostază ca drept obiectiv și subiectiv) ce este miezul realității juridice, dar și conștiința juridică, faptele juridice și ordinea de drept [198, p.40]. Ordinea de drept este constituită din ansamblul raporturilor juridice dintre oameni [198, p.40].

În literatura juridică națională autorii B. Negru și A.Negru [170, p.484] tratează ordinea juridică ca acea modalitate a ordinii sociale care rezultă din realizarea practică a normelor juridice, sistemul juridic fiind conceput tot ca realitate juridică. Profesorul rus S.S.Alexeev [205, p.68], consideră că sistemul are o parte dinamică și una statică, cea dinamică incluzând dispozițiile individuale, raporturile, sancțiunile, iar în cea statică - dreptul, ideologia juridică, practica juridică.

Nu putem nega acest lucru întru cât în cadrul sistemului de drept avem norme de o generalitate absolută cum ar fi principiile generale ale dreptului, și avem norme cu o generalitate mai restrânsă, care vin să reglementeze un domeniu restrâns, cum ar fi, spre exemplu, reglementări din drept civil referitor la contractul de donație. Caracteristic societății moderne este faptul că relațiile sociale poartă un caracter dinamic și imprevizibil, de aceea valorile nu au un caracter

permanent, sistemul de drept trebuie să fie pe de o parte stabil pe de altă parte - să corespundă realității, permanent în evoluție.

Dreptul este doar o parte a sistemului juridic, iar sistemul juridic este o noțiune mai largă decât dreptul, în același timp, S. S. Alexeev consideră că sistemul juridic este mai îngust decât realitatea juridică, viața juridică, în care încap și ideologia nedominantă, toate formele conștiinței juridice și cele ce se opun sistemului juridic. S. S. Alexeev [205, p.164] menționează că, ordinea de drept poate fi atribuită la starea de organizare a raporturilor sociale ce exprimă realizarea practică reală a exigențelor legalității.

Ori, dreptul nu este alt ceva decât un fenomen de regularizare a conduitei omului în societate [42, p.27], unde voința și interesele particulare se armonizează cu voința și interesele generale, condiționând astfel, apariția unui sistem de reglementare normativă bazat pe ideile egalității, libertății și echității sociale. Sistemul dreptului [205, p.65-68] în viziunea profesorului S. S. Alexeev este unul destul de complex și conține ideologia juridică, practica, dreptul, acte normativ-juridice și actele individuale, raporturile juridice, sancțiunile.

Există și autori ce fac diferența între aceste două noțiuni, care se bazează pe faptul că noțiunea de ordine are un dublu sens: și de sistem, și de comandament (al normei). Autorul francez A.-J.Arnaud consideră că ele sunt diferite, dar nu opuse,

1. Prima distincție constând în faptul că sistemul este caracterizat prin coerență, iar ordinea - prin unitate (ierarhică);
2. Ordinea juridică se asociază cu un mod de organizare voluntar, iar sistemul implică existența unui mod spontan, nu neapărat voit.
- 4.Ordinea normativă este mai largă decât sistemul normativ, pentru că vizează și ordinele statice și cele dinamice.

Autorul Leontin-Jean Constantinesco consideră că ordinea juridică include normele, principiile, noțiunile juridice aplicabile în interiorul societății ale cărei relații le reglementează [60, p.231-238]. Totodată menționează rolul valorilor pentru ordinea juridică care este comandată, direct sau indirect, de către sistemul de valori care se află, în mod clar, vizibil și conștient sau în mod confuz, invizibil și inconștient, la baza fiecărei ordini juridice.

Deci, cea mai largă noțiune este cea de sistem juridic – realitatea juridică, noțiunea de sistem al dreptului este mai îngustă decât cea de sistem juridic, ea conține toate izvoarele dreptului, atât legiferate, cât și cutuma, precedentul, iar sistemul legislativ la rândul său, este un subsistem, el cuprinde toate actele normative în vigoare într-un stat. Sistemul juridic cuprinde nu

numai sistemul dreptului și sistemul legislației, dar și instituțiile ce realizează dreptul, principiile dreptului, valorile ce stau la baza sistemului juridic.

Caracteristicile sistemului pot fi nominalizate conform următoarelor criterii:

1. După gradul de coeziune sistemele pot fi sumative și integrale, în cele integrale există interacțiuni puternice între elementele sistemului. Ca rezultat al interacțiunilor apar proprietăți noi care nu sunt caracteristice elementelor.
2. După natura elementelor și a interacțiunilor – materiale (elementele aparțin realității obiective) și ideale ale cărei elemente sunt produse ale conștiinței umane.
3. După raportul său cu mediul ambiant – deschise și închise [154].

Dacă ne conducem de aceste 3 criterii răspunsul la întrebările: Ce fel de sistem este dreptul? Dar sistemul juridic? va fi: Dreptul este un sistem integral, ideal și deschis, dar sistemul juridic-sumativ, ideal și parțial descis, parțial închis.

3.2. Etapele (fazele) calificării juridice - elemente de structură ale calificării juridice din perspectiva calificării juridice ca proces

După ce am examinat sistemul și elementele sale la general, revenim la sistemul calificării juridice și elementele sale. Pentru aceasta delimităm două perspective din care este privită calificarea juridică. Aceasta înseamnă că elementele vor fi diferite în funcție de perspectiva din care este privită calificarea juridică. Dacă o privim ca proces, atunci dimensiunea sa temporală ne trimite la segmentele acestei dimensiuni și vom analiza fazele ori etapele procesului de calificare, iar dacă o privim ca rezultat, acestea sunt elementele intrinseci și anume sunt elementele raportului juridic supus cercetării (examinării) și elementele extrinseci ce caracterizează în temei norma/normele juridice alese pentru calificare .

Calificarea juridică ne permite să evidențiem rolul acestui proces în aplicarea și nemijlocit de realizare a normelor subiective și a obligațiilor juridice, în același timp ne permite să determinăm importanța lui. Astfel în literatura de specialitate sunt evidențiate următoarele aspecte, în dependență de:

- subiect, - obiect, - apartenență la ramură, - rezultatul calificării .

Autorul rus V. N.Vlasenko [213] adaugă la aceste criterii și criteriul logic, numind-o baza logică. Bază logică, ca parte a procesului de calificare juridică constată că aplicarea normelor și legii dezvăluie formal noțiuni, definiții, temeiul legal. Subliniind relația strânsă și unitatea de baza legală și logică de calificare, astfel, concluzionăm că rezultatul final al calificării trebuie să fie întemeiat atât din punct de vedere logic, cât și motivat.

Prin urmare, baza logică nu poate fi redusă doar la încadrarea juridică a logicii formale, sau doar partea juridică. În ceea ce privește orice formă de îndemânare, partea logică se află la baza conținutului juridic al acestei activități.

Calificarea mai poate fi caracterizată în dependență de factorii care determină calificarea.

a) Sensurile diferite ale noțiunilor și termenilor folosiți de norma conflictuală. De ex. prescripția acțiunii în justiție este calificată ca o chestiune de procedură în dreptul englez, în timp ce în dreptul țărilor de pe continent este calificată ca o problema de drept material.

b) Existența unor instituții juridice sau noțiuni cu aplicații doar în anumite sisteme de drept. De ex. dreptul german reglementează cauze de desfacerea căsătoriei anterioare încheierii ei.

c) Încadrarea juridică diferită a unor situații. De ex. în unele legislații ruperea logodnei este considerată o problemă de natura delictuală, iar în alte legislații o problema contractuală.

d) Folosirea unor metode diferite pentru atingerea aceluiși rezultat. De ex. actul cu titlu gratuit este supus unor cerințe diferite în diverse sisteme juridice.

Sarcina principală a calificării juridice este de a determina natura juridică a unui fapt concret, să stabilească dacă acest fapt generează consecințe juridice. Conform opiniei autorului V. M. Sârâh, analizând natura juridică a faptului, cel ce aplică legea măsoară acțiunile oamenilor cu ajutorul normelor juridice [242, p.329].

În cazul dat, dacă este vorba de un proces, apare necesitatea de a stabili cum decurge această activitate, ce etape (stadii, faze) parcurge procesul dat. Adresându-ne la sensul termenului etapă din DEX, găsim următoarea definiție: Etapă, stadiu - Interval de timp, stadiu în dezvoltarea unui proces, caracterizat, de obicei, prin evenimente importante; fază. Stadiu (stadion) la grecii antici era măsură de lungime, acest sens ne apropie de sensul calificării, căci calificarea este o măsurare a faptelor umane cu ajutorul dreptului. Poate fi caracterizată astfel ca o măsură a duratei (lungimii) unui proces, dar și ca o treaptă în dezvoltarea a ceva, care are particularitățile sale calitative.

Unii autori ruși consideră că dacă calificarea juridică este element al aplicării dreptului, atunci etapele ei sunt aceleași. Autorul A. P. Korobov a aderat la opinia conform căreia calificarea juridică este o parte a procesului de aplicare a dreptului de aceea face trimitere la aplicarea normelor juridice, particularitățile acestui proces au scopul de a arăta esența și etapele calificării juridice. Totuși, autorul atrage atenția asupra faptului că cea mai mare parte în structura aplicării dreptului o ocupă anume calificarea [222, p.16]. Pe de altă parte, trebuie avut în vedere că ele nu se suprapun în totalitate, căci aplicarea dreptului se termină cu executarea deciziei, pe când calificarea își atinge scopul odată cu adoptarea deciziei sau chiar mai devreme, de exemplu, în

cazul în care infractorul nu este găsit. În acest ultim caz procesul de aplicare nu s-a finalizat, pe când cel de calificare – da, căci în actele procesuale vor fi reflectate eforturile organului de urmărire penală care a dat o apreciere juridică infracțiunii, ceea ce nu depinde de succesele/insuccesele autorităților abilitate cu descoperirea/reținerea infracțiunilor.

Dar autorii ruși tratează neunivoc acest aspect al asemănării ori deosebirii aplicării dreptului de calificarea juridică. Autorul S. S. Alexeev este de părere că sunt grupuri separate de acțiuni (operațiuni) de aplicare [205, p.253]. Dar nu scrie că etapele se deosebesc și prin timpul de desfășurare în lumea înconjurătoare. Autorul M. N. Marchenko presupune că etapele aplicării normei juridice sunt consecutive și se află în legătură reciprocă, dar această legătură nu este una statică, ci se află în dinamică permanentă, de aceea evoluția lor se face treptat. Faptul ca etapele reprezintă elementele unui și aceluiași proces face să fie reciproc interconectate și să se afle în armonie [230, p.282].

În literatura juridică rusă procesul de calificare este caracterizat ca o activitate cognitivă ce se produce treptat, de aceea poate fi împărțit în segmente de timp, numite etape. Etapele se caracterizează prin faptul că diviziunea în etape are un caracter obiectiv și se deosebesc prin conținut, adică prin specificul faptelor agentului cunoscător (calificator). Însăși conceptul de „stadii” exprimă logica internă a aplicării dreptului, trecerea prin etape a procesului juridic și efectuarea acțiunilor de voință, organizaționale, intelectuale. A. P. Korobov [222, p.120] nu este de acord cu opinia conform căreia calificarea juridică este și un rezultat, stăruiind asupra faptului că ea reprezintă doar un proces, o activitate, esența căreia se reduce la aprecierea faptelor și evenimentelor prin prisma rolului lor în apariția raporturilor juridice. Raportând-o la norma juridică, calificarea juridică este concepută ca aplicarea ipotezei și dispoziției, ceea ce o delimitează de individualizarea răspunderii juridice care aplică sancțiunile și ipotezele normelor juridice.

Ca orice activitate și calificarea juridică se desfășoară în timp și are un caracter complex. De aceea pentru a înțelege sistemele complexe în dinamică este necesară divizarea în etape. Și alți autori impun luarea în considerare a factorului temporal (ca un factor obiectiv) în activitatea de calificare, astfel încât o divizează în porțiuni temporale, numite etape sau faze. Mai mult decât atât: A.P. Korobov, N. P. Gherasimova [214, p.125] concepând etapa procesului de aplicare ca un complex de măsuri direcționat spre atingerea unui scop, tot odată lansează ideea că parcurgerea unei etape este condiția de trecere la următoarea etapă. Dar poziția lui A. P. Korobov nu este foarte fermă, dimpotrivă, se observă o contradicție flagrantă, căci înainte de a enunța această idee, autorul a criticat-o prin prisma faptului că nu fiecare etapă este premergătoare pentru următoarea,

de exemplu, ultima etapă nu mai este și nici nu poate fi pentru nimic premergătoare. Factorul timp permite urmărirea dinamicii activității de cunoaștere a agentului cunoscător, urmărirea trecerii de la o etapă la alta, iar neglijarea consecutivității acestora poate duce la informare incompletă și în final – la imposibilitatea de a stabili corespunderea între baza de fapte și baza juridică. Stabilirea conformității între baza de fapte și baza juridică înseamnă de fapt calificarea juridică corectă. Activitatea agentului cunoscător (care poate fi concomitent și subiectul ce califică) include un complex de operații intelectuale specifice – a găsi norma, a verifica acțiunea în timp etc., astfel de standarde ușurează procesul de aplicare a dreptului și este o garanție substanțială a aflării adevărului în procesul de calificare juridică.

Dacă agentul cunoscător este organul de urmărire penală sau avocatul inculpatului, reclamantului, pârâtului etc. activitatea de calificare implică de asemenea acțiuni și acte de voință. Întrebarea care se pune este de a ști, dacă acestea pot fi incluse în noțiunea de calificare juridică sau doar în cea de aplicare a dreptului? La această întrebare poate fi dat un răspuns dacă analizăm opiniile exprimate în literatura juridică de specialiștii din diverse ramuri ale dreptului.

Unii autori consideră activitatea de depistare a datelor de fapt pot fi plasate în baza factologică a atributelor semnificative juridic și astfel vor avea calitatea de prima etapă a calificării juridice. V. S. Savelieva, pe exemplul dreptului penal, caracterizează această etapă ca fiind evidențierea din multitudinea de fapte pe dosar doar a celor ce au semnificație juridico-penală și sistematizarea lor [240, p.8].

Autorul A. I. Rarog împărtășește un alt punct de vedere, arătând că această activitate depășește și iese în afara cadrului de calificare, fiind doar o activitate prealabilă calificării [238, p.17, 23]. Prima etapă a calificării care constă în evidențierea, altfel spus extragerea din baza factologică a semnelor relevante juridic, deja înseamnă efectuarea unei operații logice pentru a putea compara faptul concret cu cel prevăzut de norma juridică, pentru că metodologic nu este posibil a compara concretul cu generalul, pentru aceasta transformăm concretul în general. Această operație se sprijină pe normele de drept material și este de aplicare. Ea calitativ se deosebește de etapa stabilirii bazei factologice și probarea faptelor, ceea ce poate face orice persoană rațională, (agențiile de detectivi angajează nu numai juriști, ci și persoane cu un bun simț al observației), pe când transformarea acelu aspect concret (al faptei) în generalul (normei) solicită de la subiectul ce califică anumite aptitudini profesionale și cunoștințe speciale. Deci dacă vorbim de calificare juridică atunci ofițerul de urmărire penală, trebuie să posede atât un bun simț al observației, cât și cunoștințe speciale juridice. Din considerente similare celor mai sus exprimate autorul I. A. Tarhanov propune delimitarea operațiunii de calificare ce constă în

extragerea semnelor relevante juridic din faptele stabilite pe cazul concret ca o etapă aparte, prima etapă [243].

Dacă acceptăm această idee, atunci rezultă că etapele calificării juridice nu pot fi separate foarte rigid. Datele de fapt ca informație după nivelul de generalizare și caracteristici de conținut și calități se deosebesc de normele materiale, care sunt ca modele de reglementare a relațiilor sociale. Modelul este normativ, nu este personalizat, are semne generale, se referă la un număr nelimitat de cazuri și are caracter obligatoriu, pe care i-l imprimă organul puterii de stat care l-a adoptat. Faptele - din contra – sunt concrete, individuale, situația reală - unică.

În doctrina de drept penal a fost exprimată opinia conform căreia calificarea juridică ar fi întruni patru etape. Ordonarea informației, stabilirea datelor ce au relevanță juridică ar fi prima etapă, consideră penaliștii. Ulterior, se evidențiază toate posibilele componente de infracțiuni la care eventual să poată fi calificate acțiunile infractorului ceea ce ar constitui a doua etapă. A treia etapă se rezumă la evidențierea a două-trei componente de infracțiuni din totalitatea de componente de infracțiuni depistate la etapa precedentă. A patra etapă impune celui ce califică alegerea din aceste componente a unei infracțiuni care corespunde întru totul celor săvârșite de infractor. Dacă prima etapă presupune deja ordonarea informației, înseamnă că informația de acum este colectată, de aici deducem că acele acte de voință, acte procesuale și acțiuni ale organului de urmărire penală nu fac parte din procesul de calificare juridică, ci doar din cel de aplicare a dreptului.

În literatura de teoria generală a dreptului autorul A. P. Korobov [222, p.121] a exprimat punctul său de vedere conform căruia calificarea parcurge trei etape:

1. Stabilirea faptului ce generează raportul juridic;
2. Stabilirea dispoziției și ipotezei normei juridice ce trebuie aplicată;
3. Stabilirea corespunderii componentei faptului juridic dispoziției și ipotezei normei.

Cele trei etape într-un fel sau altul conduc spre elucidarea raportului juridic, fie că el este doar general, abstract modelat de legiuitor, fie că este concret și cel ce califică trebuie să depisteze elementele lui. Analizând comparativ concluziile specialiștilor de drept penal și a celor de teoria generală a dreptului, observăm unele diferențe. În primul rând, dacă în literatura juridică ramurală (în special penală) problema raportului juridic (și a diferitor elemente ale sale) apare implicit, atunci în doctrina teoretică această problemă se pune în mod explicit, deci, pe această bază comună deducem că cercetarea acestuia va implica analiza elementelor sale. În consecință, apare următoarea apreciere a conceptului de etape a calificării juridice: ele sunt elemente ale unei astfel

de activități care se derulează în timp și diferă una de cealaltă într-un ansamblu specific de operațiuni, în care se formează fiecare dintre ele.

3.3. Elementele de structură ale calificării juridice din perspectiva calificării juridice ca rezultat

Problema elementelor de structură ale calificării juridice din perspectiva rezultatului poate fi abordată dacă ne referim la raportul juridic (în totalitate sau doar la unele elemente ale lui) și aceasta pentru că dreptul vizează relațiile dintre oameni, ori ca persoane aparte, ori colective: de organizații, organe, persoane juridice. Autorul I. Craiovan definește părțile constitutive ale raportului juridic din două perspective [65, p.62]:

1. Perspectiva dominant obiectivă și
2. perspectiva subiectivă.

Din prima perspectivă, se constată că raportul juridic este compus din două elemente: relația însăși și o idee, o regulă de drept ce reglementează această relație. Primul element este de natură materială, un fapt, iar al doilea de natură constitutivă, căci conferă faptului o anumită plasticitate și-i impune o formă în drept. Interpretat astfel, raportul juridic evocă ideea de regulă obiectivă, deci, raportul juridic nu poate exista dacă relația nu este reglementată de către drept.

Din cea de-a doua perspectivă, subiectivă, raportul juridic este vizat ca o relație de la persoană la persoană, relație ce este reglementată de o regulă de drept care fixează fiecărui individ unde voința sa domnește independent de orice voință străină, adică în relația dintre persoane, una dintre părți va fi titulara unui drept, iar cealaltă va avea o obligație corelativă și invers [66, p.162].

O interpretare interesantă a propus Mircea Djuvara care a arătat că numai atunci când îmbracă un aspect de concretețe relația socială devine raport juridic, ce presupune contactul între subiecte a caror acțiune (reglată de norma juridică) are o limită: dreptul și obligația corelativă [76, p.317]. Raportul juridic este definit ca aceea legătură socială, reglementată de norma juridică, ca un sistem de interacțiune reciprocă între participanți determinați, legătură ce este susceptibilă de a fi apărată pe calea coercițiunii statale [176, p.218]. O altă definiție a raportului juridic direcționează atenția spre faptul că raportul juridic este un raport social, concret-istoric, volițional, reglementat de norma juridică în cadrul căruia participanții se manifestă ca titulari de drepturi și obligații prin exercitarea cărora se realizează finalitatea nomei juridice [66, p.163].

Pentru ca un raport juridic să poată apărea și să se desfășoare este nevoie de existența unor premise. În general, se consideră ca aceste premise sunt: norma juridică, subiectele de drept și faptele juridice [176, p.215].

Alți autori le numesc condiții și arată doar două: norma juridică și faptele juridice [23, p.218]. Primele doua premise (sau prima doar – Gh.Boboș) sunt premise generale sau abstracte, în timp ce faptul juridic este premisa specială sau concretă [176, p.215]. Conținutul raportului juridic este format din ansamblul drepturilor și obligațiilor subiecților într-un raport juridic determinat, drepturi și obligații prevăzute de norma juridică. În conținutul raportului juridic se reflectă legătura indisolubilă dintre norma agendi – regula de drept ce determină conduita posibilă și datorată – și facultas agendi – dreptul unui participant la raportul juridic. Raporturile juridice constituie relații interumane, apărute pe baza normelor de drept, în care subiecții apar ca purtătoare de drepturi și obligații. Unitatea drepturilor și obligațiilor, intercondiționarea lor, constituie trăsături esențiale ale conținutului raportului juridic, susceptibilă a fi apărată pe calea coercițiunii statale.

O premisă nu numai specială, dar și esențială a apariției sau stingerii unui raport juridic o formează faptul juridic. Pentru calificarea juridică în mod special interesează faptul juridic. Faptul juridic reprezintă o împrejurare care are efecte juridice, creează, modifică sau stinge raporturi juridice. Nu orice împrejurare din natură sau din viața socială este fapt juridic, ci numai acele împrejurări de care normele de drept leagă consecințe juridice. În literatura juridică pe baza criteriului volițional faptele juridice se clasifică în evenimente și acțiuni umane. Evenimentele sunt fapte juridice ce se petrec independent de voința oamenilor, iar acțiunile umane (ce pot fi și inacțiuni) sunt manifestări de voință ale oamenilor care nasc, modifică sau sting raporturi juridice.

Aceste împrejurări sunt, de obicei, descrise în ipoteza normei juridice. Anumite împrejurări, ce constituie fapte juridice, sunt încurajate și ocrotite de norma de drept, alte împrejurări sunt prohibite. În legătură cu caracterul necesar al faptului juridic, ca premisă a raportului juridic, s-a susținut că există și raporturile juridice ce iau naștere din norma juridică, fără a fi nevoie de un fapt juridic – făcându-se referire la decretele de naționalizare, la tratatele internaționale, la precedentele juridice etc. Nu aderăm la această opinie, evidențiind că în cazul dat este vorba doar de norma juridică, care prefigurează pentru viitor raporturi juridice potențiale, dar nu și de raporturi juridice concrete.

În dreptul penal și administrativ se vorbește, uneori, de existența a două categorii de raporturi juridice: raporturi juridice de conflict și raporturi de conformare [43, p.77].

Raportul juridic de drept penal (potrivit opiniei majorității specialiștilor de drept penal) există sub două forme: de conformare și de conflict. De fapt, existența unui raport juridic penal de conformare este contestată de unii doctrinari. În acest caz a fost pusă problema raportului juridic

concret [241, p.143] din care rezultă anumite obligațiuni și obligațiunea obligațiunilor de a nu încălca interdicțiile stabilite de legea penală.

Foarte convingătoare este opinia prof. Nicolae Popa, care nu este de acord cu existența raporturilor juridice de conformare din cel puțin două motive: primul – fiindcă raportul juridic este o relație socială concretă cu subiecți concreți, purtători de drepturi și obligații determinate, iar un raport juridic abstract de conformare apare a fi chiar norma juridică. Astfel se șterge diferența dintre norma juridică și raportul juridic. Al doilea motiv este de ordin principial - nu este potrivit a introduce în raporturi juridice penale pe toți cetățenii [176, p.216]. În plus adăugăm că ar fi total inechitabil a considera pe oamenii ce respectă legea penală ca fiind în raporturi juridice penale cu statul, adică plasându-i pe aceiași poziție cu infractorii.

Aceste argumente sunt susținute și de teza conform căreia raportul juridic este caracterizat ca o norma juridică în acțiune, dar nu și ca singurul mijloc de realizare a dreptului. De exemplu, normele juridice prohibitive (majoritatea normelor de drept penal) care impun subiecților să se abțină de la săvârșirea unor fapte periculoase din punct de vedere social, au ca menire fundamentală nu aceea de a crea raporturi juridice, ci dimpotrivă, de a nu le crea, adică de a obliga participanții la circuitul juridic să se abțină de la săvârșirea unor asemenea fapte. În asemenea cazuri raportul juridic apare ca rezultat al nerespectării normei juridice, adică atunci când intervine faptul juridic.

Deci, propriu zis, unicul raport juridic de drept penal care interesează în cazul calificării este raportul juridic de conflict. Raportul juridic penal apare din momentul săvârșirii infracțiunii conform art. 51 CP «Temeiul tragerii la răspundere». Specialiștii din domeniul dreptului penal, urmând școala acad. V. N. Kudreavțev, pentru calificare folosesc noțiunea de componență de infracțiune [223, p.75], care cuprinde ansamblul ce reunește patru grupuri de criterii: obiectul infracțiunii, subiectul infracțiunii, latura obiectivă și latura subiectivă a infracțiunii.

Instanțele judecătorești, avocații, procurorii în cadrul cercetării pentru a califica depistează raporturile juridice supuse cercetării. Instanța supremă, permanent orientează activitățile instanțelor inferioare spre stabilirea raporturilor juridice. În continuare am analizat sub formă de tabele rezultatele analizei avizelor consultative și a hotărârilor explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție pe parcursul ultimilor 5 ani, din care putem depista că principalele activități din cadrul calificării, indiferent de ramura dreptului în care se încadrează faptul supus calificării, sunt situate în aria raportului juridic.

În urma cercetării efectuate am ajuns la concluzia că din 30 hotărâri explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție – 9 sunt din domeniul dreptului penal, 7 – procedură civilă, 4 –

drept civil, 3 – dreptul familiei, 2 – procedură penală, câte 1 – la drept vamal, constituțional, funciar, al muncii, drept internațional privat. Aceiași situație se observă și din tabelul nr. 1 și anume: rezultă că din cele 13 avize consultative în 4 avize este vorba despre calificare ca proces, iar în 9 avize – despre calificare ca rezultat, deci, cele mai multe se concentrează pe rezultat, un argument în plus pentru elucidarea calificării și ca rezultat, nu numai ca proces.

Din tabelul nr. 2 reiese că din cele 30 hotărâri explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție în 25 se atenționează direct asupra relevanței stabilirii raportului juridic sau a diferitor elemente ale lui, iar în celelalte 5 – deși nu este numit ca atare, este vorba tot despre elemente ale raportului juridic. O caracterizare mai detaliată scoate în evidență faptul că în 6 hotărâri explicative instanțelor li se recomandă să delimiteze raporturile juridice de unele asemănătoare, în alte 6 hotărâri pentru o calificare corectă este recomandată depistarea nemijlocită a obiectului raportului juridic, în 8 hotărâri atenția este canalizată asupra conținutului raportului juridic, iar în 10 hotărâri – asupra subiecților raportului juridic.

Atenția instanțelor este îndreptată asupra necesității determinării tuturor informațiilor despre starea de fapt (elemente intrinseci caracterizării raportului juridic), cât și a alegerii normei potrivite stării de fapt (elemente extrinseci ce vizează calificarea din perspectiva etapelor de calificare, adică în aceste cazuri calificarea este privită ca proces). Curtea Supremă de Justiție a recomandat clarificarea regimului juridic prin stabilirea caracterului raportului juridic în hotărârea din 15. 05. 2017, nr. 11, prin care a explicat că „Pot fi contestate în contenciosul administrativ actele de sancționare economică, decizia de aplicare a răspunderii materiale pentru contravenția vamală, prevăzută de art. 231 Cod vamal, decizia de regularizare, actul de inspecție, decizia de încasare silită a obligației vamale, actul de sechestru etc., întocmite de organele vamale, precum și alte acțiuni sau inacțiuni ale organelor vamale, în conformitate cu Legea contenciosului administrativ, deoarece provin de la o autoritate publică și stabilesc pe cale unilaterală o obligație în sarcina unui subiect de drept, parte într-un raport juridic de drept public.” Astfel în această hotărâre Curtea a atenționat asupra stabilirii caracterului raportului juridic – și arătând că este de drept public, a concluzionat că de aceea cade sub incidența Legii contenciosului administrativ. Calificarea subiecților raportului juridic ca un element de structură a raportului juridic este deosebit de importantă, lucru la care atenționează Curtea Supremă în hotărârile sale, din tabelul 2 rezultă că acestui element al raportului juridic i s-a dat o importanță specială, căci este invocat în 10 din cele 30 hotărâri ale Plenului. Cu privire la subiect în calificarea juridică nu trebuie confundat subiectul ce califică (și asta va fi examinat în continuare în paragraful despre tipurile calificării) și subiectul faptului supus calificării, ceea ce este un element de structură a calificării.

Raporturile juridice, generate de conflictele electorale au fost obiectul hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr.4 din 26.09.2015, prin care a fost explicată regula legii aplicabile în cazul conflictului între legile organice: Codul de procedură civilă, Codul Electoral și Legea contenciosului administrativ. În acest caz instanțele au fost atenționate asupra regulilor de soluționare a conflictului dintre legi, adică asupra distincției legi generale - legi speciale, dat fiind faptul că actele normativ-juridice generale cuprind norme aplicabile tuturor raporturilor sociale ori subiecților sau doar unor categorii de raporturi, subiecți. Actele normative speciale cuprind norme juridice aplicabile în exclusivitate unor categorii de raporturi sociale sau subiecți strict determinați prin derogare de la regula generală [3, p.87]. Instanțele judecătorești au întâmpinat dificultăți și în cazul conflictului în timp a legilor și s-au adresat Curții Supreme de Justiție pentru emiterea unui aviz consultativ.

Din tabelul 1 se poate evidenția faptul că aceste probleme au făcut obiectul emiterii de către Curtea Supremă a două avize consultative, prin care instanțelor li se recomandă ca, în scopul relizării unei calificări juste, este necesară soluționarea corectă a conflictului de legi cu diferită putere juridică și conflictul de legi intrate în vigoare la date diferite. Soluționarea corectă a conflictului de legi, de rând cu alte elementele necesare unei calificări juridice calitative, pune în valoare dimensiunea acțiunii regulilor juridice asupra relațiilor sociale. Și în drept internațional privat pentru a afla ce lege va cărmui efectele juridice ale raportului cu element străin, trebuie să determinăm mai întâi cu ce legi are legătură acel raport. Indicația este dată de punctul de legătură, care localizează raportul juridic în spațiu. Pentru identificarea punctului de legătură, trebuie determinat în prealabil conținutul acestuia, adică raporturile juridice reglementate de norma conflictuală. Totodată acest aspect apropie procesul de calificare juridică din dreptul intern cu cel din dreptul internațional privat, în care conflictul de legi este primul aspect după importanța sa în procesul de calificare, iar aceasta, la rândul său, demonstrează în mod indubitabil caracterul unitar al fenomenului juridic.

3.4. Tipurile calificării juridice.

Calificarea juridică este un fenomen complex, esența căreia poate fi percepută și dezvăluită mai bine dacă întreprindem clasificarea ei. Clasificarea și diviziunea sunt operații complementare care se supun aceluiași reguli [157, p.93].

Clasificarea este o grupare a obiectelor în clase, după anumite criterii, într-o ordine ierarhică și într-un tot unitar și organic, astfel încât fiecare clasă să ocupe un anumit loc, în conexiune cu celelalte clase. Clasificarea operează asupra obiectelor, proceselor, despre care avem o noțiune. Pentru clasificare și diviziunea sunt necesare 3 entități: obiectul clasificării (termenii

dați); criteriul clasificării; clasele, respectiv, termenii obținuți ca rezultat al clasificării [156, p.77]. Având în vedere aceste postulate logice, procedăm la clasificarea calificării ca proces (obiectul clasificării), folosind un criteriu. Dacă criteriul este natura ei, atunci în literatura de drept internațional privat calificarea s-a divizat în :

- a) primară
- b) secundară.

a) Calificarea primară este acea operațiune de calificare care are ca obiect determinarea legii aplicabile raportului juridic cu element de extraneitate. De rezultatul calificării depinde legea competentă să guverneze raportul juridic. Calificarea primară are loc conform legii forului. Pentru dreptul nostru, regula este enunțată în art. 1577 alin. 1 C. civ.: „La determinarea legii aplicabile raporturilor de drept civil cu element de extraneitate, se va ține cont de calificarea conceptelor juridice efectuată conform dreptului Republicii Moldova, dacă legea și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte nu prevăd altfel.

Astfel, calificarea primara determina legea competentă în sensul că în funcție de felul cum se face calificarea depinde și alegerea legii competente să reglementeze raportul juridic cu elemente de extraneitate (de ex. cetățenia). Sunt exemple de calificare primară dacă forma solemnă a unui act juridic este o condiție de fond sau formă, dacă regimul matrimonial interesează efectele căsătoriei sau regimul bunurilor.

b) Calificarea secundară, în opinia C. Jugastru, intervine după momentul la care s-a făcut calificarea primară și este o problemă care aparține dreptului intern [140, p.64].

cea secundara se face dupa ce s-a realizat calificarea primara si ea în general nu vizeaza legea competenta sa reglementeze raportul juridic, fiind o problema de natură aplicativă, de interpretare și clarificare a normei conflictuale. Sunt exemple de calificare secundara problema daca un contract de vanzare-cumparare are natura civila sau comerciala; daca un colectiv de oameni este sau nu persoana juridica, s.a. [25, p.129].

Analizând acest punct de vedere și utilizând potențialul său pentru calificare și în dreptul intern putem conchide că el determină doar consecutivitatea acțiunilor celui ce califică, care constă în alegerea mai întâi a legii competente, apoi a normei/normelor juridice potrivite și în final odată cu stabilirea faptelor concrete se purcede la interpretarea normei/normelor juridice alese, apoi la elaborarea actului aplicativ. Această observație ne indică faptul că divizarea calificării în primară și secundară poate fi acceptată la nivel de sistem juridic în general și, implicit, în sistemul juridic intern și nu doar la nivel de drept internațional privat cu acea rezervă că nu se va realiza

aceiași consecutivitate a etapelor în procesul de calificare și nu se va subestima importanța celorlalte etape.

Un alt criteriu al clasificării ar putea fi rezultatul calificării, care presupune o evaluare juridică a faptelor realității și baza legii pentru stabilirea normei adecvate situației. Dacă ar fi să ne referim la rezultatul calificării ca și criteriu, atunci am putea specifica că în dependență de rezultatul calificării avem:

- Calificare pozitivă - fapta se încadrează în normă;
- Calificare negativă - fapta nu se încadrează în normă. Trebuie de arătat că prima – calificarea pozitivă - nu presupune în mod obligatoriu calificarea unei conduite legale. Calificarea unei conduite legale nu este studiată în literatura juridică națională și doar în doctrina rusă în ultimii ani s-au întreprins unele încercări de a califica conduita legală. Deci, calificarea va fi pozitivă atât în cazul unei conduite legale, cât și în cazul unei conduite ilegale, dar care se încadrează în normă (este cazul infracțiunilor, contravențiilor, delictelor).

De asemenea în literatura de specialitate întâlnim în calitate de criteriu dependența de gradul de pătrundere în procesul de calificare și impactul asupra deciziei definitive:

- calificarea preliminară, prealabilă (sau ipotetică)
- calificarea finală (definitivă).

Calificarea preliminară privind faptele penale este realizată de ofițerii de urmărire penală și sigur poate suporta modificări, ceea ce s-a numit recalificare ori reîncadrare. Astfel, Curtea Constituțională în hotărârea nr.9 din 29.04.2016 [96] a menționat că pe parcursul instrumentării unei cauze penale, o faptă, în urma aprecierii probelor, poate fi reîncadrată juridic., dar reîncadrarea juridică nu modifică retroactiv faptele.

Pe baza acestei clasificări, ajungem la concluzia că natura calificării juridice în procesul de aplicare a legii este duală, care se reflectă în faptul că în etapele inițiale ale cazului este pre-calificare care se orientează superficial la obiectul și probele calificării.

Astfel, evaluarea preliminară juridică este un mijloc de a contribui la stabilirea faptelor și a standardelor legale aplicabile, în timp ce calificarea finală servește ca bază pentru procesul decizional și de asigurare a actului de justiție.

Cu referire la natura logică a calificării juridice. Din această perspectivă, de formare este văzută ca un set de tehnici mentale, care fac obiectul unor legi de gândire logică, care se referă la obiecte existente în realitate (acțiuni, procese, obiecte, etc) și fenomene juridice (norme cuprinse în diferite forme de drept). În general, considerăm că "logica este singura care poate determina abilitățile construcțiilor logice" aici important este silogismul (sau mai exact - un lanț de

silogisme), care joacă rolul de regula, premisa majoră fiind normele de drept, premisa minoră fiind situația de fapt.

Descrierea juridică este un proces de învățare complex și rezultatul său, succesul depinde, în primul rând, și este direct proporțional cu cunoașterea și respectarea legilor logicii în construirea raționamentului, și pe de altă parte, depinde de nivelul de cunoaștere a subiectului calificării juridice, de capacitatea sa de a evalua natura juridică a faptelor și de a analiza conținutul prescripțiilor legale.

Principalele tipuri ale calificării juridice au la bază criterii suplimentare de clasificare și se disting:

- 1) suma circumstanțelor de fapt ale cauzei;
- 2) stabilirea cadrului legal de reglementare a cauzei;
- 3) temporalității (raportul dintre obiect și subiect al calificării juridice în timp, în funcție de care calificarea este retrospectivă sau de perspectivă). Cel mai frecvent juriștii au de a face cu calificările retrospective, adică după ce faptele au avut loc și ele trebuie calificate. Dar avocatul, notarul, juristul unei asociații, organizații, întreprinderi pot face și calificări de perspectivă, atunci când consultă un client referitor la faptele solicitate și efectele juridice ce vor fi atașate lor.

În acest sens autorul belgian P. Delnoy [73, p.201] consideră că raționamentul înainte de aplicarea dreptului se reduce la unul din cele 2 silogisme:

1. Fapt F prevăzut de regulă are consecințe C. Doar f – faptul ce s-a produs, este cuprins în F, deci, vor surveni consecințele c (calificarea retrospectivă) :

(F)

dar (f) ;

deci (c).

2. În baza unei reguli de drept un rezultat R se produce de un fapt F, or rezultatul pe care vreau să-l obțin este cuprins în R - cel prevăzut de regulă, deci, voi obține acel rezultat r, provocând survenirea faptului f (calificarea de perspectivă) :

(R)

dar (r)

deci (f)

În aplicarea dreptului întrebarea juridică se pune de 2 maniere:

1. Ori faptul s-a realizat și autorul său dorește să știe ce consecințe urmează. Un fapt determinat spațio-temporal (f) este luat în considerare printr-o regulă juridică ce atașează

unui fapt (F) o anumită consecință (C) și rezultă deci, această consecință (c) în drept, dacă se produce (f);

dar (----- f) (F)

deci, (c).

2. Ori persoana dorește un anumit rezultat și vrea să știe ce comportament să adopte. Un rezultat concret (r) este dorit; dar acest rezultat este cuprins în rezultatul (R) ce este legat prin regula de drept de un fapt (F); deci, pentru a obține acel rezultat (r) trebuie provocată realizarea faptului (f).

(r);

dar (----- r) (R)

deci (f)[75, p.201].

Calificările, în funcție de rezultat, constatările în legătură cu stabilirea raportului dintre aspectele reale și normative ale cazului, din punct de vedere logic, se propune a se împărți în:

1) calificarea cu silogismul categoric al primei figuri - în acest caz, rezultatul este întotdeauna "pozitiv": factorii relevanți, faptul real, al motivelor, norma și concluzia, deci calificarea va fi pozitivă.

2) calificat pentru silogismul de figura a doua - în acest caz, rezultatul a fost "negativ", căci premisa majoră este negativă.

În funcție de tipul de "problemă de calificare" cu care se confruntă subiectul calificării cu gradul de certitudine cu privire la dosarul actual și cadrul normativ al cazului se poate sugera să sublinieze normalitatea și abilități obișnuite. Se remarcă faptul că, în unele situații, evaluarea de aplicare a legii la circumstanțele reale nu cauzează dificultăți evidente, precum și de selecție a unui cadru de reglementare adecvat pentru situație aparținând categoriilor de cazuri în care, de regulă, a existat o practică comună de aplicare a legii. Din această cauză, rezolvarea acestor cazuri este un simplu exercițiu logic cu implicații de operare deterministe pentru figurile silogistice sigure. Acest tip de calificare este caracterizat ca o calificare ordinară (model simplu) [33, p.203]. La rândul său, situația în care stabilirea naturii juridice a faptelor, stabilirea sau utilizarea anumitor norme de drept, care intră sub reglementarea acestei situații de viață, este dificilă din cauza caracterului incert al relațiilor sociale, controversate sau dacă natura juridică este complexă și nu a fost găsit un model clar de aplicare a legii, o soluție coerentă, atunci calificarea se caracterizează ca fiind extraordinară (complicată) ca tip de calificare juridică.

Dacă ne referim la calificarea juridică în cazul lacunelor în lege ea este complicată, căci calificările în caz de lacune din legislație, sugerează un sistem de activități speciale realizate de

subiecți, anumite operațiuni mentale asociate cu depășirea decalajului prin căutarea și evaluarea unor norme similare din legislație, corelate cu bunul simț.

În dependență de subiecții calificării în drept ca tipuri de calificare se regăsesc următoarele:

- calificarea oficială, care este făcută de un subiect competent cu elaborarea ori cu aplicarea dreptului, care realizează calificarea în limitele prevederilor legale. Calificarea oficială este realizată pentru încadrarea unei/unor fapte în cadrul unei norme de drept și produce anumite efecte juridice. Propriu zis aceasta este calificarea juridică. În acest caz este necesar de stabilit, că, pe lângă sensul termenului de „calificare juridică”, făcută de un subiect competent cu elaborarea ori cu aplicarea dreptului, care realizează calificarea în limitele prevederilor legale, putem introduce sintagma „calificare în drept” sau „calificare în domeniul juridic”, care indică asupra unui subiect ce nu este abilitat de stat cu calificarea, dar care, calificând, poate influența direct sau indirect calificarea juridică, deci, diferența în acest caz este realizată în funcție de criteriul subiectului ce califică și a obligativității calificării pentru organele de stat. Dar în acest sens trebuie avut în vedere că diferiți subiecți ce califică nu au același rol în calificarea definitivă. Așa, spre exemplu, instanța nu este tinută de încadrarea în drept a faptei de către agentul constatator, atât timp cât aceasta este descrisă în cuprinsul procesului verbal, iar prin plângerea formulată petentul a avut posibilitatea de a înainta instanței spre analiză procesul verbal, instanța verificând legalitatea aplicării sancțiunii raportat la fapta reținută în sarcina sa. În funcție de agentul calificării unii autori din Federația Rusă propun să se clasifice erorile în primare (первоначальные) și derivate (производные). Primare sunt considerate erorile comise de instanță în procesul de examinare a dosarului, iar derivate – cele comise de procuror și avocat [237, p.89]. Această clasificare însă trezește unele dubii, căci după timpul implicării în calificare calificarea instanței nu este primară, mai degrabă este primară calificarea dată de procuror și avocat.

Calificarea neoficială poate fi doctrinară și comună (obișnuită). Calificarea doctrinară este făcută în scop de analiză, cercetare, în scop de studiu, publicare a rezultatelor cercetării de către cercetători, savanți, cadre universitare. Această calificare se caracterizează prin rigoarea teoretică, forța argumentelor, propuneri de soluționare a unor cazuri dificile, propuneri de lege ferenda pentru ameliorarea cadrului normativ-juridic, adică ea poate servi atât pentru elaborarea, cât și pentru aplicarea dreptului.

Calificarea neoficială poate fi făcută de oricine se află în fața unei opțiuni de a intra sau nu în câmpul juridic: fie că intenționează să respecte legea sau să o încalce. Deci calificarea comună poate fi făcută și de justițiabili care nu au studiile de specialitate, dar care, din bun simț și având

sentimentul dreptății, se așteaptă ca fapta lor să fie calificată de subiecții oficiali așa cum înțeleg ei (cel puțin în linii mari). În cadrul procesului de calificare neoficială pot participa atât specialiști din domeniul juridic, cât și specialiști din alte domenii. Calificarea neoficială nu produce efecte juridice. Calificarea neoficială considerată a fi și doctrinară are o importanță deosebită în legătură cu faptul că este realizată de savanți ce au cunoștințe profunde și se bucură de autoritate. Calificarea neoficială doctrinară are și o legătură indirectă cu calificarea oficială. Atunci când ea este însușită de organele abilitate cu aplicarea dreptului, ea produce efecte juridice și deci, devine obligatorie.

Un caz interesant reprezintă situația inversă, prevăzută de aplicarea prevederilor art.364¹ CPP de către instanțele judecătorești – judecarea cauzelor penale pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală în procedura simplificată și recunoașterea totală și necondiționată de către inculpat (care poate să nu fie jurist de profesie) a faptei/faptelor incriminate în legătură cu care a fost deferit justiției și renunțarea la dreptul de a solicita examinarea altor probe. Inculpatul trebuie să recunoască și încadrarea juridică a faptei/faptelor așa cum a/au fost reținute în rechizitoriu, a explicat Plenul Curții Supreme de Justiție prin hotărârea nr. 13 din 16.12.2013. Aceasta înseamnă că inculpatul este de acord cu calificarea juridică dată de organul abilitat, și-o asumă și ea produce efecte juridice, astfel încât calificarea oficială este acceptată de un subiect care intuitiv o însușește, deci, face o calificare neoficială, dar de care depinde rezultatul final, ceea ce demonstrează încă o dată că datorită specificului și complexității domeniului juridic nu pot fi puse bariere de netrecut între tipurile de calificări, atât între calificarea juridică și cea în drept, cât și între diferite tipuri de calificări juridice.

3.5. CONCLUZII LA CAPITOLUL 3

Sistemul de drept reprezintă structura internă a fenomenului juridic dintr-un stat, prin care se realizează unitatea normelor juridice și aranjarea lor în anumite părți interdependente – ramuri de drept, subramuri și instituții juridice. Sistemul dreptului ajută la evidențierea lacunelor dreptului și în acelaș timp permite o înțelegere mai eficientă a materialului normativ-juridic, o interpretare a dreptului la justa valoare.

Înțelegerea corectă a normelor juridice, aprecierea lor în ansamblu permite să fie realizată o calificare juridică conformă, întru cât respectarea regulilor de redactare legală diminuează posibilitățile interpretării eronate a textului actului normativ-juridic.

În literatura de specialitate calificarea juridică este cercetată în temei ca proces, iar în unele (puține) lucrări și ca rezultat, deși sunt opinii diferite și contradictorii, nu putem să nu apreciem contribuția din ambele perspective a calificării juridice.

Calificarea este caracterizată ca o activitate cognitivă ce se produce treptat, de aceea poate fi împărțită în segmente de timp, numite etape (faze). Etapele se caracterizează prin obiectivitate, adică prin faptul că diviziunea în etape are un caracter obiectiv și se deosebesc prin conținut, adică prin specificul faptelor agentului cunoscător.

Calificarea juridică constă în evidențierea acelor semne ce sunt relevante din punct de vedere juridic, proces ce presupune efectuarea unei operații logice pentru a putea compara faptul concret cu cel prevăzut de norma juridică, pentru că metodologic nu este posibil a compara concretul cu generalul, pentru aceasta transformăm concretul în general. Această operație se sprijină pe normele de drept material și este parte integrantă a procesului de aplicare.

Studiind practica judiciară constatăm locul și rolul calificării juridice atât ca proces, cât și ca rezultat, ceea ce în final a avut ca obiectiv identificarea erorilor de calificare. De cele mai multe ori aceste erori ale calificării juridice determină o stabilire incorectă a tipului raportului juridic litigios, a unor elemente ale lui, o delimitare insuficientă (incorectă) a raportului juridic supus examinării de alte raporturi juridice similare. Rezultatul calificării presupune o evaluare juridică a faptelor, a realității juridice și a bazei domeniului legislativ în scopul stabilirii normelor adecvate situației de fapt.

Ținând cont de ambele perspective în care a fost analizată calificarea juridică, menționăm că ambele au valoare decisivă pentru aplicarea dreptului, căci este necesar a stabili în mod complet și clar atât informațiile despre elementele intrinseci caracterizării raportului juridic, cât și a elementelor extrinseci ce vizează calificarea juridică.

Analizând tipurile de calificări am dobândit posibilitatea să caracterizăm mai complet conceptul calificării juridice, astfel încât am stabilit propriile criterii de evidențiere a tipurilor calificării juridice, ținând cont de cele două perspective enunțate în teză, perspective în care poate fi privită calificarea juridică. În acest sens am delimitat atât criteriul temporalității, cât și calitatea subiecților calificării, suma circumstanțelor de fapt, conținutul normelor alese pentru calificare și impactul pe care îl poate avea rezultatul calificării în raport cu sistemul normelor de drept și în raport cu eficiența aplicării dreptului în relații sociale concrete.

CAPITOLUL IV. INSTRUMENTE ȘI MODALITĂȚI DE DEPĂȘIRE A DIFICULTĂȚILOR DE CALIFICARE JURIDICĂ.

4.1. Concepte și categorii în drept ca instrumente ale calificării juridice.

Spre a-si îndeplini funcția sa și a-și atinge scopurile, sistemul juridic folosește instrumente multiple foarte diferite pe care orice jurist ar trebui să le cunoască și să le aplice. Întrucât dreptul nu poate fi aplicat printr-o simplă juxtapunere² de reguli separate, este necesar să poți alipi diverse elemente ale unui ansamblu coerent așa în cât să nu denote mari contradicții care să-l arate inpracticabil. În opinia lui J-L Bergel, instrumentele dreptului pot fi de trei feluri:

- Conceptuale (norme, drepturi subiective)
- Tehnice (formalismul, ficțiunile)
- Operaționale (contract, reprezentare, răspundere) [3, p.60].

În cadrul calificării juridice un loc și un rol aparte îl au instrumentele dreptului, care aplicate în procesul de calificare juridică ajung a fi denumite instrumente ale calificării juridice.

În literatura de specialitate [70, p.49], adesea se consideră că în domeniul juridic rezultatele procesului de conceptualizare sunt date de concepte și categorii juridice. Acest mod de a privi lucrurile contravine regulilor privitoare la clasificarea logică a obiectelor și fenomenelor, în sensul că în procesul de clasificare a doua fenomene, unul dintre ele nu poate avea același statut ca și subconceptele acestuia. Astfel, categoriile juridice sunt și ele concepte, este adevărat, de maxima generalitate, doar aceasta și justifică împărțirea rezultatelor gândirii juridice în concepte și categorii juridice.

Dacă ne referim la instrumentele calificării juridice, un loc aparte îl ocupă conceptele juridice și categoriile juridice. Conceptele juridice sunt reprezentări mintale generale și abstracte ale obiectelor. În materie juridică ele nu pot fi determinate decât în funcție de dreptul obiectiv și realitățile sociale. Demersul intelectual pleacă de la observarea legii, a jurisprudenței, practicii juridice, care este în evoluție constantă, întru-cât elemente noi ale vieții pot să nu fie obiectul legii, jurisprudenței. Demersul are nevoie și de stabilitate pentru că sistemul juridic este organizat pe baza principiilor generale și fondat pe noțiuni permanente. Dreptul constituie un ansamblu sistematic și rațional susținut de o rețea de concepte [36, p.213].

Conceptele juridice sunt concepte abstracte, ce țin de procesul gândirii. Prin conceptualizare, în general, se înțelege realizarea unui produs al gândirii umane pe calea

² **JUXTAPŪNERE**, *juxtapuneri*, s. f. Acțiunea de a *juxtapune* și rezultatul ei; alăturare, juxtapoziție. ◇ (Gram.) Mijloc de exprimare a raporturilor sintactice de coordonare sau de subordonare dintre elementele alcătuitoare ale unei propoziții sau fraze, care constă în simpla lor alăturare, fără ajutorul vreunui cuvânt de legătură; parataxă. – V. **juxtapune**.

abstractizării. Astfel de produse ale gândirii umane ajung a fi noțiunile, categoriile, raționamentele etc., care desemnează o parte a diversității fenomenelor, proceselor, relațiilor sau obiectelor concrete.

Conceptele sunt instrumente prin care dreptul ia contact cu realitatea. Ele sunt cu atât mai necesare pentru asigurarea unei ordini sociale raționale, cu atât este mai complexa realitatea socială, în care se include dreptul. Aceste noțiuni sunt rezultatul procesului de gândire prin intermediul căruia este indicată esența obiectelor gândirii și deosebirea acestora comparativ cu altele [3, p.61].

Pentru ca să înțelegem conținutul unei situații particulare trebuie studiate toate aspectele semnificative și recenzate toate conceptele care se referă la situație. Definirea unui concept presupune a da sens cuvântului ce-l desemnează după elementele ce-l constituie. Pentru a asigura securitatea juridică trebuie ca orice concept să fie definit pe baza atributelor ce le comportă și relațiilor specifice între diferite elemente. Relațiile dintre elemente sunt variabile, poate fi un cumul de elemente (la posesie - material și intențional), o alternativă, ori de excludere (clauza de non-concurență). Poate fi raport de cauzalitate, reciprocitate, dependență, condiție, raporturi calitative (eroare substanțială) și cantitative (majorat).

Regulile juridice reies din “asocierea unor concepte mai mult sau mai puțin numeroase”, unde unele dintre ele se regăsesc în numeroase ramuri de drept. Marile direcții de drept au nevoie să fie folosite corespunzător și ordinul juridic să arate o finalitate concretă, folosind o construcție intelectuală bazată pe concepte. De altfel am identificat spiritul juridic al “regimului concret, izolat de interesele care le reprezintă, organizându-se conform naturii sale proprii și combinându-se cu alte concepte de același fel, spre a forma o pură construcție juridică, construită pe abstracții și pe singurele eforturi de judecată”. Aceasta definiție e inexactă. Conceptele juridice nu sunt pure construcții intelectuale, dar sunt suporturile raționale ale realităților umane cele mai concrete.

Conceptele sunt noțiuni care se formează printr-un proces logic ce constă din colectarea notelor comune dintr-un șir de obiecte omogene. Utilizarea lor cere a le defini, adică a descrie conținutul printr-o formulă succintă și sintetică, precizând elementele ce le compun și relațiile specifice ce leagă aceste elemente între ele. Unele sunt precise, ca : vîrsta majoră, stare de ebrietate, altele - nedeterminate, dar determinabile ca ordinea publică, interesul general, bunele moravuri. Definirea vizează faptele conceptualizate și le atribuie consecințe. Orice concept juridic este rezultatul abstractizării și obiectul unei definiții ce-l situează într-un concept imediat mai cuprinzător – genul său proxim – și enunță caracterele distinctive ce permit de a-l deosebi de

altele ce aparțin aceluiași gen [94, p.51]. Metoda abstractizării aspectelor de fapt prin consacarea juridică a acestora sub forma unor concepte generice a fost identificată ca reprezentând fundamentul teoriei calificării și în dreptul internațional privat [34, p. 45-67].

Conceptele sunt instrumentele prin care dreptul are influență asupra realității. Deci, metoda juridică se caracterizează prin conceptualism. Unele concepte – drept, obligație, contract - sunt indispensabile oricărei ordini juridice, cât de primitivă nu ar fi. Altele – stat, suveranitate, personalitate juridică - provin de la o elaborare mai aprofundată a dreptului [3, p.31].

Unele concepte sunt construcții ale spiritului bazate pe transformarea realităților juridice în idei pure, iar altele sunt traducerea exactă a realității. Sunt noțiuni fundamentale ale întregului sistem juridic sau ale unui sistem juridic determinat pe care trebuie să-l examinăm, nu numai asupra fondului, dar dintr-un punct de vedere metodologic, pentru a pune în evidență necesitatea și funcțiunea lor în ordinea juridică, dincolo de formele diverse în care se pot transforma și al conținutului susceptibil pe care pot să-l ia de aici sau de colo la un moment dat sau într-o anumită manieră. Dincolo de instrumentele conceptuale, punerea în practică recurge la instrumente tehnice necesare efectivității sale.

Din acest punct de vedere, dreptul este, înainte de toate, cadrul de acțiune al oamenilor și societăților umane. Punerea sa în practică nu s-ar putea ști să se acomodeze unor instrumente exclusiv statice și să se realizeze prin mecanisme de cele mai multe ori complexe. Studiul instrumentelor operaționale este deci în mod egal necesar.

Fără a face aici inventarul acestor instrumente, este suficient de prezentat sumar unele cu singurul scop de a ilustra puțin din arsenalul juridic de care dispun juriștii. Unele legislații, de tip anglo-saxon dau definiții chiar în legi. O tipologie a definițiilor le încadrează în: definiții reale și terminologice. Definiția reală constă în determinarea substanțială a elementelor și atributele specifice ale conceptului.

În literatura juridică de specialitate [2, p.70] se vorbește și despre conceptele juridice nedeterminate care sunt un factor de adaptare a dreptului la realitățile sociale mereu schimbătoare și, în opinia unor autori, sunt intenționat lăsate de legiuitor. Conceptele juridice nedeterminate fiind o sursă de raționalitate non-formală de ordine dialectică și retorică, caută să evite soluțiile în mod evident (manifest) nerezonabile.

Opera de conceptualizare [190, p.108] este o parte intrinsecă a procesului de gândire, iar rezultatele sale se concretizează în noțiuni, categorii, principii și construcții juridice. În acest fel, noțiunile și categoriile juridice sunt concepte, în sensul că ele reprezintă punctul final al unui proces de gândire care, pe calea abstractizării, concretizează o formă logică a acestuia, ce reflectă

trăsăturile generale și necesare ale unei clase omogene de fenomene juridice. Noțiunile, categoriile, principiile și construcțiile juridice devin astfel lianții³ sistemului juridic, elementele care asigură interdependența și unitatea componentelor sale. În procesul de creare a dreptului, neobservarea noțiunilor, categoriilor și principiilor juridice este pe cât de dăunătoare, pe atât de nedorit. În cazul în care legiuitorul urmează să aplice norme juridice care contrazic sistemul noțiunilor, categoriilor, principiilor și construcțiilor juridice, sau nu sunt corect înțelese el se situează în afara normei legale în cadrul procesului de calificare, iar unitatea sistemului juridic este pusă sub semnul îndoielii. Mai mult, legiuitorul, pentru a da o formă corespunzătoare reglementării juridice, este obligat să utilizeze noțiunile, categoriile, principiile și construcțiile juridice existente în opera de creație legislativă pentru a asigura coerența și practicabilitatea actului normativ, respectiv pentru a nu-l pune în dificultate pe cel care aplică legea cu stabilirea conținutului acesteia.

Pentru a asigura practicabilitatea dreptului - spune Jean Dabin - este necesară definirea acestuia. Un drept nedefinit sau insuficient definit nu este practicabil, în sensul că aplicarea sa va da naștere unor ezitări și unor controverse generatoare de insecuritate juridică, în astfel de cazuri, atât subiecții de drept, cât și judecătorul se întreabă care este regula ce urmează a fi aplicată, iar uneori întrebarea are în vedere chiar existența normei juridice. Insecuritatea care se naște în astfel de cazuri în relațiile sociale este un rău grav, care afectează activitatea umană și duce la stagnare. Pentru eliminarea unor neajunsuri de acest gen este nevoie să se apeleze la rigoarea conceptelor utilizate în procesul de creare a dreptului. Prima din condițiile care asigură practicabilitatea dreptului o constituie suficiența sa de definire.

Atât în sistemul dreptului anglo-saxon, cât și în cel al familiei dreptului romano-germanic, legiuitorul recurge la definirea termenilor pe care îi utilizează în conținutul unei reglementări juridice [23, p.42]. Aceasta de definire a termenilor este întâlnită atât în legislația internă, cât și în domeniul tratatelor internaționale. În legislația Republicii Moldova, definirea termenilor cu care operează legiuitorul este destul de des întâlnită. Astfel, vom găsi definiții legale în Codul civil, în Codul de procedură civilă, în Codul penal, în Codul contravențional, în diferite legi și hotărâri (cu caracter explicativ), precum și în tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte.

Aceste definiții sunt consacrate ca atare în textele legislative sau rezultă implicit din formularea dată de legiuitor. În rândul codurilor care apelează în mod expres la definirea unor termeni se situează Codul penal [59] care, în finalul părții generale cuprinde Capitolul XIII

³ În sens de elemente de legătură, LIÁNT, lianți, s. m. 1. Material fluid sau adus în stare fluidă, care are proprietatea de a lega prin întărire bulgării sau granulele unui material solid cu care a fost amestecat; aglomerant. 2. Substanță care servește la fixarea unui pigment pe fibra textilă. [Pr.: li-ant] – Din fr. liant.

consacrat înțelesului unor termeni sau expresii din legea penală. În acest titlu sunt cuprinse definițiile unor termeni cum ar fi: „secret de stat”, „teritoriu”, „timpul de război”, „arme” etc.

În ceea ce privește definirea unor termeni procedurali, menționăm art.55-67 din capitolul VI „Participanții la proces. Drepturile și obligațiile lor procedurale” a Codului de procedură civilă a Republicii Moldova [57]. În aceste articole sunt definite noțiuni precum inculpatul, partea vătămata, partea civilă și intervenientul accesoriu etc.

Atunci când legiuitorul recurge la definirea unor termeni sau expresii în cuprinsul unei reglementări date, el face acest lucru pentru a conferi acestor noțiuni un înțeles diferit de cel comun. Acest înțeles este utilizat în exclusivitate în activitatea de aplicare a reglementării juridice în cauză. Aceste definiții nu pot fi extrapolate de la un act normativ la altul și nici de la o ramură de drept la alta, în afara unei hotărâri explicative date în acest sens de către legiuitor sau alți subiecți cu drept de interpretare [78, p.32].

În cazul în care legiuitorul nu-și propune să dea o anumită semnificație juridică unui concept, el îl poate folosi fără să-l explice, lăsând pe seama practicii judiciare și a doctrinei juridice să facă acest lucru. De aceea, nu trebuie să fim luați prin surprindere de o serie de termeni utilizați de legiuitor, fără a le fi stabilit înțelesul pe calea unei definiții legale. Astfel de termeni întâlnim în diferite reglementări juridice și ei pot privi noțiuni cum ar fi suveranitatea națională, popor, națiune, minoritate națională, stat, stat unitar, stat federal, unitate administrativ-teritorială etc. În cazul în care cel chemat să aplice legea întâlnește în cuprinsul său astfel de concepte nedefinite sau insuficient definite el va face apel la lucrările de specialitate și, pe această bază, va stabili sensul unor asemenea termeni, dându-le definiții corespunzătoare.

În elaborarea conceptelor juridice, legiuitorul este adesea confruntat cu formularea acestora într-un sens larg sau în sens restrâns. În concepția lui Jean Dabin, un drept definit în termeni stricți, mai ales prin utilizarea unor trăsăturilor pur formale, este un drept incomplet, deoarece el lasă în afara sa anumite ipoteze, anumite cazuri singulare, fără a ține seama de faptul că viața socială extrem de complexă și de schimbătoare nu se reduce la o sumă de ipoteze-tip, cărora dreptul le oferă soluții prestabilite, tipice sau uniforme [178, p.63]. De aceea, pentru a se evita astfel de situații, dreptul trebuie să corespundă acestei complexități a vieții, el trebuie să acopere plasticitatea vieții sociale, apelând la definiții largi, cu valoare de principiu.

În cadrul procesului de calificare a normei de drept conceptul juridic are o importanță aparte, astfel pe lângă analiza conceptului juridic ca instrument al dreptului trebuie de atras atenția și la categoriile juridice. Deși, unii confundă categoria juridică cu conceptul juridic cert este faptul că aceste două instrumente ale calificării juridice au un loc aparte. Categoriile juridice fiind de o

generalitate mai mare și deși ar include și conceptele juridice, totuși importanța celor din urmă denotă faptul că necesită o cercetare mai amplă, conceptele fiind celula parte a categoriei juridice.

Categoriile juridice reprezintă conceptele fundamentale ale dreptului. Ele conferă dreptului unitate sistemică și congruența rațională. Așa cum remarca G. Cornu, categoriile juridice sunt rudimente ale științei dreptului și ele constituie materia elementară a dreptului [4, p.91]. Categoriile juridice reprezintă, astfel, conceptul care se caracterizează printr-o reuniune de elemente constante și necesare. Parte integrantă a conceptelor, categoriile juridice ce se identifică prin multitudinea elementelor care le compun și prin natura relațiilor care se stabilesc între acestea. Determinarea categoriilor juridice este rodul unor procedee intelectuale, al unor artificii tehnice care scot în evidență realități juridice distincte. În opinia lui Paul Roubier [179, p.42], *categoriile juridice desemnează o grupare de norme juridice care reglementează o anumită materie dată*. Aparent, categoriile juridice ar putea fi sinonime cu instituțiile juridice. În realitate, cele două noțiuni nu se confundă. Dacă instituțiile juridice sunt categorii juridice, nu toate categoriile sunt și instituții juridice. Astfel, instituțiile juridice cum ar fi contractul, proprietatea, căsătoria, cetățenia, persoana fizică etc. sunt și categorii juridice. Cu toate acestea, există categorii juridice care nu sunt instituții juridice. Enumerăm în acest sens: buna credință, delictul, concubinajul etc.

Pentru delimitarea categoriilor juridice este nevoie de un efort intelectual care să pună în evidență criteriile care disting o categorie juridică de alta. Determinarea criteriilor categoriilor juridice constă în izolarea trăsăturilor comune ale elementelor care le compun și a trăsăturilor care fac ca unele categorii să se distingă de altele.

Infrațiunile și contravențiile sunt categorii juridice care se deosebesc între ele prin gradul de pericol social pe care îl prezintă. Aceasta distincție este relativă și în cele mai multe cazuri este controversată, fără a duce la anularea distincției, dintre infrațiuni și contravenții, de altfel fundamentată pe distincția dată de lege [244, p.22].

În definirea categoriilor juridice se utilizează de cele mai multe ori dihotomiile⁴. Dihotomia reprezintă două entități: o clasă de elemente juridice care formează o categorie ce este opusă unei clase similare printr-o trăsătură ori printr-o serie de trăsături comune antagonice. Astfel, actele juridice îmbracă un aspect internațional în măsura în care comportă un element de extraneitate. În lipsa acestuia, ele sunt acte juridice interne. Copiii sunt din căsătorie sau din afara acesteia. Bunurile sunt mobile sau imobile etc.

⁴ **DIHOTOMIE**, *dihotomie*, s. f. **1.** (Log.) Diviziune în două părți a unui concept, fără ca acesta să-și piardă înțelesul inițial. **2.** Mod de ramificație a talului și a tulpinilor unor plante în două părți egale, care se împart la rândul lor în două părți egale etc. [Var.: **dicotomie** s. f.] – Din fr. **dichotomie**.

Calificarea juridică reprezintă și traducerea elementelor de fapt în conceptele și categoriile juridice, cunoașterea și delimitarea acestora este absolut necesară, întrucât fiecare sistem de drept dispune de o multitudine de concepte și categorii identificate prin noțiuni, denumiri precise pentru a ne permite prelucrarea corectă a faptelor. Multitudinea de concepte și categorii juridice trebuie să ne ofere informația necesară pentru a atribui fiecărei situații calificarea corespunzătoare.

4.2. Importanța operației de definire pentru calificarea juridică.

Dreptul, în măsura în care este conceput ca o totalitate de norme, reclamă un grad de tipizare relativ ridicat. Și dacă ne pornim de la acesta premisă, putem afirma că procedeele de logică sunt indispensabile în opera de construire a reglementărilor juridice. Raționamentul juridic exprimă atât calitățile explicativ-normative, care se supun regulilor de logică, cât și cele de apreciere, de valorizare a împrejurărilor, subiectelor implicate în cazurile concrete.

În ceea ce ține de procedeele principale ale tipizării juridice acestea sunt [151, p.271]:

- *Definire*, prin care se urmărește determinarea cât mai precisă a conceptelor ce urmează să constituie elementele normei juridice;
- *Clasificarea*, procedeu de concretizare a materiei juridice prin gruparea, după anumite criterii, a conceptelor rezultând din operațiile de definire;
- *Construcția logică*, procedeu mai complex chemat să ofere o configurare logică și sistemică soluțiilor legale și să asigure capacitatea de expansiune reglementărilor juridice;
- *Prezumțiile și ficțiunile*;

Definiția este o operație logică prin care se specifică proprietățile caracteristice ale unui obiect sau înțelesul unui termen. În primul caz, ceea ce se definește este o noțiune. În al doilea caz, ceea ce se definește este chiar termenul respectiv. Pe scurt, obiectul operației de definire este o noțiune sau un termen. O operație de definire are drept rezultat o definiție. Definiția este o propoziție care fixează rezultatul unei operații de definire.

Dacă ar fi să ne referim la componentele definiției, atunci trebuie de specificat că orice definiție are următoarele componente [183]:

- definitul, adică noțiunea sau termenul care formează obiectul operației de definire;
- definatorul, adică ceea ce se spune despre definit;
- relația de definiție; în exprimarea obișnuită, relația de definiție este redată prin cuvinte precum: este, înseamnă, desemnează etc.

Definițiile au o importanță aparte, întru cât în cadrul oricărui sistem de drept există cuvinte, termeni, noțiuni, claritatea înțelesului acestora este redat prin definiții. Necesitatea

definirii termenilor denotă și din diversitatea ramurilor de drept, chiar în cadrul unei aceleiași ramuri sub diverse contexte termenii, noțiunile pot avea înțelesuri diferite. Astfel, atât în procesul de legiferare cât și în procesul de aplicare a dreptului definițiile au un rol primordial, și sunt foarte utile pentru calificarea juridică.

Definițiile pot fi clasificate după diverse criterii, clasificarea [180, p.12] acestora ne ajută la sistematizarea tipurilor de definiții, cât și la studiul teoretic al acestora. Astfel, avem următoarea clasificare:

I. După natura definitului:

- definiții reale; Într-o definiție reală, definitul este o noțiune. Definițiile reale se recunosc de regulă prin aceea că definitul este redat printr-un substantiv cu articol hotărât sau printr-o expresie substantivală cu articol hotărât, iar relația de definire este redată prin cuvântul „este”.
- definiții nominale. Definițiile nominale se recunosc de regulă prin aceea că termenul definit este pus între ghilimele, iar relația de definiție este redată prin expresii ca: înseamnă, desemnează, se înțelege prin, etc.

Ținând cont de scopurile pentru care sunt formulate, precum și de locul și rolul lor în procesul cunoașterii, definițiile nominale sunt de cel puțin trei tipuri, consideră autorul Gh.Mihai:

1. Definiții stipulative, prin care se introduce câte un termen nou în vocabular printr-un cuvânt nou sau prin atribuirea unui înțeles nou unui cuvânt deja existent, dar care are un alt înțeles în alt context. Printr-o definiție stipulativă se fixează rezultatul unei convenții de a utiliza un anumit cuvânt într-un anumit context.
2. Definiții lexicale, prin care se consemnează înțelesul sau înțelesurile cu care este folosit un cuvânt într-un limbaj natural. Într-o definiție lexicală se explică înțelesul (înțelesurile) unui cuvânt definit, prin cuvinte al căror înțeles este cunoscut sau se presupune că este cunoscut. Aceste definiții se mai numesc și definiții de explicație.
3. Definiția de precizare, prin care se stabilește înțelesul unui termen vag pentru a se putea înlătura indecizia în privința folosirii sale într-un anumit context. Și aceste definiții introduc un element de convenționalitate, dar, spre deosebire de definițiile stipulative, ele trebuie să mai păstreze o legătură puternică cu înțelesul termenului așa cum circulă el în mod obișnuit. Definițiile stipulative nu sunt propoziții cognitive; definițiile lexicale sunt propoziții cognitive; pentru definiția de precizare, stabilirea valorii de adevăr este problematică [156, p.73].

II. După procedura de definire evidențiată de definator, se disting cel puțin următoarele tipuri de definiție:

1. Definiția ostensivă, în care se indică efectiv sau se arată prin gesturi obiecte desemnate de definit (imagine - rostire concomitentă). Legat de aceasta, de reținut că extensiunea unui termen nu determină intensiunea lui.
2. Definiția enumerativă, în care se prezintă în definator, complet sau parțial, obiecte sau clase de obiecte desemnate de definit.
3. Definiția prin simplă sinonimie, în care definitul este un cuvânt, iar definatorul este un alt cuvânt sau un grup de cuvinte, având același înțeles cu definitul. Exemplu: Suspiciune înseamnă bănuială. Construind o definiție prin simplă sinonimie, se presupune că persoana căreia îi este adresată nu cunoaște înțelesul cuvântului care este definit, dar cunoaște înțelesul sinonimului său dat în definator.
4. Definiția operațională, în care definatorul indică operații, experimente sau probe care, în principiu, permit identificarea oricărui obiect din extensiunea definitului. Exemplu: Se numește acid orice substanță care înroșește hârtia de turnesol.
5. Definiția genetică, în care definatorul indică modul prin care pot fi produse sau generate obiectele desemnate de definit.
6. Definiția recursivă (sau inductivă), în care definatorul indică sau descrie un procedeu inductiv de identificare sau de construire a oricărui obiect din extensiunea definitului. O definiție recursivă se compune din trei tipuri de clauze:
 - o clauză inițială, numită și clauză de bază, în care se indică unul sau mai multe obiecte desemnate de definit;
 - una sau mai multe clauze recursive, în care se dau regulile de identificare sau de construire a celorlalte obiecte din extensiunea definitului;
 - o clauză finală sau de închidere, în care se arată că definitul desemnează numai obiectele identificate sau construite conform primelor două tipuri de clauze.
7. Definiția prin gen și diferență specifică. Într-o astfel de definiție, definatorul indică o clasă de obiecte din care face parte și clasa de obiecte desemnate de definit. Această clasă desemnată de definator se numește gen. De asemenea, definatorul indică și proprietățile caracteristice doar obiectele desemnate de definit, în raport cu celelalte obiecte din genul respectiv. Aceste proprietăți poartă numele de diferență specifică. Exemplu: Pătratul este dreptunghiul cu toate laturile egale. Dacă, într-o astfel de definiție, genul este cel mai apropiat de specia definită, definiția respectivă este prin gen proxim și diferență specifică.

În literatura de specialitate [156, p.65] sunt evocate niște reguli ale definiției corecte. Pentru a putea fi apreciată drept corectă din punct de vedere logic (formal), o definiție trebuie să îndeplinească anumite condiții, exprimate sub formă de reguli.

1. *Regula adecvării.* Definitorul trebuie să convină întregului definit și numai acestuia. Altfel spus, definitorul trebuie să desemneze toate obiectele desemnate de definit și numai pe ele. Regula adecvării nu are sens pentru definițiile stipulative; de asemenea, problema aplicării sale nu se poate pune pentru definițiile enumerative parțiale și nici pentru cele ostensive, acestea fiind întotdeauna incomplete.

2. *Regula necircularității.* Definiția nu trebuie să fie circulară, adică definitorul trebuie să fie independent față de definit.

3. *Regula afirmării.* O definiție poate fi negativă numai dacă, din faptul că știm ce nu este definitul, rezultă ce este acesta. Altfel, definiția trebuie să fie afirmativă. Termenii sau noțiunile negative admit, de obicei, definiții negative. Exemplu: O lucrare anonimă este aceea al cărei autor nu este cunoscut.

4. *Regula clarității și preciziei.* Definitorul trebuie să fie formulat în termeni clari și preciși. Definitorul nu trebuie să reprezinte metafore sau alte figuri de stil, termeni vagi, expresii excesiv de tehnice sau ambiguități. În corelație cu aceste patru reguli, la definițiile prin gen și diferență specifică se mai aplică și regula privind conținutul: o definiție prin gen și diferență specifică trebuie să redea cele mai importante proprietăți ale speciei definite. Info: Pe lângă termeni individuali și generali, există și termeni categoriali (ex: timp, spațiu etc.); acești termeni nu au gen și, de aceea, pentru ei nu se pot da definiții prin gen și diferență specifică.

Definiția este foarte importantă atât pentru cunoașterea umană în general, cât și pentru procesul de calificare juridică, deoarece el este un proces cognitiv. În procesul de calificare se fac referințe la concepte, definiții ce sunt date de legiuitor, jurisprudență sau doctrină [2, p.118]. Definirea corectă contribuie și la realizarea unei calificări corecte. O condiție necesară pentru a defini în mod corect un anumit lucru este aceea de a ști realmente ce este acel lucru. De aici rezultă că nici o definiție nu este absolută, în sensul de a fi formulată o dată pentru totdeauna, conținutul acesteia fiind mereu raportat la realitatea juridică.

În drept se folosesc 3 tipuri de definiții, divizarea fiind făcută în funcție de autorii acestor definiții:

- Definițiile legale – cele expres date de legiuitor în lege, de aceea sunt de strictă interpretare;
- Definiții cu autoritate științifică (doctrinare) sunt definiții elaborate de cercetători științifici, profesori, cadre didactice etc. Ele sunt criticabile sau nu, admise ori neadmise, asimilate de organele de aplicare a dreptului sau nu;

- Definiții de aplicare date de organele de aplicare a dreptului, ele apar în activitatea de aplicare, fiind necesare pentru calificarea faptelor concrete.

Trebuie de avut în vedere că aceste definiții sunt cele speciale, juridice, ele nu corepund întru totul sensurilor comune, celor date de dicționarele explicative. Având în vedere aceste considerente, menționăm că pentru calificarea juridică sunt foarte importante definițiile pe care le formulează Curtea Supremă în hotărârile sale explicative sau în avizele consultative.

Avizul consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 4ac-20/14 cu privire la modul de aplicare al art. 385 alin. (2) CPC din 17 noiembrie 2014 [8] definește actul procesual ca orice manifestare de voință și orice operațiune juridică făcută în cursul și în cadrul procesului civil de către instanța de judecată, părți sau ceilalți participanți la proces, în legătură cu exercitarea drepturilor sau îndeplinirea obligațiilor lor procesuale.

Uneori pentru a defini unele noțiuni Curtea Supremă recurge la jurisprudența CtEDO. Așa, spre exemplu, în Hotărârea explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 1 din 15 aprilie 2013 despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu lipsirea de libertate este definită atât reținerea penală (a se vedea hot. Străisteanu și Alții c. Moldovei, 7 aprilie 2009, §§ 85-88, sau Lazoroski c. Macedoniei, 8 octombrie 2009, § 44), cât și arestarea preventivă sau arestarea la domiciliu (a se vedea hot. Mancini c. Italiei, nr. 44955/98, § 17; sau Nikolova c. Bulgaria (nr. 2).

Câte o dată definițiile nu sunt formulate precis, astfel încât pot fi întâlnite definiții ce necesită o formulare mai precisă, cu toată rigoarea. De exemplu „Circulația terenurilor” a fost definită ca totalitatea actelor juridice care au ca obiect terenul de pământ. Definiție incorectă gramatical, căci cuvântul „circulația” trimite la acțiune și nu la lucruri. De aceea ar fi corect de formulat: Circulația terenurilor – procesul ce se derulează în timp, prin care un teren anume este supus unor regimuri juridice ce se reflectă în totalitatea actelor juridice ce au ca obiect terenul respectiv de pământ.

4.3. Calificarea în cazul conceptelor suple (vagi). Rolul principiilor generale ale dreptului.

Cum am arătat mai sus, regulile logicii formale sunt necesare pentru calificarea juridică, dar ele nu sunt suficiente, fiindcă logica clasică se preocupă în general de forma gândirii corecte și în domeniul juridic are meritul de a ordona inteligibil enunțul normativ, dar nu se preocupă și de conținutul lui, pe când în spațiul juridic conținutul regulilor, și, subsecvent, și conținutul acțiunilor conforme sau contrare acestor reguli, vizează anumite opțiuni valorice, deci, raționamentul juridic

deschide calea valorizărilor posibile, astfel că ideea de dreptate să poată fi regăsită în sistemul de propoziții construite [134, p.74-75].

Calificarea ca o activitate complexă, ca un proces ce are etapele sale, întâmpină dificultăți datorate specificului fenomenului juridic în general și a dreptului, în special. Una din principalele trăsături specifice rezidă în caracterul general al normelor juridice. Este evident că legiuitorul nu poate să prevadă totul, elaborând normele juridice printr-o operație de generalizare, are în vizor situații de fapt din viața cotidiană, dar care este deosebit de bogată, variată. Încă în lucrările premergătoare alcătuirii Codului civil francez din 1804, renumitul jurist francez Portalis a avertizat asupra ambiției periculoase de a voi să reglementezi și să prevezi totul: „A prevedea totul este imposibil. Nevoile societății sunt atât de extinse, încât este imposibil pentru legiuitor să prevadă totul”.

Dar legiuitorul nici nu trebuie să prevadă absolut totul, el lasă intenționat unele zone albe în reglementările juridice. În acest sens se vorbește de noțiuni suple (vagi) care oferă tot mai mult spațiu organelor de aplicare a dreptului pentru a putea echilibra statica dreptului (înțeles ca ansamblu de norme juridice) cu dinamica vieții sociale. Această direcție în domeniul juridic s-a materializat prin dezvoltarea de standarde, care se justifică prin utilizarea crescândă a noțiunilor-cadru, a conceptelor maleabile, fapt ce modifică influența conceptualismului și empirismului în materie juridică [86, p.452].

Anglo-saxonii numesc „standarde” ceea ce se referă la conduite umane și implică comparația cu realitatea normală, corespunde criteriilor fondate pe ceea ce este considerat normal într-o societate la momentul când anumite fapte trebuie apreciate. Imprecizia conceptelor juridice implică o mare flexibilitate a calificărilor. Aceste concepte nu se definesc prin ele însele, ci în raport cu valorile admise în societate. Deși apărut pe teren anglo-saxon, conceptul standardului a pătruns și în sistemele de drept ale familiei romano-germanice prin eforturile autorilor francezi: Fr. Geny, R. Saleilles, E. Lambert, liderul școlii comparațiștilor din Lyon. Un aport considerabil l-a adus și autorul american Roscoe Pound, profesor la Harvard. R. Pound atribuia standardului 3 caracteristici:

- Permite și o anumită apreciere morală a conduitei umane;
- Aplicarea standardului cere un bun simț, o rațiune sănătoasă în ceea ce privește viața cotidiană, o intuiție bună cu privire la lucrurile ce se află în afara experienței fiecăruia;
- Neformulat precis nici de legiuitor, nici de judecător, standardul variază în funcție de loc, timp, circumstanțe, ținând cont de ansamblul de fapte pe dosarul concret [2, p.72].

Astfel putem deduce că standardul nu este o normă, ci o tehnică de formulare și aplicare a regulii de drept. În sensul atribuit de literatura juridică franceză și italiană regula de drept este stabilită de legiuitor, iar norma este rezultatul aplicării regulii/regulilor de drept. Standardul ca instrument de măsură a comportamentului uman și a situațiilor, introduce în drept ideea de normalitate, mergând pe linia filosofiei antice elene, care chema la prudență, arătând că cea mai bună parte este măsura, prudența fiind concepută ca aptitudinea de a găsi echilibrul între posibil și dezirabil, măsura socotită a fi media justă între două extreme: una excesivă, alta- insuficientă [84, p.71].

Ideea de normalitate trebuie să fie urmată de legiuitor, dar, fiind formulată la general, în definitiv tot judecătorul este cel ce pune în aplicare această idee și face să prevaleze o valoare a vieții sociale, echilibrul just, măsura. Dificultățile intervin atunci când pentru a evita arbitrarul, trebuie să aprecieze valori sociale sau morale „ascunse” în noțiunile vagi, formule de tipul „bune moravuri, bună credință, ordine publică”etc. Mergând pe linia depășirii dificultăților, Consiliul Constituțional francez a creat standarde sub numirea de „Obiective cu valoare constituțională”, printre care: respectul libertății altuia, salvarea ordinii publice, conservarea caracterului pluralist a curentelor de expresie socio-culturală [199, p.55].

În ultimii ani și Curtea Constituțională a Republicii Moldova creează astfel de standarde, cel mai elocvent exemplu este cel al „blocului de constituționalitate” prin care s-a apreciat că Declarația de Independență a Republicii Moldova face corp comun cu Constituția, fiind textul constituțional primar și imuabil al blocului de constituționalitate. Declarația de Independență a fost rostită și încuviințată întâi de Marea Adunare Națională și apoi confirmată de Parlament (ambele reprezentând „puterea constitutivă”) într-o „haină juridică”. „Aprobarea” prin „lege” a Declarației de Independență s-a făcut anume pentru a-i atribui forța juridică a unui act oficial adoptat de o autoritate recunoscută a statului, fapt necesar pentru a obține recunoașterea internațională. Declarația de Independență, care consacră constituirea noului stat independent Republica Moldova, stabilește temeliile, principiile și valorile fundamentale ale organizării statale a Republicii Moldova, în baza Declarației Moldova a fost recunoscută pe plan internațional. În nici un alt loc nu este atât de clar reflectată înțelegerea constituțională a părinților fondatori și crezul național, decât în Declarația de Independență. Anume Declarația de Independență, reflectând deciziile politice fundamentale, este conștiința națională și definește „identitatea constituțională” a Republicii Moldova [131].

În aceeași direcție îndrumază instanțele și Curtea Supremă de Justiție. În hotărârea explicativă nr. 7 a Plenului Curții Supreme de Justiție din 17.11.2014 „ Cu privire la examinarea

de către instanțele judecătorești a litigiilor izvorâte din raporturile de leasing financiar” cu titlu de exemplificare se încearcă a ajuta instanțele să califice încălcarea drept „esențială”, adică creează standardul „încălcare esențială”. În acest scop Curtea se bazează pe normele legii, dar și pe simțul echității și normalității când indică: „Ar putea fi considerate drept încălcare „esențială” a contractului următoarele situații:

- locatarul nu respectă recomandările de exploatare a bunului prezentate de producător, furnizor în legătură cu utilizarea, deservirea și întreținerea bunului;
- locatarul efectuează contrar contractului deservirea tehnică la alte stații de deservire tehnică decât cele indicate în Cartea de garanție oferită de către furnizor;
- valoarea bunului brusc s-a diminuat ca urmare a acțiunilor sau a inacțiunilor locatarului;
- locatarul a transmis în locațiune obiectul leasingului sau i-a cesionat dreptul de folosință cu titlu gratuit altei persoane fără acordul scris al locatorului;
- locatarul a înstrăinat obiectul leasingului sau l-a supus unor angajamente, cum ar fi gajul sau îl utilizează în calitate de garanție la jocurile de noroc;
- locatarul exploatează bunul în stare defectă, conduce bunul (automobilul) în stare de ebrietate alcoolică sau narcotică;
- locatarul reutilizează bunul, instalează și utilizează aparate electronice, altele decât cele instalate de producător, care pot prejudicia bunul, remorchează obiecte care nu corespund cu destinația bunului;
- locatarul modifică instalația de alimentare cu combustibil a mijlocului de transport obiect al leasingului fără acordul locatorului;
- locatarul utilizează bunul pentru comiterea infracțiunilor, actelor ilegale și imorale;
- locatarul săvârșește alte acțiuni care sunt interzise prin contractul de leasing sau nu-și execută esențial obligațiile prevăzute de contract.
- locatarul transportă materiale explozive, nucleare, narcotice [120].

Noțiunile nedeterminate de legiuitor (dar nu nedeterminabile în general) au fost numite de renumitul autor belgian Ch. Perelman „norme cu conținut variabil”, arătând că în dreptul continental (sistemele de drept din familia romano-germanică) indicațiile referitoare la normalitate se găsesc ca un opus formei negative – cea de „nerezonabil” [173, p.133]. „Termenul rezonabil” se referă la raporturile juridice procesuale, care de asemenea sunt foarte importante pentru calificare. Din datele introduse de noi în tabelul nr.2 rezultă că pe problemele de drept procesual de asemenea apar frecvent dificultăți de calificare (din 30 decizii interpretative 9 decizii se referă la drept procesual, respectiv 7 - la drept de procedură civilă, iar la de procedură penală - 2 decizii.

„Termenul rezonabil” este foarte frecvent invocat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, din jurisprudența căreia rezultă că el nu poate fi o cantitate determinată numeric. Termenul rezonabil asupra căruia insistă CtEDO conform art. 6.2 nu a fost indicat într-o formă categorică – în zile, luni, ani, pentru că el depinde de mai mulți factori, cum ar fi gradul de complexitate al dosarului, comportamentul inculpatului, al autorităților etc. Curtea Supremă de Justiție atenționează judecătorii asupra utilizării acestor termeni și a acțiunilor pe care ei le semnifică, arătând că rezonabilitatea duratei procedurilor trebuie evaluată în lumina circumstanțelor cauzei, ținând cont de următoarele criterii: complexitatea cauzei, comportamentul reclamantului și al autorităților relevante și importanța cauzei pentru reclamant. Utilizând pentru un alt standard exemple din jurisprudența CtEDO, Curtea Supremă relatează că „Bănuiala rezonabilă presupune existența faptelor sau a informațiilor care ar convinge un observator obiectiv că persoana în cauză ar fi putut săvârși infracțiunea. Faptul că o bănuială este presupusă cu bună-credință nu este suficient (hot. Mușuc v. Moldova, 6 noiembrie 2007, § 31). Ceea ce poate fi considerat „rezonabil” depinde de toate circumstanțele cauzei (hot. Fox, Campbell și Hartley c. Regatului Unit, 30 august 1990, § 32). Faptele care dau naștere suspiciunii nu trebuie să fie suficiente pentru a justifica o condamnare, și nici chiar pentru înaintarea învinuirii, ceea ce reprezintă următorul pas al procesului penal (hot. Brogan ș.a. c. Regatului Unit, 29 noiembrie 1988, § 53).

Curtea Europeană a constatat că a existat o bănuială rezonabilă de comitere a unei infracțiuni atunci când: la domiciliul inculpatului s-au găsit obiecte care aveau legătură cu infracțiunea (hot. Oral și Atabay c. Turciei, 23 iunie 2009 § 24-32, când la domiciliu au fost găsite gloanțe, iar persoana era suspectată că acordă susținere unei grupări teroriste, sau hot. Sevk c. Turciei, 11 aprilie 2006 § 26, când la domiciliu au fost găsite arme, iar persoana era suspectată că este liderul unei grupări criminale); martorii și înscrisurile indicau prima facie asupra implicării persoanei în acțiuni criminale (hot. Svetoslav Hristov c. Bulgariei, 13 ianuarie 2011, § 29); inculpatul a fost indicat ca autor de către alte persoane suspectate în aceeași cauză, care au dat depoziții concordante, când persoana era acuzată de tentativă de uzurpare a puterii, chiar dacă ultima susținea că declarațiile celorlalți suspecti sunt false (hot. Muradverdiyev c. Azerbaidjanului, 9 decembrie 2010, §§ 51-56); procese-verbale întocmite de polițiști care au asistat la comiterea faptei indicau asupra persoanei, când veridicitatea proceselor-verbale a fost confirmată în cadrul investigației ulterioare (dec. Medvedev c. Rusiei, 9 septembrie 2010); declarații ale martorilor indicau asupra persoanei, chiar dacă ulterior au fost retrase, sau când informații operative coroborate cu plângerea victimei indicau asupra persoanei (hot. Ignatenco c. Moldovei, 8 februarie

2011, § 60) [107].- Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 1 din 15 aprilie 2013 Despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu”.

Referitor la procesul de apreciere a probelor, în jurisprudența CtEDO s-a conturat standardul „dincolo de orice îndoială rezonabilă" („beyond reasonable doubt"), care presupune că, pentru a putea fi pronunțată o soluție de condamnare, acuzația trebuie dovedită dincolo de orice îndoială rezonabilă (a se vedea cauza Bragadireanu v. România, hotărârea din 6 decembrie 2006; Orhan v. Turcia, hotărârea din 18 iunie 2002; Irlanda v. Regatul Unit, hotărârea din 18 ianuarie 1978), adică existența oricărei îndoieli rezonabile se opune pronunțării unei sentințe de condamnare.

La rând cu standardele, principiile generale ale dreptului pot fi utilizate de legiuitor și de cel ce aplică dreptul pentru a da o calificare corectă și a face să triumfe dreptatea în relațiile sociale. Majoritatea autorilor consideră principiile generale idei originare menite să lumineze elaborarea și aplicarea dreptului. Unii autori au considerat principiile metanorme, adică au văzut relevanța lor doar pentru cunoașterea dreptului, pe când alți autori (majoritatea) le-au recunoscut caracterul juridic, arătând că ele sunt izvoare ale dreptului [163, p.48].

Principiile generale ale dreptului exprimă valorile din domeniul juridic, numite și valori juridice. Prioritățile valorice presupun, „o astfel de așezare a valorilor care să permită nu numai coexistența, ci și interacțiunea diferitelor tipuri de valori, valorificarea complementarității lor, conlucrarea lor benefică fiind premisa asigurării unei coerențe, coeziuni și unități dorite a sistemului cultural în toată dinamoca și diversitatea lui [64, p.77].” S-a constatat că în drept „conduita fenomenală a valorii” se manifestă ca relație ce se stabilește între persoane prin raportare la valoare. Valoarea dreptății trebuie să este principiul suprem în drept și ținta oricărui fapt care prin act devine fapt juridic depinde de probitatea cu care a păstrată și transpusă valoarea supremă, ideea de justiție ca valoare scop de-a lungul secvențelor dinlăuntrul sistemului valorilor [35, p.177-178]. Renumitul autor român Petre Andrei arăta că „ dreptul ca regulativ al acțiunilor indivizilor, este o totalitate de reguli, de norme., iar norma este o regulă pentru realizarea unei valori...”[35, p.168] Tocmai aceste aspecte axilologice sunt prezentate de autorul I. Craiovan, care arată că finalitățile dreptului desemnează „un model dezirabil de evoluție a realităților juridice care să satisfacă nevoile și aspirațiile individului uman, cerințele progresului social în acord cu valorile unui timp istoric,” și că acest model este menit „să contribuie la promovarea specificității dreptului, dar și la evitarea denaturării sale ca mijloc al reglementării sociale, la maximizarea prestației sale în raport cu individul și societatea...”[64, p.31] Atât legiuitorul, cât și cel ce aplică

dreptul iau în calcul principiile generale, ca entități de ordin calitativ al dreptului, ce unesc normele juridice sub semnul valoric.

Rolul indispensabil al principiilor generale de drept se relevă în posibilitatea pe care o acordă utilizarea lor în procesul de aplicare și implicit de calificare, în special atunci când textul legislativ este ambiguu sau lacunar. O relevanță deosebită au principiile generale în cazul lacunelor în drept, adică goluri în legislație. În litigiile civile judecătorul este obligat să dea o soluție chiar dacă norma juridică lipsește (art.5 alin.4 CC). În aceste cazuri se recurge la analogia legii sau la analogia dreptului. Un prim efort trebuie făcut în cadrul aceleiași legi sau al aceleiași ramuri de drept, adică trebuie să se vadă dacă reglementarea expresă a unei situații de fapt asemănătoare este bazată pe un principiu general care ar putea justifica aceeași reglementare pentru situația de fapt cu care se confruntă organul de aplicare a normelor juridice. În cazul că acest efort eșuiază, se trece la analogia dreptului, ceea ce înseamnă aplicarea la o situație de fapt prezentă, care aparent se găsește în sfera de aplicare a unei ramuri de drept, a unei norme concrete sau a unui principiu general aparținând fie unei alte ramuri de drept, fie întregului sistem de drept [50, p.91].

Principiile generale sunt induse și dintr-o interpretare constructivă a Constituției, având în vedere principiul supremației Constituției. Instanțele judecătorești din Republica Moldova au întâmpinat anumite dificultăți în legătură cu acest aspect, dar cu timpul lucrurile s-au schimbat, în acest sens este edificator exemplul descris în studiul „Controverse teoretice și aspecte practice ale interpretării dreptului” care se rezumă la următoarele: în rezultatul adresării unei persoane ce a fost concediată din funcția de președinte a organizației cooperatiste de consum atât instanța de fond, cât și cea se apel și de recurs au restabilit persoana respectivă în funcție, deși conform art. 3 al Codului muncii și art.1 alin. (3) al „Legii privind soluționarea litigiilor individuale de muncă” în vigoare la acea dată persoana respectivă nu avea dreptul să sesizeze instanța, dar efectul acestor norme a fost înlăturat ca fiind contrar art. 20 al Constituției și instanțele au fundamentat deciziile lor prin apelul la principiul accesului liber la justiție [4, p.121].

La obiecția că aplicând principiile generale judecătorul se substituie legiuitorului, deși nimeni nu-l abilitază pe judecător să statueze prin norme generale, se poate răspunde în felul următor: aplicând un principiu general, judecătorul nu elaborează norme generale obligatorii pentru toate instanțele cărora le impune urmarea lor cu necesitate, dar doar intervine numai pentru cazul concret dedus în fața lui pentru a soluționa litigiul concret. Nu se poate declara cu certitudine că un drept a fost încălcat, dacă nici o jurisdicție nu a constatat aceasta. Principiul

supremației dreptului și al statului de drept îndeamnă judecătorul să procedeze astfel, în caz contrar încalcă dreptul justițiabilului la un proces echitabil .

CtEDO a reiterat în acest sens că „...în cazul în care instanțele judecătorești naționale se abțin de a da un răspuns special și explicit la cele mai importante întrebări, fără a acorda părții care a formulat-o posibilitatea de a ști dacă acest mijloc de apărare a fost neglijat sau respins, acest fapt se va considera ca o încălcare a dreptului la un proces echitabil.” (Cazurile Hiro Bălani c. Spaniei, Ruis Toriho c. Spaniei, Popov nr. 2 c. Moldovei, Albina c. României). Curtea Supremă a Republicii Moldova a atenționat instanțele asupra respectării principiului procesului echitabil, arătând că se încalcă acest principiu în cazurile când asigurarea acțiunii se dispune prin „suspendarea executării contractului de locațiune” ori „interzicerea de a desfășura activitate de antreprenariat în spațiile închiriate” sau „interzicerea semnării contractelor de prestări de servicii” atunci când se cere declararea nulității contractelor respective. În asemenea cazuri, instanța riscă nu doar să se pronunțe asupra fondului cauzei altfel decât prin hotărâre judecătorească, ci și să-și depășească atribuțiile, aducând atingere activităților care sunt protejate de lege.- Plenul CSJ Hotărâre nr. 3 din 15 aprilie 2013 privind modificarea și completarea Hotărârii explicative ”Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează asigurarea acțiunii la judecarea cauzelor civile” nr. 32 din 24.10.2003. Exemplele indicate de Curte au menirea de a ajuta instanțele în calificarea procesului ca echitabil, astfel diminuând posibilitățile încălcării drepturilor fundamentale ale persoanelor și contribuind la instaurarea unui climat de încredere în drept, respectiv în justiție.

4.4. Factorii ce determină erori de calificare juridică.

Calificarea juridică fiind o activitate atât de complicată nu poate evita în totalitate erorile. Erorile juridice sunt de mai multe tipuri: de la erori ce apar atât ca rezultat negativ al activității legislative, ca urmare a unei greșeli admise în procesul de elaborare a textului normei, cât și erori ce pot apărea în procesul de aplicare a dreptului ca urmare a diverse situații: interpretării eronate a textului legii, sau ca urmare a aplicării defectuoase a precedentului juridic etc. Autorul H. A. Колоколов a arătat că eroarea judiciară este înțeleasă prea îngust de către teoreticienii și practicienii dreptului doar ca greșeala completului concret de judecători în colectarea și aprecierea informației și în aplicarea normelor de drept material și procesual [219, p.4]. Dar conform caracterului contradictorial al procesului judiciar (nu numai civil, dar și penal) la formarea deciziei instanței contribuie participanții procesului, prin eforturile cărora se desfășoară procesul judiciar. De aceea este evident că erori pot admite și cei ce au realizat urmărirea penală (dacă este vorba de o infracțiune), ca, de altfel, și de procuror sau avocat.

În opinia profesorului M. V. Sârâh eroarea de elaborare a legii reprezintă o legiferare incorectă [242, p.215], o abatere de la cerințele de tehnică legislativă legate de conținutul gramatical și logic, ce reduc semnificativ din conținutul actului normativ și determină dificultăți la interpretare împiedicând punerea în aplicare a legii în moduri specifice.

Literatura de specialitate sugerează că erorile identificate în procesul de legiferare înainte de intrarea în vigoare a actului pot fi ușor diminuate și pot contribui la creșterea calității reglementărilor juridice existente. După intrarea în vigoare a actului normativ, erorile descoperite în acesta dobândesc semnificație juridică independentă și corectarea lor este mai dificilă. Erorile juridice nu pot fi corectate ușor prin aplicarea legii, în aceste cazuri erorile admise în procedura de legiferare determină erori și în procesul de aplicare, creând dificultăți procesului de calificare justă a unei situații de fapt în raport cu norma de drept.

Astfel cauzele erorilor de calificare pot fi atât de natură obiectivă, ce nu depind de voința celui ce califică, cât și subiectivă, adică cele ce derivă direct din voința calificatorului: caracterul imperfect al legii, controlul necalitativ al procurorului asupra procesului de investigare, lipsa uniformității comentariilor științifice, stabilirea incompletă a circumstațelor de fapt pe un dosar concret, necunoașterea hotărârilor Plenului Curții Supreme de Justiție, a Curții Constituționale, necunoașterea ori ignorarea legilor logicii etc. Totuși, această divizare este una convențională, căci cea mai mare parte a unor cauze obiective în cadrul aplicării legii sunt consecința cauzelor subiective de la etapa elaborării legii. Așa de exemplu, dacă la aplicare caracterul imperfect al legii este o cauză obiectivă, atunci aceasta la etapa elaborării este una subiectivă, fiindcă legea a fost elaborată de legiuitori care nu au suficiente cunoștințe sau sunt dispuși (din motive egoiste, de partid, de exemplu) să admită ca în cazul aplicării să se producă o practică neuniformă a instanțelor, de care să beneficieze clientela lor politică etc. Încusiv în cadrul aceleiași etape o cauză subiectivă poate deveni obiectivă, de exemplu, controlul necalitativ al procurorului asupra procesului de investigare din cauză subiectivă poate deveni obiectivă la etapa aplicării dreptului, în instanța de judecată.

Calificarea este un instrument important de găsire a regulii de drept care are tangență cu faptul din viața cotidiană ce reclamă semnificație juridică. Legea stabilește relația dintre fapte-condiții și fapte-consecințe, formal legea este evocarea unor concepte. Calificarea este ceea ce logicianul numește raționament, judecată, ce este sinteza a 2 termeni: subiect și predicat [95, p.157]. Calificarea presupune transpunerea unei situații de fapt într-o norma de drept, sau cum se menționează în literatura de specialitate traducerea faptelor în limbaj juridic.

Un interes aparte pentru procesul de calificare corectă a faptelor îl reprezintă identificarea și evitarea erorilor de calificare care periclitează de cele mai deseori procesul de aplicare a dreptului. Erorile de calificare rezultă în temei dintr-o analiză greșită a elementelor de fapt, sau atribuirea incorectă a unei norme de drept unui fapt, care astfel devine juridic. Calificarea juridică ce se conduce de soluții riguroase grație raționamentului, care respectă coerența sistemului juridic poate de asemenea avea neajunsul ca, prin abstracție și insuficiență, să ajungă la analize inexacte ce ar denatura situațiile cercetate.

Astfel, autorul S. A. Pashin identifică următoarele categorii ale erorilor judiciare în funcție de motivele de anulare sau modificare a hotărârii judecătorești:

- 1) discrepanța dintre constatările instanței care figurează în verdict și circumstanțele reale ale cauzei penale;
- 2) încălcarea legii procedurii penale;
- 3) aplicarea necorespunzătoare a legii penale;
- 4) inechitatea pedepsei, pe care legiuitorul le-a asociat cu blândețea excesivă sau severitatea pedepsei [234, p.43].

În articolul autorului E. V. Kazgerieva sunt identificate două categorii de erori, anume erori de calificare juridică la aplicare: erori de fapt și de logică [217, p.4]. Fiind în linii mari de acord cu această poziție a autorului, adăugăm doar că și erorile de apreciere trebuie luate în calcul, întru cât calificarea juridică poate fi apreciată atât ca un proces juridic, cât și ca un rezultat valoric.

Calificare juridică este o activitate cognitivă de aceea erorile de logică sunt des întâlnite la interpretarea juridică a conținutului textului legii în procesul de realizare a dreptului. Calificarea se realizează după regulile logicii formale, după așa numitele reguli ale silogismului logic. În cadrul acestuia, prin intermediul unei constatari adevărate și a unei dispoziții normative – despre care nu se poate spune că este adevărată sau falsă, dar se poate spune că este sau nu în vigoare în sistemul de drept de referință - se obține o concluzie justă din punct de vedere juridic. Deducerea concluziei are caracter necesar, de certitudine (într-un sistem de drept dat) atâta timp cât se pornește de la premise adevărate și se respectă legile generale ale silogismului [51, p.90].

Majoritatea categoriilor juridice au definiție, funcție tehnică și provin din surse vechi, atunci când posibilele efecte improprii pot fi corectate prin discuție și bun simț.

În procesul de calificare de cele mai deseori cel ce realizează calificarea acordă o atenție deosebită la trei factori [3, p.77]:

- obiectul calificării,
- dreptul obiectiv ce definește regulile și categoriile juridice și

- condițiile de aplicare a acestora.

Calificarea nu reprezintă doar o traducere riguroasă a elementelor de fapt în concepte și categorii juridice, ci și o constanta oscilație între presupunerile obiective ale regulilor de drept și perceperea subiectivă a realității de cel ce face calificarea – în cazul dat - de jurist. Ea constă într-o apreciere ce combină elementele de fapt și de drept, trecând prin percepția subiectivă a autorului calificării. Curtea Constituțională a RM aduce în aprecierile sale o structură reușită și clară a deciziilor sale, căci aprecia atât elementele de fapt, cât și de drept, totodată dând trimitere la jurisprudența CtEDO, reiterând principiile statuate de Curtea Europeană. Astfel Curtea Constituțională, fiind sesizată cu controlul constituționalității unor modificări la Legea audiovizualului, a statuat că în domeniul libertății de exprimare, marja de apreciere de care se bucură statele merge mână în mână cu un control european deosebit de strict, în special din cauza importanței acestei libertăți. Necesitatea unei eventuale restricții trebuie să fie stabilită într-o manieră convingătoare (ABC Radio v. Austria, din 20 octombrie 1997, § 30, Informationsverein Lentia și alții v. Austria, din 24 noiembrie 1993, § 35, și Lombardi Vallauri v. Italia, § 45).”

Curtea pentru a determina dacă acesta a fost cazul în speță, a trecut de la constatarea faptelor la evaluarea lor pentru a vedea dacă, în faza administrativă în fața Consiliului Coordonator al Audiovizualului, procedura este de natură a garanta radiodifuzorului protecția oferită în temeiul articolului 10 al Convenției, mai ales dacă ea oferă protecție împotriva arbitrarului, în special ținând cont de faptul că decizia Consiliului Coordonator al Audiovizualului este executorie, având, prin urmare, un impact imediat asupra dreptului radiodifuzorului de a difuza emisiuni.

În acest context, Curtea a considerat că măsura suspendării sau a retragerii licenței radiodifuzorului este susceptibilă să aducă atingere substanței garanțiilor procedurale de care ar trebui să beneficieze radiodifuzorii în temeiul articolului 10 al Convenției și este incompatibilă cu principiul statului de drept. În consecință, Curtea a considerat că, în circumstanțele specifice ale cazului, o asemenea ingerință în dreptul radiodifuzorilor la libertatea de exprimare nu satisface condiția „de a fi necesară într-o societate democratică” și, prin urmare, este contrară articolului 32 din Constituție și articolului 10 din Convenția europeană. În fapt, decizia de a „suspenda” licența unui radiodifuzor are același efect ca și „suprimarea” ei.

Curtea a luat în considerare faptul că Consiliul Coordonator al Audiovizualului este un organ susceptibil politizării, decizia acesteia de a suspenda sau retrage licența unui radiodifuzor poate duce la instaurarea cenzurii sau autocenzurii, ambele la fel de periculoase pentru libertatea de exprimare și dreptul la informație al publicului. Având în vedere importanța deosebită a

libertății de exprimare pentru o societate democratică, susceptibilă presiunilor politicului și cenzurii, singura autoritate care este în măsura, conform principiului democratic și constituțional al separației puterilor în stat, să constate că un anumit cetățean a încălcat grav legea, inclusiv prin exercitarea abuzivă a libertății de exprimare, este autoritatea judecătorească, care beneficiază de toate garanțiile de independență. Astfel Curtea a calificat modificarea Legii Audiovizualului cu privire la aplicarea sancțiunilor de suspendare a licenței de emisie pentru o anumită perioadă sau de retragere a licenței de emisie de la data adoptării și aducerii la cunoștința radiodifuzorilor și distribuitorilor de servicii vizați prin scrisoare recomandată (alin.(8) al art.38 din Codul audiovizualului) încalcă prevederile articolului 46 din Constituție, privind dreptul de proprietate și de protecție a acesteia, și prevederile articolului 1 al Protocolului nr.1 adiționat la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și, prin conexiune, ale articolului 32 din Constituție. Acesta este un exemplu reușit de calificare de către Curtea Constituțională, care denotă faptul că legislativul nu a fost suficient de vigilent și nu a calificat corect atunci când a modificat legea.- *Hotărârea Curții Constituționale nr.17 din 06.12.2012 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul audiovizualului al Republicii Moldova nr.260-XVI din 27 iulie 2006*).

A califica înseamnă deja a raționa în drept, căci se fac referințe la concepte, definiții ce sunt date de legiuitor, jurisprudență sau doctrina. Exemplu: Dacă se califica ceva ca *abuz de drept*, trebuie să se verifice dacă persoana a depășit un exercițiu normal al acestui drept, dacă a deturnat dreptul de la funcția sa socială sau are intenția de a dauna sau pot fi ambele.

În timpul calificării juristul în genere, și judecătorul, în particular, ia în considerație toate circumstanțele, care sunt relevante și decide care nu sunt pertinente, astfel încât are o marja considerabilă de apreciere.

Profesorul rus R. Belkin, a delimitat erorile cel mai des întâlnite în procesul de analiză a situației de fapt în procesul de examinare a acesteia [209, p.129], și anume:

- erorile în analizarea și evaluarea informațiilor obținute în timpul desfășurării activităților de operaționale de căutare cu caracter de identificare a elementelor de valoare juridică;
- erorile în structura și în obiectivele propuse prin combinațiile tactice (funcționare);
- erorile în definirea acțiunilor de investigație ca element al activităților operaționale-tactice;
- erori în alegerea căilor și a formelor de punere în aplicare a informațiilor operaționale în cursul anchetei;

- acțiunile eronate ale participanților la procedura de investigație, lăsate fără un răspuns competent din partea celui ce conduce această activitate[206 p.130].

Spre exemplu, în procesul de soluționare a litigiilor din domeniul protecției datelor cu caracter personal un loc aparte îl ocupă prevederile actelor internaționale, legislația națională și practica altor state. Deși, Republica Moldova a semnat „Convenția pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal” de la Strasbourg la 28 ianuarie 1981, fiind în vigoare din 01 iunie 2008, acest domeniu nu a fost mediatizat până în 2013, o dată cu formarea Centrului național pentru protecția datelor cu caracter personal, ce oferă consultanță asupra acestui domeniu actual și controversat.

Dacă în plan european, protecția datelor cu caracter personal trece într-o altă fază de dezvoltare, caracterizată prin tendințe de uniformizare și globalizare, apoi în Republica Moldova protecția datelor cu caracter personal se află abia la etapa de instituționalizare și recunoaștere ca fenomen distinct în spațiul juridic [162, p.9].

În cauza examinată de CEDO Ciubotaru contra Moldovei din 2010, reclamantul a pretins precum că a avut loc violarea Articolului 8 (dreptul la respectarea vieții private) din Convenție datorită faptului că la momentul colectării și înregistrării informației referitoare la identitatea sa, autoritățile au refuzat să-i înscrie identitatea lui română și i-au impus o altă etnie prin care el nu se identifică (moldovenească). Instanțele de drept din Republica Moldova au invocat necesitatea prezentării dovezilor materializate prin înscrisuri în actele de stare civilă a părinților sau prin alte probe documentare ce atestă că apartenența etnică este cea română. Curtea nu a contestat dreptul Guvernului de a solicita unele dovezi obiective asupra pretensei etnii, însă a considerat că acest aspect trebuie să fie în mod special apreciat în contextul evoluției istorice a societății din Republica Moldova, unde problema identității este obiectul tensiunilor sociale. Respectiv, circumstanțele prezentei cauze cad sub noțiunea de „viață privată” conform Articolului 8 din Convenție și din momentul în care autoritățile au refuzat înregistrarea identității etnice declarate de reclamant, dânsul poate pretinde statutul de victimă a unei violări a prevederilor acestui articol. Curtea în așa mod a privit mai larg speța, în cadrul calificării judiciare atribuind *identitatea etnică* relațiilor ce țin de viața privată a cetățeanului, de rând cu elemente cum ar fi *numele, orientarea sexuală și religioasă*.

Interpretarea extincțivă a unor termeni oferă un mai mare teren de aplicare a normelor legale, care nu tot timpul reușesc să fie în conformitate cu problemele ce pot să apară în cadrul unei societăți. Domeniul protecției datelor cu caracter personal este unul pe cât de necesar pe atât de inaccesibil conștiinței sociale. Este absolut indispensabil de a delimita clar limitele acestui

domeniu, întrucât necunoscul/neînțelesul provoacă temeri. Calificarea unei fapte ilicite din domeniul protecției datelor cu caracter personal ca infracțiune, contravenție sau abatere disciplinară variază de la stat la stat, în dependență de cultura juridică, practică și abordarea axiologică.

La calificarea unei fapte ca faptă ilicită, e important să fie luate în considerare toate circumstanțele. Astfel se vor admite drept cauze ce înlătură răspunderea juridică: starea de extremă necesitate, constrângerea fizică sau psihică, riscul întemeiat, forța majoră. Pornind de la ideea că datele cu caracter personal desemnează o varietate destul de mare de raporturi, constatăm că și prejudicierea acestor raporturi poate fi destul de diversă, atrăgând diferite reacții de penalizare din partea statului, materializându-se prin răspunderea administrativă, penală, civilă, materială, disciplinară.

În opinia autorului I. V. Posokhina [237, p.88] principalele motive ale erorilor subiective ale unei instanțe sau ale unei părți în proces pot fi:

- incompetența profesională (nivel slab teoretic de formare, investigatorul are factori psihofizici care exclud posibilitatea utilizării acestei persoane în activitatea de investigație);
- starea fizică și psihologică a judecătorului, procurorului sau avocatului în situația judiciară investigată, de exemplu boală, frică;
- pregătirea insuficientă pentru această sarcină tactică;
- organizarea greșită a investigării.

Conținutul erorii este împărțit în: organizatoric și tactic; dreptul penal, procedura penală; complex. Organizarea corectă a procedurilor judiciare de către o instanță, precum și utilizarea competentă a metodelor tactice, în majoritatea cazurilor, poate contribui la evitarea comiterii atât a erorilor procedurale, cât și de drept material.

Cu privire la consecințele comiterii eroilor în procesul penal în opinia criminalistului G.A. Zorin [216, p.108] se disting: erorile de unică folosință, ale căror consecințe pot fi făcute să elimine sau să neutralizeze prin prezentarea de noi dovezi sau prin efectuarea unor acțiuni judiciare suplimentare; și pot fi erori fatale, consecința căreia este imposibilitatea de a utiliza dovezile extrase în viitor și de a umple informațiile pierdute prin prezentarea de noi dovezi sau prin efectuarea unor acțiuni judiciare suplimentare.

Erorile logice ale procedurii judiciare în fiecare etapă a procesului de calificare juridică pot avea următoarele temeuri de clasificare [218, p.9]:

- din poziția gradului de cunoaștere - stabilită, neidentificată (latentă);

- cu privire la gradul de eliminare - discutabil, incontestabil;
- din influența condițiilor externe - forțată, accidentală;
- din vina participanților la procesul de aplicare a legii - greșelile făcute de judecător; greșelile făcute prin vina altor participanți la proces;
- în funcție de volum - completă și parțială;
- privind consecințele asupra subiectului executării judiciare - care implică răspunderea juridică; fără a genera răspundere juridică;
- în termeni de repetabilitate - tipic și atipic.

Astfel, pentru realizarea corectă a calificării faptelor este necesar de a evita greșelile de calificare - și trebuie de cunoscut cauzele erorilor [3, p.61]:

1. O cauză a erorilor – vine de acolo că *juristul are cunoștință de cauză din relatările unor persoane (fizice sau juridice) implicate/interesate* ce pot utiliza intenționat (sau nu) termeni juridici inadecvați, juristul trebuie să le supună unei critici, altfel își va asimila o calificare eronată. În cauza Ciubotaru (citată mai sus) atât instanțele judiciare naționale, cât și guvernul, își întemeiau deciziile pe înscrisurile în actele de stare civilă făcute în mod arbitrar de autoritățile sovietice după 1940. Această întemeiere este incorectă, cu atât mai mult cu cât până în 1940 identitatea etnică a părinților reclamantului nu a fost specificată de autoritățile române.
2. Altă eroare poate veni din *neluarea în seamă dacă toate elementele caracteristice conceptului sunt prezente în faptele stabilite* pentru a le clasa sub acel concept. În cauza Ciubotaru, Curtea Europeană dând trimitere și la alte cauze, a arătat că identitatea etnică ține de conceptul „viața privată a persoanei” și cade sub incidența art. 8 al Convenției Europene.
3. *Eroarea de a lua un termen în accepțiunea comună și nu în cea juridică.* În cauza Ciubotaru, Guvernul a comis această greșeală, când a pretins precum că Articolul 8 din Convenție nu este aplicabil cauzei, deoarece dreptul la respectarea vieții private nu acoperă dreptul la apartenența etnică și în fapt nu a existat nici o ingerință a statului în drepturile reclamantului potrivit acestei prevederi. De fapt, Guvernul nu a ținut cont de valoarea juridică a propriei sale hotărâri - nr. 333 din 18 martie 2002 – în care în mod explicit se enumăra informația care urmează a fi inclusă în datele personale ale fiecărei persoane înscrise în Registrul de stat de Evidență a Populației: grupa de sânge, culoarea ochilor, înălțimea, studiile, etnia și modelul de semnătură.
4. *Definiția unui concept poate varia de la o materie la alta, de aceea trebuie utilizată acea definiție ce este caracteristică materiei vizate.* În acest sens trebuie de ținut cont de specificul

ramurilor de drept, de particularitățile raportului juridic cercetat și metodele prin care legiuitorul a reglementat materia respectivă.

5. Altă eroare poate fi evitată dacă se iau în considerație toate modurile în care se poate califica un fapt și treptat de exclus unele pentru a rămâne doar calificarea corectă. În special această recomandare trebuie respectată când este vorba de calificarea unui fapt ilegal, pentru a afla dacă este o infracțiune, o contravenție sau un delict civil.

Cunoașterea cauzelor erorilor poate ajuta pe cel ce califică să fie mai atent și să evite graba excesivă, să verifice ipotezele de lucru, să descrie și să analizeze raportul/raporturile juridice supuse examinării, elucidând complet toate circumstanțele cauzei.

4.5. CONCLUZII LA CAPITOLUL IV

În calificarea juridică a faptelor conceptul juridic are o importanță aparte, unii autori confundă categoria juridică cu conceptul juridic, însă cert este faptul că fiecare din aceste două instrumente ale calificării juridice au un loc aparte. Pentru delimitarea categoriilor juridice este nevoie de un efort intelectual care să pună în evidență criteriile care disting o categorie juridică de alta. Determinarea criteriilor categoriilor juridice constă în izolarea trăsăturilor comune ale elementelor care le compun și a trăsăturilor care fac ca diferitele categorii să se distingă de altele.

O importanță aparte în calificarea juridică o au definițiile, întru cât în cadrul oricărui sistem de drept există cuvinte, termeni, noțiuni claritatea înțelesului acestora este redat prin definiții. Necesitatea definirii termenilor denotă și din diversitatea ramurilor de drept, chiar în cadrul unei și aceleiași ramuri sub diverse contexte termenii, noțiunile pot avea înțelesuri diferite.

Calificarea în cadrul conceptelor vagi, spre deosebire de cele strict determinate, este mai dificilă și în acest caz poate fi facilitată de standardele juridice. Standardul nu este o normă, ci o tehnică de formulare și aplicare a regulii de drept. În sensul atribuit de literatura juridică franceză și italiană regula de drept este stabilită de legiuitor, iar norma este rezultatul aplicării regulii/regulilor de drept.

La rând cu standardele, principiile generale ale dreptului pot fi utilizate de legiuitor și de cel ce aplică dreptul pentru a da o calificare corectă și a face să triumfe dreptatea în relațiile sociale. Majoritatea autorilor consideră principiile generale idei originare menite să lumineze elaborarea și aplicarea dreptului, deci, relevanța lor pentru domeniul juridic, adică atât pentru elaborarea, cât și pentru realizarea dreptului este în afara oricăror dubii.

Calificarea juridică este o activitate cognitivă, de aceea erorile de logică sunt des întâlnite la interpretarea juridică a conținutului textului legii în procesul de realizare a dreptului. Calificarea

se realizează în primul rând după regulile logicii formale, după așa numitele reguli ale silogismului logic. În cadrul acestuia, prin intermediul unei constatari adevărate și a unei dispoziții normative – despre care nu se poate spune că este adevărată sau falsă, dar se poate spune că este sau nu în vigoare în sistemul de drept de referință - se obține o concluzie justă din punct de vedere juridic. Cele mai multe erori de calificare au la origine cauze subiective, dar în linii mari erorile pot fi divizate în erori de natură factologică (informațiile pe care cel ce califică le dobândește pot fi incomplete sau eronate, să nu corespundă adevăratei stări de lucruri) și erori de apreciere, care pot fi comise dacă sunt neglijate legile logicii, principiile dreptului, interpretarea este defectuoasă.

Calificarea juridică prezintă o importanță deosebită atât pentru elaborarea, cât și pentru aplicarea legii, aceasta servește ca o condiție de a asigura punerea în aplicare a legii și a calității actului evaluat ca necesitate în condițiile statului de drept, în conformitate cu care în anumite circumstanțe normele se califică ca fapt juridic sau fapt lipsit de efecte juridice. Reducerea importanței calificării juridice, ca acțiuni de aplicare, duce ca rezultat la consecințe negative semnificative, în primul rând, o încălcare a drepturilor și libertăților intereselor legitime ale persoanelor, precum și interesele societății și ale statului, diminuarea rolului justiției și a eficienței dreptului în lupta cu faptele ilegale (infrațiuni, delict, contravenții).

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI:

Analiza realizată asupra conceptului calificării juridice, a delimitării acestuia de alte concepte similare, evidențierea elementelor de structură și a tipurilor calificării juridice a permis identificarea unor instrumente și modalități de depășire a dificultăților de calificare, astfel încât în final scopul tezei declarat inițial a fost atins, iar obiectivele propuse – îndeplinite. În rezultatul cercetării prin diverse metode și procedee a materialelor expuse în teză pot fi formulate următoarele concluzii:

1. Referitor la stadiul actual al cercetărilor științifice a problemei calificării juridice se poate susține cu certitudine că această problemă în Republica Moldova nu a făcut obiectul cercetărilor științifice juridice din perspectiva teoriei generale a dreptului și doar tangențial din cea a disciplinelor juridice de ramură. Situația este relativ asemănătoare și în doctrina juridică din România și din Federația Rusă, cu unele excepții pentru cercetătorii dreptului penal din Federația Rusă care au dezvoltat o teorie a calificării infracțiunilor pe larg receptată în statele - foste republici ale URSS, iar în ultimii ani au început să apară și lucrări teoretico-juridice pe unele aspecte ale calificării juridice.

2. Analizând opiniile doctrinarilor și textele normativ-juridice am ajuns la concluzia că însăși conceptul calificării juridice este perceput și formulat neunivoc, accentul în totalitate fiind pus de autorii ruși doar pe calificare ca proces, dar nu și ca rezultat. Polemizând cu acești autori, în teză am optat pentru expunerea clară a poziției adoptate, evitând ambiguitățile, astfel încât am tratat problema calificării pe ambele direcții de cercetare: ca proces, dar și ca rezultat, ținând cont atât de planul epistemologic, cât și de cel volitiv-practic .

3. O altă concluzie importantă rezidă în recunoașterea relevanței calificării juridice nu numai pentru aplicarea dreptului, respectiv pentru organele abilitate de către stat cu aplicarea dreptului, dar și pentru elaborarea dreptului, adică calificarea ce se impune și legiuitorului care este obligat cel puțin în linii mari să prevadă potențialele raporturi juridice ce se vor crea, modifica ori stinge, având la bază normele juridice ale legii inițiate. În acest proces legiuitorul este uneori (atunci când este sesizată) ghidat de Curtea Constituțională, fapt care consolidează fundamentele statului ce aspiră spre democrație și stat de drept.

4. Calificarea juridică este un fenomen atât de complex, încât o singură formulare a acestuia este imposibilă, astfel încât putem apela la definiția în sens îngust și în sens extins. Calificarea juridică fost definită în teză ca fiind procesul și rezultatul aceluși proces de atribuire de către organele abilitate cu aplicarea dreptului unor fapte, obiecte, situații a semnificației juridice, adică

aprecierea acestora din punct de vedere al consecințelor juridice se survin în rezultatul întrunirii condițiilor impuse prin drept – aceasta ar fi sensul îngust al calificării juridice. În sens extins - calificarea juridică reprezintă procesul și rezultatul aceluși proces de atribuire unor fapte, obiecte, situații a semnificației juridice, ce se exprimă în compararea și fixarea corespondenței sau necorespondenței semnelor acestor fapte, obiecte, situații concrete semnelor enunțate de normele juridice.

5. Definițiile precedente pot fi suplimentate cu încă una care pe lângă cele enunțate în definiția în sens extins dă trimitere și la starea de certitudine ce intervine în rezultatul calificării: Calificarea juridică reprezintă modalitatea de tranziție de la incertitudinea juridică la certitudinea juridică în procesul de apreciere a unor fapte, obiecte, situații din lumea înconjurătoare cu scopul de a le introduce în câmpul juridic, a le acorda o semnificație juridică, de a le compara și fixa corespunderea sau necorespunderea semnelor faptelor, obiectelor, situațiilor cercetate semnelor indicate de norma juridică.

6. Pentru prima dată în doctrina autohtonă am realizat clasificarea calificării juridice din două perspective: ca proces și ca rezultat. Din prima perspectivă am depistat elementele temporale ce caracterizează activitatea subiectului în sarcina căruia este calificarea, iar în al doilea caz – cele de analiză a esenței, în urma analizei raporturilor juridice sau doar a unor elemente ale lor. În prima perspectivă am analizat procesul de calificare în interconexiunea firească cu aplicarea dreptului, interpretarea și concretizarea normei/normelor juridice alese pentru calificare, totodată optând pentru o delimitare a calificării de celelalte activități. În al doilea caz, inspirându-ne din clasificarea în critica superioară și inferioară a normei juridice dată de autori ruși, am divizat elementele necesare calificării în funcție de propriile criterii și anume a elementelor intrinseci și extrinseci normei juridice alese. Terminologia noastră apare ca mai adecvată, fiindcă nu impune agentul cunoscător (inclusiv și calificator) să ierarhizeze și să subestimeze relevanța vreo uneia dintre ele, așa cum rezultă din divizarea adoptată de doctrina rusă în critică superioară și critica inferioară, denumirea ultimei sugerând o importanță redusă pentru calificare ceea ce nu este cazul.

7. Tipurile calificării au fost determinate după propriile criterii stabilite în rezultatul analizei materialelor tezei, atât doctrinare, normativ-juridice, cât și a unor acte de jurisdicție ale instanței supreme de justiție din Republica Moldova. În acest caz a fost necesar de stabilit, pe lângă sensul termenului de „calificare juridică”, și a sensului termenilor de „calificare în drept” și „calificare în domeniul juridic”, diferența fiind realizată în acest caz în funcție de criteriul subiectului ce califică și a obligativității calificării pentru organele de stat.

8. Dimensiunea metodologică a calificării juridice este prezentată în teză sub denumirea de instrumente și modalități ale depășirii dificultăților în cadrul calificării juridice, unde în calitate de instrumente sunt indicate conceptele, categoriile, definițiile, iar în calitate de modalități suplimentare – standardele și principiile generale ale dreptului, ce luminează calea celui ce califică, îndrumându-l în direcția corectă a calificării.

9. Din analiza materialelor statistice din Curtea Supremă de Justiție am evidențiat și clasificat principalele erori admise de instanțele judiciare în procesul de calificare. De altfel acestea rezultă și din solicitările care sunt adresate Curții Supreme de Justiție de a emite avize consultative pentru instanțe, din însăși avizele consultative adoptate de Curtea Supremă, precum și din hotărârile explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din ultimii 5 ani, materiale care au fost prezentate în teză sub forma unor tabele și au fost supuse cercetării științifice.

10. Factorii ce determină comiterea greșelilor de calificare de către instanțele judecătorești de la noi pot fi divizați în două grupuri: obiectivi și subiectivi, iar însăși erorile pot fi divizate în erori de natură factologică (informațiile pe care cel ce califică le dobândește pot fi incomplete sau eronate, să nu corespundă adevăratei stări de lucruri) și erori de apreciere, care pot fi comise dacă sunt neglijate legile logicii, principiile dreptului, interpretarea este defectuoasă.

În contextul celor investigate și argumentate în teză, propunem următoarele **recomandări**:

1. Apreciind eforturile organului suprem de justiție în vederea determinării instanțelor să procedeze la o calificare corectă, considerăm că acestea ar putea fi dezvoltate prin faptul că în primul rând să fie mult diminuat numărul solicitărilor respinse, iar în al doilea rând, atunci când este respinsă o solicitare de aviz consultativ să fie indicate cel puțin niște repere pentru instanțe, căci solicitarea de aviz consultativ denotă o dificultate de calificare pe care instanțele o sesizează și neglijarea acesteia apoi poate duce la rezultate negative.

2. Pentru toți cei care sunt abilitați prin lege cu atribuții de calificare juridică (ofițeri de urmărire penală, procurori, avocați, judecători etc.) sunt importante toate etapele procesului de calificare, dar în mod special trebuie reconsiderată etapa alegerii normei/normelor juridice, care reprezintă o activitate complexă ce înglobează atât analiza elementelor extrinseci, cât și a celor intrinseci a normei/normelor alese. Din acest motiv în Manualele destinate judecătorilor trebuie să se evidențieze clar: aflarea în vigoare a normei/normelor, dacă a fost publicat actul normativ-juridic în care se află, constituționalitatea ei/lor, ce soluție să fie adoptată în caz de concurență a normelor juridice.

3. Din considerentul că înainte de calificare a faptei nu se poate constata cu certitudine dacă ea reprezintă o infracțiune, contravenție, delict etc. este recomandabil a formula mai precis art. 12 alin. (2) CP al RM și anume de substituit sintagma „Locul săvârșirii infracțiunii transnaționale” cu sintagma ”Locul săvârșirii faptei prejudiciabile cu caracter transnațional”.

4. Pe exemplul Manualului judecătorului ar fi oportun de alcătuit un Manual al legiuitorului în care să fie expuse reguli și procedee de tehnică legislativă, dar și date sociologice pentru a ajuta deputații să cunoască și să aprecieze just valorile societății la momentul respectiv pentru a le proteja cu ajutorul legilor adoptate de ei și astfel a realiza o calificare justă.

Avantajele și valoarea elaborărilor propuse pot fi constatate, fiind determinate de faptul că pentru prima dată în literatura teoretico-juridică a fost abordată problema calificării în drept sub aspectul definirii conceptului, al trasării perspectivelor din care este elucidat acest concept, a formelor și tipurilor calificării, de asemenea, au fost identificate instrumente și modalități de depășire a dificultăților în procesul de calificare juridică cu indicarea factorilor ce generează erori de calificare.

Având în vedere cele mai sus menționate, considerăm că teza contribuie la soluționarea unei probleme științifice de importanță majoră, care constă în elaborarea unor standarde comune pentru fundamentarea calificării juridice (concepte determinate, etape de realizare, identificare de instrumente, soluții în depășirea erorilor de calificare), prin integrarea unor teorii în cadrul doctrinei existente, în vederea consolidării conceptului de calificare juridică (proces și rezultat) în studiile naționale.

Planul cercetărilor de perspectivă în investigarea temei poate fi direcționat spre:

- Aprofundarea unor subiecte ale problemei de calificare juridică, în special, în ceea ce privește activitatea de calificare prealabilă pe care trebuie s-o întreprindă legiuitorul;
- Studierea jurisprudenței naționale și sistematizarea materialelor ce denotă dificultăți de calificare;
- Studierea jurisprudenței europene și popularizarea ei în vederea asimilării unor metode eficiente de calificare.

BIBLIOGRAFIE

A. Surse bibliografice în limba română, franceză și italiană:

1. Albici M. Despre securitate juridică. Revista. Universul juridic Nr. 2, februarie 2015, p. 47-50.
2. Aramă E. Repere metodologice pentru studierea și aplicarea dreptului. Studii, Univ. de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Chișinău: CEP USM, 2009, 210 p.
3. Aramă E., Ciobanu R. Metodologia Dreptului (sinteze pentru seminar). Univ. de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Catedra teoria și Istoria Dreptului. Chișinău CEP USM, 2011, 166 p.
4. Aramă E., Savu Iu. Controverse teoretice și aspecte practice ale interpretării dreptului. Chișinău CEP USM, 2005, 170 p.
5. Arnaud A. J. Critique de la raison juridique. T. 1, Où va la sociologie du droit?, Paris. LGDJ, 1981, 368 p.
6. Aviz consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la modul de aplicare a art. 169 alin. (1) lit. a) din Codul de procedură civilă, în raport cu prevederile art. 4 lit. a) din Legea contenciosului administrativ și art. 23 din Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică din 26 septembrie 2016. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?
7. Aviz consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție din 30.09.2013 cu privire la modul de punere în aplicare a art. 32 (28) din Legea cu privire la sistemul penitenciar, în redacția Legii nr. 1036 din 17 decembrie 1996 (Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=13).
8. Aviz consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 4ac-20/14 din 17 noiembrie 2014 cu privire la modul de aplicare al art. 385 alin. (2) CPC. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id.
9. Aviz consultativ din 16 noiembrie 2015 al Plenului Curții Supreme de Justiție privind modul de aplicare a art. 33 alin. (1) și (2) Legea nr. 1100-XIV din 30 iunie 2000 cu privire la fabricarea și circulația alcoolului etilic și a producției alcoolice și art. 343 alin. (1) Cod civil. (Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=35).
10. Aviz consultativ din 18 mai 2015 al Plenului Curții Supreme de Justiție privind modul de aplicare a art.8 lit.c) din Legea nr. 269-XIII din 09 noiembrie 1994 cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova prin prisma hotărârii Curții Constituționale nr. 15 din 30

- septembrie 2008 privind controlul constituționalității art. 8 lit. a), b), c), d), e) din Legea nr. 269-XIII din 09 noiembrie 1994 cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova. (Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=31).
11. Aviz consultativ din 30 martie 2015 al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la aplicabilitatea legii în pricina civilă la cererea de chemare în judecată a SRL „Prodiafarm” împotriva Primăriei or. Strășeni cu privire la contestarea actului administrativ. (Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=27).
 12. Avizul consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la modul de aplicare cumulativă a art. 359 alin. (2), art. 385 alin.(2) și art. 14 CPC din 25 aprilie 2016 Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=37).
 13. Avizul consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție din 13 iunie 2016 cu privire la calitatea procesuală a SA „Termoelectrica” în exercitarea acțiunii oblice. Disponibil: (http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=40).
 14. Avizul consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție din 19 octombrie 2015 cu privire la modul de aplicare a prevederilor art. 119 alin. (2) în coroborare cu art. 43 alin. (1) din Legea insolvenței nr. 149 din 29 iunie 2016. (Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=34).
 15. Avizul consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție privind aplicarea legislației la soluționarea litigiilor cu privire la repararea prejudiciului material cauzat angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiilor de serviciu din 10.03.2014 (Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=17).
 16. Avizul consultativ din 15 iunie 2015 al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la modul de aplicare a prevederilor art. 39 alin.(11) din Legea cu privire la Poliția de Frontieră nr. 283 din 28.12.2011 (Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=32
 17. Avizul consultativ din 16 decembrie 2013 al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la modul de aplicare a art. 141 alin. (1) și (2) din Legea cu privire la notariat nr. 1453 din 08.11.2002 ([http:// Disponibil: jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=16](http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=16)).
 18. Avizul consultativ din 17 noiembrie 2014 al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la modul de punere în aplicare a prevederilor art.330 alin.(2) Codul muncii. (Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=26).
 19. Avizul consultativ din 30 septembrie 2013 al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la modul de aplicare a prevederilor art. 7 alin. (1), 8 alin. (3), 24 alin. (1) din Legea

- contenciosului administrativ nr. 793-XIV din 10 februarie 2000 și art. 331 din Codul de procedură civilă (Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=11).
20. Avornic Gh. Tratat de Teoria generală a statului și dreptului. Volumul I, Editura Tipografia Centrală. Chișinău 2009, 580p.
 21. Avornic Gh. Tratat de Teoria generală a statului și dreptului. Volumul II, Editura Tipografia Centrală. Chișinău 2010, 580p.
 22. Avornic Gh., Humă I., Grecu R., Postovan D. Tratat de teoria generală a statului și dreptului, volumul I. Iași: Vasiliana 98, 2015, 475p.
 23. Avornic Gh., Humă I., Grecu R., Postovan D. Tratat de teoria generală a statului și dreptului, volumul II. Iași: Vasiliana 98, 2016, 1036p.
 24. Avornic Gh., Postovan D. Dreptul discreționar : Aspecte teoretice și practice. Monografie. Editura Vasiliana '98; Iași 2015, 519p.
 25. Babără V. Drept internațional privat, monografie, ed.4. Chișinău: Tipografia ElanPoligraf, 2013, 450p.
 26. Balan M. Curțile constituționale între jurisprudență și legisprudență. În: Analele științifice ale Universității A.I.Cuza, Științe juridice, Tom. LIX, nr.11, 2013.
 27. Baltag D. Teoria generală a dreptului. Curs universitar. Editura Tipografia centrală, Chișinău 2010, 536p.
 28. Baltag D., Guțu Al., Teoria generală a dreptului: Curs teoretic, Tipografia Reclama, Chișinău 2002, 335p.
 29. Banciu D. Sociologie juridică (Îndrumar teoretic și practic). București Știința, 2004, 176p.
 30. Barac L. Elemente de teoria dreptului, București, Editura All Beck 2001, 278p.
 31. Bădescu M. Introducere în filosofia dreptului, București: ed. Lumina Lex 2003, 398p.
 32. Bénéoit F. P., Notions et concepts, instruments de la connaissance juridique: les leçons de la Philosophie du droit de Hegel. În Mélanges à G. Peiser, P.U. Grenoble, 1995, Presses Universitaires Grenoble, 550p.
 33. Bergel Jean-Louis. Methodologie juridique, Paris PUF, 2001, 408p.
 34. Bobei R. B. Calificarea și conflictul de calificări în dreptul internațional privat. București : All Beck, 2005. 501p.
 35. Boldurean C. M., Drept și raționalitate. București: C.H.Beck, 2007, 247p.
 36. Bonnet D. L'essentiel de la méthodologie juridique, Ed. Ellipses Marketing, Paris 2006, 288p.
 37. Bontea O. Problemele teoriei raporturilor juridice. Monografie. Chișinău: Centrul Editorial UASM, 2006. 300p.

38. Borodac Al. Calificarea infracțiunilor, Monografie, Chișinău: Editura Știința, 1996, 200p.
39. Boroș A., Nistoreanu G. Drept penal. Partea specială. București: All Beck, 2002, 589p.
40. Brînză S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I. Chișinău Tipografia Centrală, 2015, 1326p.
41. Brînză S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II. Chișinău Tipografia Centrală, 2015, 1300p.
42. Bujor V., Buga L. Teoria generală a dreptului. Note de curs. Ediția a II-a, Chișinău 2016, 125p.
43. Bulai C. Manual de Dreptul penal, Tipografia Universității din București, Editura ALL 1997, 647p.
44. Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2014, nr.1-2,
45. Carmen P. Teoria Generală a dreptului, București, editura Lumina Lex, 2001, 319p.
46. Ceterchi I., Craiovan I. Introducere în teoria generală a dreptului, București, Editura ALL 1998, 188p.
47. Cimil D. Calificarea raporturilor contractuale. Studiu monografic, Chișinău: Editura Grafema Libris, 2013, 224p.
48. Cimil D. Dezvoltarea teoriei calificării contractelor civile Disponibil: <http://www.juridice.ro/315330/dezvoltarea-teoriei-calificarii-contractelor-civile.html> (accesat la 11.05.2016).
49. Cimil D. Interpretarea și calificarea contractului Disponibil: <http://legeaz.net/dictionar-juridic/interpretarea-si-calificarea-contractului> (accesat 10.05.2016).
50. Ciobanu D., Introducere în studiul dreptului. București: ed. Hyperion XXI, 1992, 207p.
51. Ciobanu R. Logica juridică note de curs / Universtatea de Stat din Moldova, Catedra Teoria și Istoria Dreptului. Chișinău CEP USM, 2015, 278p.
52. Ciorbă C. ICCJ. Consecințele neprecizării corecte a temeiului de drept al acțiunii. Disponibil: <https://www.juridice.ro/186039/iccj-consecintele-neprecizarii-corecte-a-teimeiului-de-drept-al-actiunii.html>, accesat la 01.08.2017).
53. Cobăneanu S., Bobeica E., Rusu V. Drept administrativ. Note de curs. Tipografia Centrală. Chișinău 2012, 324p.
54. Codul civil al Republicii Moldova. Comentariul. Disponibil: <http://gandrabur.net/wpcontent/uploads/2016/04/Comentariu-CC.pdf>. (accesat 07.07.2016).
55. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107 din 06 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.

56. Codul contravențional al Republicii Moldova. Nr. 218 din 24 octombrie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.01.2009, nr. 3-6.
57. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225 din 30.05.2003. În Monitorul Oficial din 12.06.2003. Nr. 111-115.
58. Codul muncii al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial nr. 159-162 din 29.07.2003.
59. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18.04.2002. În Monitorul Oficial din 14.04.2009. Nr. 72-74.
60. Constantinesco L.J. Tratat de drept comparat. Vol.I, București All, 1997, 275p.
61. Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994, Publicat : 12.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1, Data intrării în vigoare din 27.08.1994.
62. Copetșii St., Hadîrcă Ig. Calificarea infracțiunii. Note de curs. Tipografia Centrală, Chisinau 2015, 352p.
63. Craiovan I. Doctrina juridică, București ALL BECK, 1999, 528p.
64. Craiovan I. Finalitățile dreptului. București Continent XXI, 1995. 198p.
65. Craiovan I. Metodologia juridică. București Universul juridic, 2005, 256p.
66. Craiovan I. Teoria generală a dreptului. Craiova Editura Sibila, 1999, 304p.
67. Craiovan I. Tratat elementar de teoria generală a dreptului. București All Beck, 2001, 360p.
68. Craiovan I. Un posibil ghid pentru cercetarea științifică în domeniul dreptului. București Editura Prouniversitaria. 2013, 293p.
69. Cuznețov Al. Probleme teoretico-practice ale realizării dreptului într-un stat de drept, Tezei de doctor, Chișinău, 2009.
70. Deaconu Ș. Metodologie juridică – curs practic pentru studenți, Ed. Hamangiu. București. 2009, 152p.
71. Decizia 64/2011 Tribunalului Mehedinți reclamantul B. G. a chemat în judecată pârâții C.R.D., S.C.M. și SC T.S. SRL solicitând obligarea acestora la plata sumei de 500.000 euro, <http://legeaz.net/spete-civil-iccj-2011/decizia-64-2011> (vizitat la 07.05.2017).
72. Delley J. D. Penser la loi a une demarche methodique// Legistique formelle et materielle, actes du V Congres de l Association Internationale de Methodologie Juridique. Aix-en-Provence : Presses universitaires d'Aix-Marseille, 1997.
73. Delnoy Paul. Elements de methodologie juridique, 2e éd, Bruxelles, ed.Larcier, 2006, 440p.
74. Dizionario Giuridico. Sursă din internet <http://www.brocardi.it/dizionario/5816.html> (vizualizat la 06.08.2017).
75. Djuvara M. Le fondement du phenomene juridique. Paris: Sirey, 1913. 246p.

76. Djuvara M. Teoria generală a dreptului (Enciclopedie juridică). Drept rațional, izvoare de drept pozitiv, București, 1995, 400p.
77. Dobrican Gh. Calificarea penală greșită a unor fapte imputabile notarilor publici. În: Drept penal și procesual penal. Notari publici, iulie 2015 http://revista.universuljuridic.ro/wpcontent/uploads/2015/10/04_Revista_Universul_Juridic_nr_72015_PAGINAT_BT_G_Dobrican.pdf, sursă din internet (vizualizat la 16.10.2016).
78. Dobrinescu I. Introducere în logica juridică, Editura Lumina Lex, București, 1996, 272p.
79. Dogaru I., Danișor D.C., Danișor Gh. Teoria Generală a dreptului. Editura Științifică, București 1999, 452p.
80. Drăghici C. și alții. Drept contravențional. București: Tritonic, 2003, 200p.
81. Dvoracek M., Lupu Gh. Teoria generală a dreptului. Iași: Chemarea, 1991, 391p.
82. Epure Gh. Teoria generală a dreptului. Tipografia Bons Offices, Chișinău 2016, 172p.
83. Eremia M. C., Interpretarea juridică. București: ALL, 1998, 104p.
84. Fr.Ost, Kerchove M. Le droit ou les paradoxes de jeu. Paris: PUF, 1992, 268p.
85. Francois Geny. Science et technique en droit prive positif. III partie. Elaboration technique du droit positif. Paris: Librairie de la Societe Recueil Sirey, 1921, Print Book, 423p.
86. François Terré. Introduction generale au droit. Paris: Dalloz, 1998, 636p.
87. Furdui S. Drept contravențional. Chișinău: Cartier juridic, 2005, 248p.
88. Genoveva Vrabie (editeur). La jurisprudence des autorites juridictionnelles: source du droit? Iași: Institutul european, 2013, 106p.
89. Giorgio del Vecchio. Lecții de filosofie juridică. Editura Europa Nova. București 1995, 352p.
90. Grecu Raisa, Stere – uristul. Chișinău: Universul, 2008, 248p.
91. Grecu Raisa. Stere în luptă pentru drepturile omului. Chișinău: Universul, 2009. 252p.
92. Guțuleac V., Comarnițaia E., Spînu I. Drept administrativ/ coaut.: Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, 600p.
93. Guy Canivet. Activisme judiciaire et prudence interpretative . În: Archives du philosophie du droit, tom 50, 2007. Disponibil: [http://www.courdecassation .fr/publications_26/discours_entretiens_2039/archives_2201/prudence_interpretative_9936.html](http://www.courdecassation.fr/publications_26/discours_entretiens_2039/archives_2201/prudence_interpretative_9936.html) (accesat la 08.08.2017).
94. Hanga Vl. Dreptul și Tehnica juridică. Încercare de sinteză., București Editura Lumina Lex. 2000, 96p.
95. Hans Kelsen „Theorie pure du droit” traduit par Charles Eisenmann, Editions Bruylant (Belgique), 1999, 367p.

96. Hotărîrea nr. 9 din 29.04.2016 privind modul de executare a Hotărârii Curții Constituționale nr. 3 din 23 februarie 2016 privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor 3, 5,8 și 9 ale articolului 186 din Codul de Procedură Penală (termenul arestului preventiv) Sesizarea 35g/2016. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
97. Hotărâre din 25 august 1987, Lutz v. Germany. Seria A, nr. 123, p. 23, § 55 (Disponibil: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/02/ZILIBERBERG-RO.pdf>).
98. Hotărâre nr. 1 a Plenului CSJ „Cu privire la aplicarea unor prevederi ale legislației în domeniul protecției Mărcilor” din 25.04.2016.) Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
99. Hotărâre nr. 10 a Plenului CSJ din 09.12.2013 cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Codului de executare în cauzele civile. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
100. Hotărâre nr. 4 a Plenului CSJ din 26.09.2015 Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației electorale. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
101. Hotărâre nr. 5 a Plenului Curții Supreme de Justiție din 21.12.2015 „Cu privire la practica judiciară de soluționare a pricinilor privind De modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 23 din 29.10.2001 „Cu privire la practica judiciară, în cauzele penale, despre fabricarea sau punerea în circulație a banilor falși (art. 84 CP)”. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
102. Hotărâre nr.10 din 16.03.2017 privind excepția de neconstituționalitate a art. 80 alin. (2) din Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr. 181 din 25 iulie 2014 (răspunderea juridică pentru neexecutarea contractului încheiat cu o instituție bugetară) (Sesizarea nr. 116g/2016); <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=609&l=ro> vizualizat la 14.08.2017.
103. Hotărâre nr.2 din 30.03.2015 „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a prevederilor legale la soluționarea unor chestiuni în cadrul examinării litigiilor în care părțile au încheiat convenția de arbitraj; Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
104. Hotărârea Curții Constituționale nr. 24 din 14.09.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 55 alin.(2) și alin.(8) din Legea nr. 320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului și pct.59 subpct. 2) și 5) și pct.65 din Statutul disciplinar al polițistului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 502 din 9 iulie 2013 (audierea în cadrul anchetei disciplinare) (sesizarea nr.60g/2016) În: Monitorul Oficial Nr. 369-378, art Nr : 84, Data intrarii in vigoare : 14.09.2016.

105. Hotărârea nr 4 a Plenului CSJ din 15.05.17 Pentru modificarea și completarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 20 din 08.07.1999 despre practica judiciară cu privire la aplicarea legislației examinării cauzelor penale, referitor la încălcarea a circulației și de exploatare a mijloacelor de transport, în cadrul regulilor de securitate. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
106. Hotărârea nr. 1 din 10.03.2014 a Plenului CSJ Hotărâre cu privire la aplicarea unor prevederi ale legislației privind gajul și ipoteca. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
107. Hotărârea nr. 1 din 15.04.2013 a Plenului CSJ despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
108. Hotărârea nr. 11 a Plenului CSJ din 16.12. 2013 cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației în domeniul asigurărilor obligatorii și facultative a transportului auto. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
109. Hotărârea nr. 11 din 15.05.2017 a Plenului CSJ de modificare și completare a Hotărârii Plenului CSJ nr. 4 din 24.12.2010 cu privire la practica examinării în contencios administrativ a litigiilor legate de aplicarea legislației vamale”. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
110. Hotărârea nr. 12 din 22.12.2014 a Plenului CSJ Pentru modificarea și completarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 23 din 28.06.2004 Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
111. Hotărârea nr. 13 din 16.12.2013 a Plenului CSJ Cu privire la aplicarea prevederilor art. 3641 C.P.P. al R.M. de către instanțele judecătorești. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
112. Hotărârea nr. 2 din 15.04.2013 a Plenului CSJ cu privire la practica aplicării de către instanțele de judecată a legislației procedurale la examinarea pricinilor civile în ordine de revizuire a litigiilor legate de aplicarea legislației vamale. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
113. Hotărârea nr. 3 a Plenului CSJ din 15.05.17 De modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 16 din 07 noiembrie 2005 „Cu privire la practica judiciară, în procesele penale despre șantaj”. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.

114. Hotărârea nr. 3 din 25.04.2016 a Plenului CSJ cu privire la practica judiciară de examinare a pricinilor civile cu element de extraneitate. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
115. Hotărârea nr. 4 din 15.04.2016 Plenului CSJ privind practica judiciară de soluționare de către instanțele ale a cauzelor referitoare la încasarea pensiei de întreținere pentru copii și alți membri ai familiei. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
116. Hotărârea nr. 4 din 21.12.2014 a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 39 din 22.11.2004 cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
117. Hotărârea nr. 5 din 11.11.2013 a Plenului CSJ privind procedura de judecare a cauzelor civile în ordine de recurs. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
118. Hotărârea nr. 5 din 15.05.17 a Plenului CSJ „De modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 23 din 29.10.2001 „Cu privire la practica judiciară, în cauzele penale, despre fabricarea sau punerea în circulație a banilor falși (art. 84 CP)”; Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
119. Hotărârea nr. 6 din 15.05.2017 a Plenului CSJ „De modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 4 din 19 iunie 2006 „Cu privire la practica judiciară, în cauzele penale despre huliganism”; Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
120. Hotărârea Nr. 6 din 17.11.2014 a Plenului CSJ Cu privire la practica judiciară de examinare a pricinilor civile privind decăderea din drepturile părintești. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
121. Hotărârea nr. 7 din 15.05.2017 a Plenului CSJ Cu privire la aplicarea legislației, referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, precum și neglijența în serviciu. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
122. Hotărârea nr. 7 din 17.11.2014 Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la examinarea de către instanțele judecătorești a litigiilor izvorâte din raporturile de leasing financiar, atestarea provenienței copilului. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
123. Hotărârea nr. 8 din 11.11.2013 a Plenului CSJ cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
124. Hotărârea nr. 8 din 15.05.2017 a Plenului CSJ De modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 11 din 22.12.2014 Cu privire la aplicarea legislației,

- referitoare la răspunderea penală, pentru infracțiunile de corupție. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
125. Hotărârea nr. 9 din 09.12.2013 a Plenului CSJ privind practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației ce ține de recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și hotărârilor arbitrale străine. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
126. Hotărârea nr. 9 din 22.12.2014 a Plenului CSJ privind practica judiciară a examinării litigiilor care apar în cadrul încheierii, modificării și încetării contractului individual de muncă. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php
127. Hotărârea Plenului CSJ Nr.6 din 17.11.2014 „Cu privire la practica judiciară de examinare a pricinilor civile privind decăderea din drepturile părintești”. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
128. Hotărâre nr. 7 din 11.11.2013 de actualizare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 4 din 24.12.2010 cu privire la practica examinării în contencios administrativ a litigiilor legate de aplicarea legislației vamale. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
129. Hotărâre nr. 8 din 22.12.2014 Plenul Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației funciare. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php
130. Hotărârea Curții Constituționale Nr. 12 din 01.11.2012 pentru controlul constituționalității unor prevederi ale articolului 32 alin. (4) lit.j) din Legea nr. 162-XVI din 22 iulie 2005 cu privire la statutul militarilor (Sesizarea nr. 12a/2012). Disponibil: <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid>.
131. Hotărârea Curții Constituționale Nr. 36 din 05.12.2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova (Sesizările nr. 8b/2013 și 41b/2013) <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=609&l=ro> accasat la 10.08.2016.
132. Hotărârea nr. 3 a Plenului CSJ din 15.04.2013 Privind modificarea și completarea Hotărârii explicative Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează asigurarea acțiunii la judecarea cauzelor civile nr. 32 din 24.10.2003. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
133. Hotărârea nr. 3 din 15.04.2013 a Plenului CSJ privind modificarea și completarea Hotărârii explicative cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează asigurarea acțiunii la judecarea cauzelor civile nr. 32 din 24.10.2003. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.

- 134.Husson L. Infrastructura raționamentului juridic. În: Logica și dreptul (coord. D.Stoianovici). București: Paideia, 2015, 364p.
- 135.Ignătescu C. Lecții de Teoria generală a dreptului. București: Hamangiu, 2014, 156p.
- 136.Ionescu I. I. Sociologii constructiviste. Iași. Editura Polirom, 1998, 138p.
- 137.Iovanas Il. Dreptul administrativ și elemente ale științei administrației, Editura Didactică și Pedagogică, Bucuresti, 1977, 354p.
- 138.Jecev I. Natura juridică a puterii de stat la etapa contemporană. Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2013, 28p.
- 139.Jeuland E. Un approche non-utilitariste du controle de proportionnalite. În: La Semaine juridique. Supplement au nr.1-2, janvier, 2016, 60p.
- 140.Jugastru Călina. Calificarea în conflictele de legi și în conflictele de jurisdicții. În: Universul juridic, București, nr.6, 2016, p.63-94.
- 141.Jurisprudența Curții Supreme de Justiție. Anul 2012. Chișinău, 2013, 32p.
- 142.Lavric L., Belei E., Chifa F., Cojuhari Al. {et.al.}; red.st. Cojuhari Alexandru. Drept procesual civil: Partea specială: (curs unv.);USM, – Chișinău, 2009, 188p.
- 143.Leydet D. La deliberation publique dans les assemblees parlementaires Disponibil: <http://www.participation-et-democratie.fr/sites/default/files/ehess2011leydet1.pdf> (accesat 18 martie 2017).
- 144.Liberalismul și democrația. Sursă din internet (<http://www.rasfoiesc.com/educatie/istorie/Liberalismul-si-democratia14.php> (vizualizat la 20.07.2017).
- 145.Iorgovan A. Drept administrativ, editia 1, Editura Hercules, Bucuresti, 1993, 350p.
- 146.Luburici M. Teoria generală a dreptului. Ediția a II-a. Editura OSCAR PRINT, București 2000, 292p.
- 147.Macovei I., Dominte N.R., comentariul art. 2558 C. civ., în F.-A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coord.), „Noul Cod civil. Comentariu pe articole”, vol. II, București: C.H. Beck, 2012. 2784p.
- 148.Malaurie Philippe Laurent Aynes, Pierre Yves-Cautier. Drept civil. Contracte speciale, trad: Diana Dănișor. București, 2009, p.468, 712p.
- 149.Malaurie Philippe, Antologia gândirii juridice, Humanitas, București 1997, 373p.
- 150.Manolescu M. Teoria și practica dreptului. București: Fundația Regele Mihai I, 1946. 314p.
- 151.Mateuț Gh., Mihăilă A. Logica juridică. Editura Lumina Lex 1998, 262p.
- 152.Mazilu D. Teoria generală a dreptului, Ed a 2-a; București, Editura ALL Beck 2000, 440p.
- 153.Mazilu D. Teoria generală a dreptului, Ed. a 2-a rev. și ad București: All Beck 2002, 431p.

154. Michel van de Kerchove et François Ost, *Le système juridique entre ordre et désordre*, 1988, *Reviste Droit et société Année 1989 Volume 11 Numéro 1* pp. 278-280; http://www.persee.fr/doc/dreso_0769-3362_1989_num_11_1_1608_t1_0278_0000_4 (vizitat la 28.08.2017).
155. Mihai Gh. *Fundamentele dreptului I-II. I. Știința dreptului și ordinea juridică. II. Teoria normei juridice și a interpretării ei*". București: ALL BECK, 2003, 570p.
156. Mihai Gh. *Prelegeri de logică pentru juriști*. Timișoara: Merton, 2001, 170p.
157. Mihai Gh. *Teoria dreptului*. București: All Beck, 2004, 200p.
158. Mihai Gh., Motrică R. I. *Fundamentele dreptului Teoria și filosofia dreptului*. Editura ALL, București 1977, 270p.
159. Mihalache Iu. *Dreptul transporturilor. Manual*. Chișinău: Pontos (Tipogr. „Europress”), 2012, 671p.
160. Mihalachi Iu. *Controverse privind natura raporturilor juridice dintr administrator și societatea comercială*. În: *Revista națională de drept*. Nr.1, 2014, pag.22-27.
161. Mitrahe C. *Drept penal român. Partea generală*. Ediția a III-a. București: Șansa, 1999, 357p.
162. Mocanu V. *Dimensiunea juridică a protecției datelor cu caracter personal (teza de doctor 2013)*. Disponibil: http://www.cnaa.md/files/theses/2013/24647/veronioca_mocanu_thesis.pdf, (accesat 10.05.2017).
163. Moderne F. *Actualite des principes generales du droit // Les regles et les principes non-ecrits en droit public*. Paris: LCDJ, 2000, p.48.
164. Munteanu Șt., *Hans Kelsen si filosofia juridica (I)* 17 aprilie 2008, Disponibil: <http://www.desteptarea.ro/hans-kelsen-si-filosofia-juridica-i/> (accesat la 14.08.2017).
165. *Neclaritatea legii la sancționarea neexecutării contractelor încheiate cu instituțiile bugetare - neconstituțională (Sesizarea 116g/2016)* Disponibil: <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=978&t> (accesat 10.05.2017).
166. Negru A. *Aplicarea dreptului – formă special a realizării dreptului, Dimensiunea științifică și praxiologică a dreptului, Materialele conferinței științifice internaționale „Contribuții la dezvoltarea doctrinară a dreptului” In onorem Elena Aramă, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Om emerit. Chișinău 14-15 martie 2009, Chișinău: Bon Office, 2009, 448p.*
167. Negru A. *Consolidarea justiției în statul contemporan democratic*. Chișinău: Sirius, 2012, 239p.
168. Negru A., Zaharia V. *Teoria generală a statului și dreptului. În scheme. Note de curs*, Chișinău 2009, 200p.

- 169.Negru Al. Praxiologia, domeniul și limitele acțiunii dreptului. În: „Promovarea valorilor sociale în contextul integrării europene”. Chișinău, 2018, p. 259-263.
- 170.Negru B., Negru Al. Teoria Generală a Dreptului, Editura Bon Office, Chișinău 2006, 520p.
- 171.Nistoreanu Gh., Boroș Al., Molnar I. Drept penal. Partea specială. București: Europa Nova, 1997, 734p.
- 172.Pascale Deumier. Creation du droit et redaction des arrêts par la Cour de Cassation, În: Archives du philosophie du droit, tom 50, 2007, p.49-75.
- 173.Perelman Ch. Les notions a contenu variable en droit . În: Le raisonnable et deraisonable en droit. Paris: LCDJ, 1984, p.130-136.
- 174.Perelman Ch., L.Olbrechts-Tyteca. Traité de l'argumentation, la nouvelle rhétorique. (Vol.I) Bruxelles: Editions Presses universitaires de France, 1958, 350p.
- 175.Plotnic O. Reglementarea juridică a practicii comerciale incorecte. În: Revista națională de drept. Nr.1, 2014, pag. 28-34.
- 176.Popa N. Teoria generală a dreptului. Curs universitar. Ediția a 5-a, editura: C.H. Beck; București 2014, 272p.
- 177.Popescu A., Teoria dreptului, Editura Fundația România de mâine, București 2001, 232p.
- 178.Popescu S., Ciora C., Țândăreanu V. Aspecte practice de tehnică și evidență legislativă, Ed. Monitorul Oficial, București, 2008, 208p.
- 179.Popescu S., Iliescu D. Probleme actuale ale metodologiei juridice, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
- 180.Popovici F. G., Tipologia operațiilor logice, ed. Rutex, Bucuresti 2006, 127p.
- 181.Rangeon F., Reflexions sur l'effectivite du droit Disponibil: <http://www.u-picardie.fr/labo/curapp/revues/root/23/rangeon.pdf>- (accesat la 14.06.2014).
- 182.Rawls J.. Théorie de la justice, 1971, trad. fr. C. Audard, Paris, Seuil, 1987, 700p.
- 183.Raymond Carré de Malberg (préf. Eric Maulin), Confrontation de la théorie de la formation du droit par degrés avec les idées et les insitutions consacrées par le droit positif français relativement à sa formation, Paris, Dalloz, coll. « Bibliothèque Dalloz », 2007, 214p.
- 184.Romul P. V. Introducere generală în drept .Ed. Lumina Lex, București, 2000, 599p.
- 185.Sîli I. „Fundamentarea logică a procesului de calificare juridică” Conferința Științifică Internațională „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”, care își va desfășura lucrările la 7 iunie 2016, în incinta Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul., 444p., p.163-165;

186. Sîli I. „Calificarea juridică corectă a faptelor – mecanism de implementare a asigurării protecției datelor cu caracter personal” În materialele Conferinței științifico-practice „Provocările societății contemporane. Protecția datelor cu caracter personal: o nouă provocare. Chișinău 2014. 190p., p.129-134;
187. Sîli I. „Reflecții asupra delimitărilor conceptuale în procesul de calificare juridică”, Conferința științifică „Integrare prin Cercetare și Inovare” Școlile Doctorale ale Universității de Stat din Moldova, organizează în perioada, 9-10 noiembrie 2017 Conferința Științifică Națională cu participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare”, ediția 2017, 375p., p.289-301;
188. Sîli I. „Calificarea juridică și procesul de elaborare a normelor de drept” În Materialele Conferinței Științifice naționale cu participare internațională. Integrare prin cercetare și inovare. 8 și 9 noiembrie 2018. Chișinău – 2018. Rezumate ale comunicărilor Științe Juridice. – Chișinău: CEP USM 2018, 401p., p.96-99;
189. Sîli I. „Concepte și categorii în drept ca instrumente ale calificării juridice – spre asigurarea aplicării normelor constituționale” În: Volumul Colectiv al Conferinței internaționale „Constituția și societatea contemporană organizată de Centrul de Studii și Cercetării Juridice și Socio-Administrative din cadrul Universității Petrol Gaze din Ploiești și Asociația Română de Drept și Afaceri Europene (ARDAE), Editura Universitară, București 2014, 476p., p.206-2013;
190. Sîli I. „Importanța operației de definire în calificarea juridică” În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale cu genericul: „Rolul științei și educației în implimentarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană”, Chișinău, 5 februarie 2015, Eveniment dedicat aniversării a 60 de ani ai academicianului Valeriu Canțer, președinte al CNAA. Lucrări expuse în cadrul atelierului socio-uman, desfășurat în incinta USPEE „Constantin Stere”, ed.Vasiliana 98, Iași, 2015, 790p., p.107-109;
191. Sîli I. „Le role des concepts et des categories dans la qualification des infractions/ Rolul conceptelor și categoriilor în procesul calificării infracțiunilor” În materialele: Conferinței internaționale francofone a doctoranzilor în drept penal "Protecția penală a drepturilor și libertăților fundamentale" Iași, 6 - 9 noiembrie 2014;
192. Sîli I. „Stabilirea stării de fapt în procesul de calificare juridică/ Establishing the facts in the process of legal qualification” În: Journal of Law and Administrative Sciences (JOLAS) www.jolas.ro Special Issue/2015, 924p., p.588-859;

193. Sîli Ira, „Necesitatea interpretării dreptului ca element al calificării juridice”, Culegerea comunicărilor participanților la Conferința științifică internațională, Interacțiunea Dreptului intern cu dreptul internațional: provocări și soluții” manifestare dedicată celei de a 70-a aniversări a dlui profesor universitar Nicolae Osmochescu. Volumul III, Tipografia Centrală, Chișinău 2015, 184 p., p. 147 – 151;
194. Sîli I., „Realizarea calificării juridice în diverse ramuri de drept” Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare” cu prilejul aniversării a 70 de ani de la fondarea Universității de Stat din Moldova, septembrie 2016. Vol. II. Chișinău. CEP USM 2016, 248p., p.225-229.
195. Sîli I., Aramă E. Statul de drept: între legisprudență și jurisprudență. În: Revista națională de drept, nr 6, 2017. p.2-8.
196. Smochină A. Istoria universală a statului și dreptului. Epoca modernă și contemporană. Chișinău, 2002. 296 p.
197. Smochină A., Bontea O. Rolul Raportului juridic în procesul de realizare a normei juridice. În: Legea și viața, nr.4, 2003, p. 14-18.
198. Stroe Constantin, Compendiu de filosofia dreptului, Lumina Lex, 1999, 239p.
199. Therry di Manno. Le juge constitutionnel et la technique des decisions interpretatives en France et en Italy. Paris: Economica, 1997, 617p.
200. Țiclea Al. Reglementarea contravențiilor. Ed. a III-a, revăzută și adăugită. București: Lumina Lex, 2003, 904p.
201. Țiclea Al. Tratat de dreptul muncii. Legislație. Doctrină. Jurisprudență. Ediția a X-a, actualizată. București: Universul juridic, 2016, 1120p.
202. Vallimărescu Al. Tratat de enciclopedia dreptului. București: Lumina Lex, 1999, 423p.
203. Vrabie G., Popescu S. Teoria generală a dreptului. Iași: Ștefan Procopiu, 1995, 197p.
204. Wintgens Luc J. Étude pour une nouvelle théorie de la législation // Archives de la philosophie du droit. T.49, 2005. Disponibil: http://www.academia.edu/1340312/La_l%C3%A9gisprudence_%C3%89tude_pour_une_nouvelle_th%C3%A9orie_de_la_l%C3%A9gislation (accesat la 10.01.2017).

B. Surse bibliografice în limba rusă:

205. Алексеев С. С. Общая теория права. Москва, 2008. 576с.
206. Алексеев С. С.. Право: азбука- теория- Философия. Москва, 1999, 423с.

207. Анищик О. «Константин Маркин против России» Большая Палата Европейского Суда огласила свое Постановление, 22.03.2012. Disponibil: <http://europeancourt.ru/tag/markin-protiv-rossii/> (accesat la 14.06.2017).
208. Анищик О. Решения Судей ЕСПЧ о неприемлемости теперь с мотивировкой Disponibil: <http://europeancourt.ru/tag/markin-protiv-rossii/> (accesat la 10.05. 2017).
209. Белкин, Р.С. Курс криминалистики. Т. 1 / Р.С. Белкин. М.: Юристъ, 1997, 480с.
210. Белокуров О. В. Квалификация убийства. Москва 2004. 252с. Disponibil: <http://www.allpravo.ru/library/doc101p0/> accesat 31.01.2017.
211. Венгеров А. Б. Теория государства и права. М. Омега- Л, 2017, 607с.
212. Власенко В. Н. Теория государства и права, Учебное пособие (2-е издание, переработанное, дополненное и исправленное). - М. Проспект, 2011, 416с.
213. Власенко В. Н. Логические основания юридической квалификации тема диссертации и автореферата по ВАК 12.00.01, кандидат юридических наук Власенко, Валерий Николаевич Disponibil: Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat <http://www.dissercat.com/content/logicheskie-osnovaniya-yuridicheskoi-kvalifikatsii#ixzz4nHZE99Yi> (accesat la 19.07.2017).
214. Герасимова Н.П. Установление фактических обстоятельств дела в правоприменительной деятельности (на основе материалов органов внутренних дел) Дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Герасимова Нина Павловна. М., 2000, 192с.
215. Греку Раиса. Коллизии в праве в интерпретации великого румынского правоведа Константина Стере. În: Юридическая техника. Ежегодник, № 11 «Коллизии законодательных интерпретационных правоприменительных актов: доктрина, практика, техника преодоления», Нижний Новгород, 2017, 127-132с.
216. Зорин Г. А. Теоретические основы криминалистики. Минск, 2000, 108с.
217. Казгериева Э. В. Классификация судебных ошибок /Мировой судья. 2006, № 8. с. 2-6.
218. Казгериева, Э. В. Логические ошибки в судебном равоприменении, Автореферат по ВАК 12.00.01 Москва 2006, 26с.
219. Колоколов Н. А. Судебная ошибка в уголовном процессе : понятие, пути исправления. /Уголовное судопроизводство. 2007. № 2, с.1-7
220. Комаров С. Общая Теория государства и права. М: изд. Юридического Института, 2012, 520с.
221. Коркунов Н. М. Лекции по общей теории права / Н. М. Коркунов. — 2-е изд., стер. — М. : Издательство Юрайт, (Серия : Антология мысли) 2017, 420с.

- 222.Коробов А. П. Правовая квалификация: основы, понятие, значение, этапы : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 : Саратов, 2005, 252с.
- 223.Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. М., 1972, 352с.
- 224.Кудрявцев В.Н. Теоретические основы квалификации преступлений. М, 1963, 324с.
- 225.Лазарев В.В. Теория права и государства, Учебник под редакцией В.В. Лазарева, Москва, 2001, 283с.
- 226.Лапаева В. В.. Типы правопонимания: правовая теория и практика. М. Российская Академия правосудия, 2012, 564с.
- 227.Лейст О. Сущность права. Проблемы теории и философии права. М. Зерцало. 2002, 239с.
- 228.Лонерт Н. Р. Этапы квалификации преступлений. Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. №1 2007 Курск. Disponibil: <http://jurnal.org/articles/2007/uri2.html> (accesat la 21.01 2017).
- 229.Лушников А. М., Лушникова М.В., Тарусина Н.Н. Договоры в сфере семьи, труда и социального обеспечения: учебное пособие. – 2-е изд. перераб. и доп. М, 2010, 265с.
- 230.Марченко М. Н. Общая теория государства и права том 2, Москва 2011, 312с.
- 231.Матузов Н. Н., Малько А.В. Теория государства и права, М.: Юристъ, 2004, 512с.
- 232.Наумов А. В., Новиченко А.С. Законы логики при квалификации преступлений. М., 1978, 123с.
- 233.Недбайло П. Е. Применение советских правовых норм. Монография М. Госюриздат, 1960, 512с.
- 234.Пашин С. А. Проблема судебной ошибки // Юридическая психология. 2007. № 2, 42-47с.
- 235.Пермяков Ю. Е. Правовые суждения: монография. – Самара. Самарская гуманитарная акад., 2005 (Самара : Изд-во Самар. гуманит. акад.), 187с.
- 236.Пермяков Ю. Е. Философские основания юриспруденции. Самара: Самарская гуманитарная академия, 2006, 248с.
- 237.Посохина И. В. К вопросу о классификации судебных ошибок. В: Криминалист, 2011, nr.1 (8), 89-95с.
- 238.Рарог А. И. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. М, 2001, 316с.
- 239.Румынина В. В., Клименко А.В. Теория государства и права: Метод. пособие: Учеб. пособие для сред. проф. образования. — М. Форум - Инфра-М, 2002, 319с.

240. Савельева В. С. Основы квалификации преступления: Учеб. пособие. 2-е изд. М., 2011, 61с.
241. Смирнов В. Г. Функции советского уголовного права. В.Г. Смирнов. Изд-во Ленингр. гос. ун-та, 1965, 188с.
242. Сырых В. М. Логические основания общей теории права: В 2 т. Т. 1. Юстицинформ, Москва 2001, 528с.
243. Тарханов И. А. Юридическая квалификация: понятие и место в правоприменительном процессе // Российский юридический журнал. 2012. № 3. с. 130–131. Disponibil: <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=26&art=3677> (accesat la 10.05.2017).
244. Толкаченко А. А. Теоретические основы квалификации преступлений. - Москва, 2004, 128с.
245. Трубецкой Е. Н.. Лекции по энциклопедии права. Москва., 1909 // АллправоРу-2005, 221с.
246. Федоров Г. К. Общая Теория Права, Кишинев: Реклама, 2004, 450с.
247. Чвялева Е. В. Теоретические проблемы юридической квалификации: Автореф. канд. юрид. наук. Свердловск: Свердловской юридический институт им. Р. А. Руденко, 1986, 17с.
248. Червонюк В. И.. Элементарные начала общей теории права. Право и закон, М. Колос С. под общей ред. юрид. наук, проф. В. И. Червонюка. 2003. 544с. Disponibil: http://elementary_law.academic.ru accesat la 19.07.2017).
249. Черданцев А. Ф. Логико-языковые феномены в юриспруденции. Монография. — М. Норма, ИНФРА-М. 2012, 320с. Disponibil: <http://knigi.link/gosudarstva-prava-teoriya/yuridicheskaya-kvalifikatsiya-kak-raznovidnost-3598.html> accesat la 19.07.2017).
250. Шершеневич. Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) / Вступительная статья, Е.А. Суханов. М.: Фирма «СПАРК», 1995, 556с.

ANEXE

Tabelul nr1.
Avize consultative ale CSJ 2013- 2017

n/o	Avizul Plenului CSJ	Calificarea ca rezultat ori ca proces	Raportul juridic (după ramura dreptului)	Elementul raportului juridic
1.	Aviz consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție din 30.09.2013 cu privire la modul de punere în aplicare a art. 32 (28) din Legea cu privire la sistemul penitenciar, în redacția Legii nr. 1036 din 17 decembrie 1996	rezultat	Drept administrativ	Subiecți-colaboratorii penitenciarelor
2.	Avizul consultativ din 30 septembrie 2013 al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la modul de aplicare a prevederilor art. 7 alin. (1), 8 alin. (3), 24 alin. (1) din Legea contenciosului administrativ nr. 793-XIV din 10 februarie 2000 și art. 331 din Codul de procedură civilă	proces- Puterea juridică a actului posterior	Pentru toate ramurile	Alegerea norme incidente situației de fapt
3.	Avizul consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție privind aplicarea legislației la soluționarea litigiilor cu privire la repararea prejudiciului material cauzat angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiilor de serviciu din 10.03.2014.	Proces- Puterea juridică a actului superior și posterior	Dreptul muncii, prejudiciul material se repară și inclusiv după atingerea vârstei de pensionare.	Alegerea norme incidente situației de fapt
4.	Avizul consultativ din 16 decembrie 2013 al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la modul de aplicare a art. 141 alin. (1) și (2) din Legea cu privire la notariat nr. 1453 din 08.11.2002	rezultat	Drept administrativ	Subiecți-notari și Ministerul Justiției
5.	Avizul consultativ din 17 noiembrie 2014 al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la modul de punere în aplicare a prevederilor art.330 alin.(2) Codul muncii.	rezultat	Dreptul muncii	Subiecți-Angajator și angajat
6.	Aviz consultativ din 30 martie 2015 al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la aplicabilitatea legii în pricina civilă la cererea de chemare în judecată a SRL „Prodiafarm” împotriva Primăriei or. Strășeni cu privire la contestarea actului administrativ	rezultat	Drept administrativ	Obiectul raportului juridic- natura juridică a actului preparatoriu

7.	Aviz consultativ din 18 mai 2015 al Plenului Curții Supreme de Justiție privind modul de aplicare a art.8 lit.c) din Legea nr. 269-XIII din 09 noiembrie 1994 cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova prin prisma hotărârii Curții Constituționale nr. 15 din 30 septembrie 2008 privind controlul constituționalității art. 8 lit. a), b), c), d), e) din Legea nr. 269-XIII din 09 noiembrie 1994 cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova	rezultat	Drept de procedură penală	Bănuitul, învinuitul și inculpatul
8.	Avizul consultativ din 15 iunie 2015 al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la modul de aplicare a prevederilor art. 39 alin.(11) din Legea cu privire la Poliția de Frontieră nr. 283 din 28.12.2011	rezultat	Dreptul muncii	Subiecții raportului juridic - colaboratorul Poliției de Frontieră și Departamentul Poliției de Frontieră
9.	Aviz consultativ din 16 noiembrie 2015 al Plenului Curții Supreme de Justiție privind modul de aplicare a art. 33 alin. (1) și (2) Legea nr. 1100-XIV din 30 iunie 2000 cu privire la fabricarea și circulația alcoolului etilic și a producției alcoolice și art. 343 alin. (1) Cod civil	rezultat	Drept administrativ	Subiecții raportului juridic - organul fiscal și agentul economic
10.	Avizul consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție din 19 octombrie 2015 cu privire la modul de aplicare a prevederilor art. 119 alin. (2) în coroborare cu art. 43 alin. (1) din Legea insolvenței nr. 149 din 29 iunie 2006.	proces, stabilirea caracterului normei juridice generală sau derogatorie	Dreptul afacerilor	dreptul administratorului de a transmite un bun scos la licitație creditorului ce a solicitat bunul.
11.	Avizul consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la modul de aplicare cumulativă a art. 359 alin. (2), art. 385 alin.(2) și art. 14 CPC din 25 aprilie 2016	rezultat, calitatea subiecților raportului juridic	Dreptul de procedură civilă	Părțile în procesul civil
12.	Avizul consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție din 13 iunie 2016 cu privire la calitatea procesuală a SA	rezultat		calificarea subiecților

	„Termoelectrica” în exercitarea acțiunii oblice.			raportului juridic
13.	Aviz consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la modul de aplicare a art. 169 alin. (1) lit. a) din Codul de procedură civilă, în raport cu prevederile art. 4 lit. a) din Legea contenciosului administrativ și art. 23 din Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică din 26 septembrie 2016.	rezultat calificarea actelor jurisdicțional e diferi decât administrativ e	Drept administrativ	calificarea obiectului raportului juridic.

Tabel 2.
Hotărâri explicative ale Plenului CSJ (anii 2013- 2017)

Nr/o	Data și numărul hotărârii	Ramura dreptului	Elemente ale calificării	Erori de calificare intervin la:
1	2	3	4	5
1.	Hotărârea nr.4 a Plenului CSJ ”Privind practica judiciară de soluționare de către instanțele judecătorești a cauzelor referitoare la încasarea pensiei de întreținere pentru copii și alți membri ai familiei” din 15.04.2013	Dreptul familiei	Subiectele raportului juridic	1.Determinarea raporturilor juridice dintre părți; 2. Stabilirea legii aplicabile.
2.	Hotărârea nr.3 a Plenului CSJ din 15.04.2013 Privind modificarea și completarea Hotărârii explicative Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează asigurarea acțiunii la judecarea cauzelor civile nr. 32 din 24.10.2003	Drept de procedură civilă	Conținutul raportului juridic (competența instanței- drepturile și îndatoririle).	Principiul procesului echitabil și principiul contradictorialității
3.	Hotărârea nr.2 a Plenului CSJ Cu privire la practica aplicării de către instanțele de judecată a legislației procedurale la examinarea pricinilor civile în ordine de revizuire nr. din 15 aprilie 2013 nr. 2	Drept de procedură civilă	Conținutul raportului juridic (competența instanței- drepturile și îndatoririle).	Dificultăți de executare care pot apărea determinând revizuirea ordonanței judecătorești.
4.	Hotărârea nr.1 din 15 aprilie 2013 a Plenului CSJ despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură	Drept de procedură penală	Conținutul raportului juridic (competența instanței- drepturile și îndatoririle).	Aplicarea principiului neagravării situației în propriul apel.

	penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu		îndatoririle).	
5.	HOTĂRÂRE din 1 noiembrie 2013 nr. 7 De actualizare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 4 din 24.12.2010 „Cu privire la practica examinării în contencios administrativ a litigiilor legate de aplicarea legislației vamale”	Drept de procedură civilă	Raporturi juridice procesuale civile subiecții acestor raporturi	Calitatea procesuală a birourilor vamale
6.	Hotărârea nr.5 a Plenului CSJ din 11 noiembrie 2013 „Privind procedura de judecare a cauzelor civile în ordine de recurs”	Drept de procedură civilă	Conținutul raportului juridic (competența instanței-drepturile și îndatoririle).	Rezolvarea contradicției art.163 alin. (4) din Codul de executare cu art.14 alin.(1) CPC.
7.	Hotărârea nr.8 a Plenului CSJ din 11 noiembrie 2013 „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale	Drept penal	Conținutul raportului juridic de conflict	luarea în considerare caracterul și gradul prejudiciabil motivul și scopul, persoana celui vinovat, caracterul și mărimea daune prejudiciabile, circumstanțele ce atenuază sau agravează răspunderea, influența pedepsei aplicate asupra corectării vinovatului, condițiile de viață ale familie

				acestui.
8.	Hotărârea nr.9 a Plenului CSJ din 09.12.2013 „Privind practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației ce ține de recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și hotărârilor arbitrale străine”	Drept de procedură civilă	Calificarea actului „hotărâre arbitrală”, interpretarea termenului de „sentință arbitrală”.	Diferențe de termen din sisteme de drept străine
9.	Hotărâre nr.10 din 09.12 2013 cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Codului de executare în cauzele civile	Drept de procedură civilă drept execuțional	subiecții procedurii de executare	Principiul dreptului la un proces echitabil include (neexecutarea unor hotărâr judecătorești definitive și amânarea executării).
10.	Hotărârea nr.11 a Plenului CSJ din 16.12. 2013 „Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației în domeniul asigurărilor obligatorii și facultative a transportului auto”.	Drept civil	Raporturile juridice în cazurile de asigurare benevolă (facultativă) dintre asigurat și asigurator	Temeiul și dovada raporturilor juridice de asigurare obligatorie nu sunt identice(dovada -ată contractul de asigurare obligatorie cât și polița de asigurare RCA.
11.	Hotărârea a Plenului CSJ Hotărâre nr.1 din 10.03.2014 Cu privire la aplicarea unor prevederi ale legislației privind gajul și ipoteca	Drept civil	Raporturi juridice de ipotecă, de gaj și fidejusiune	Confundarea raporturilor respective; Caracterul de lege specială a Legii cu privire la ipotecă în raport cu Legea cu privire la gaj și Codul civil.
12.	Hotărârea Plenului Curții Supreme De Justiție Cu privire la examinarea de către instanțele judecătorești a litigiilor izvorâte din raporturile	Drept civil	Reguli de interpretare a obiectului raporturilor juridice de leasing	Interpretarea noțiunii Terenuri agricole

	de leasing financiar din 17.11.2014, nr. 7			
13.	Hotărârea a Plenului CSJ Nr.6 din 17.11.14 „Cu privire la practica judiciară de examinare a pricinilor civile privind decăderea din drepturile părintești	Dreptul familiei	Conținutul raportului juridic de dreptul familiei	Abuzul de drepturile părintești se exprimă prin exercitarea acestor drepturi în detrimentul copilului
14.	HOTĂRÂRE din 21.12. 2015 nr 5 „Cu privire la practica judiciară de soluționare a pricinilor privind atestarea provenienței copilului□”	Dreptul familiei	Stabilirea stării de fapt (circumstanțele, componența participanților la proces)	precizarea legii aplicabile, determinarea raporturilor juridice dintre părți.
15.	Hotărârea Plenului Curții Supreme De Justiție A Republicii Moldova, nr 4 din 21.12.2014 Pentru modificarea și completarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 39 din 22.11.2004 „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii”.	Drept penal	Conținutul și subiecții raportului juridic de conflict	Principiul dreptului la un proces echitabil (amânarea momentului la care hotărârea produce efecte afectează dreptul la un proces echitabil).
16.	Hotărârea nr 9 a Plenului CSJ din 22.12.2014 „Privind practica judiciară a examinării litigiilor care apar în cadrul încheierii, modificării și încetării contractului individual de muncă”	Dreptul muncii	Subiecții - parte a litigiilor individuale de muncă; legea aplicabilă.	Procedura contenciosului administrativ.

17.	Plenul Curții Supreme de Justiție Hotărîre nr.8 din 22.12.2014 cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației funciare	Dreptul funciar	caracterul raportului juridic dintre părți obiectul relațiilor funciare	Determinarea regimului juridic al terenului din litigiu
18.	HOTĂRÂREA nr.3 a Plenului CSJ din 25.04.16 „Cu privire la practica judiciară de examinare a pricinilor civile cu element de extraneitate” .	Drept internațional privat	Conținutul, obiectul și subiectele raportului juridic	Norma conflictuală și legea aplicabilă raportului juridic litigios
19.	Hotărârea nr 12 a Plenului CSJ din 22.12.2014 „ Pentru modificarea și completarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 23 din 28.06.2004 „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”	Dreptul penal	Latura obiectivă a infracțiunii, stabilirea faptelor concrete	Momentul aplicării violenței -incertitudini legate de calificare.
20.	HOTĂRÂRE nr.2 din 30.03.2015 „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a prevederilor legale la soluționarea unor chestiuni în cadrul examinării litigiilor în care părțile au încheiat convenția de arbitraj.	Drept civil	raporturile juridice ce nu pot face obiectul unei convenții arbitrale	Delimitarea a două tipuri de convenție arbitrală
21.	HOTĂRÂRE nr 4 a Plenului CSJ din 26.09.2015 „Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației electorale	Drept constituțional (electoral) și drept administrativ	Raporturile juridice, generate de conflictele electorale; legea aplicabilă.	Conflicte între legi organice: Codul de procedură civilă Codul Electoral și Legea contenciosului administrativ
22.	HOTĂRÂRE nr 1 a Plenului CSJ „Cu privire la aplicarea	Drept civil, drept	Subiecții raporturilor	Delimitarea activității de comerț de cea de

	unor prevederi ale legislației în domeniul protecției Mărcilor” din 25.04.2016	comercial	juridice comerciale	vânzare accidentală
23.	Hotărârea nr 6 a Plenului CSJ din 15.05.2017 „De modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 4 din 19 iunie 2006 „Cu privire la practica judiciară, în cauzele penale despre huliganism”	Drept penal și drept contravențional	Gradul de pericol social al infracțiunii de huliganism de contravenția de huliganism	Delimitarea de infracțiunii de huliganism de contravenția de huliganism
24.	Hotărârea nr 5 a Plenului CSJ din 15.05.17 „De modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 23 din 29.10.2001 „Cu privire la practica judiciară, în cauzele penale, despre fabricarea sau punerea în circulație a banilor falși (art. 84 CP)”	Drept penal	Latura obiectivă, delimitarea de infracțiunii de contravenție	Calificarea faptei cu luarea în considerație a gradului de pericol social al faptei comise
25.	Hotărârea nr 4 a Plenului CSJ din 15.05 17 Pentru modificarea și completarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 20 din 08.07.1999 „Despre practica judiciară cu privire la aplicarea legislației examinării cauzelor penale, referitor la încălcarea a circulației și de exploatare a mijloacelor de transport, în cadrul regulilor de securitate”	Drept penal	Latura obiectivă, delimitarea de infracțiunii de contravenție	Calificarea faptei cu luarea în considerație a gradului de pericol social al faptei comise

26.	Hotărârea nr 3 a Plenului CSJ din 15.05.17 De modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 16 din 07 noiembrie 2005 „Cu privire la practica judiciară, în procesele penale despre șantaj”.	Drept penal	Componenta infracțiunii, prevăzute la art. 189 alin. (2) lit. c) Cod penal, excluce calificarea suplimentară și în temeiul art. 78 alin. (1) Cod contravențional.”	Calificarea faptei cu luarea în considerație a tuturor semnelor laturoi obiective.
27.	Hotărârea nr 8 a Plenului CSJ din 15.05 17 De modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 11 din 22.12.2014 Cu privire la aplicarea legislației, referitoare la răspunderea penală, pentru infracțiunile de corupție	Drept penal	Subiecți ai infracțiunii; Obiect, valoarea remunerației ilicite	Lărgirea cercului de subiecți
28.	Hotărârea nr 7 a Plenului CSJ nr. 7 din 15.05.17 Cu privire la aplicarea legislației, referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, precum și neglijența în serviciu	Drept penal	Subiecții raporturilor juridice; delimitarea excesului de putere depășirea atribuțiilor de serviciu	interpretare sistemică a noțiunilor
29.	Hotărârea nr 11 a Plenului CSJ din 15. 05. 2017 „De modificare și completare a Hotărârii Plenului CSJ nr. 4 din 24.12.2010 „Cu privire la practica examinării în contencios administrativ a litigiilor legate de aplicarea	Drept vamal Contencios administrativ.	Obiectul raportului juridic-actele întocmite de organele vamale	Clarificarea regimului juridic prin stabilirea caracterului raportului juridic.

	legislației vamale”			
30.	Hotărârea nr 13 a Plenului CS. din 16.12.2013 „Cu privire la aplicarea prevederilor art.364 CPP de către instanțele judecătorești”	Drept de procedură penală	Subiecții calificării	Conținutul raportului juridic de procedură penală

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, Sîli Ira, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Sîli Ira

/Semnătura/

Data _____

Lista publicațiilor științifice

1. Sîli Ira, „*Calificarea juridică corectă a faptelor – mecanism de implementare a asigurării protecției datelor cu caracter personal*” În materialele Conferinței științifico-practice „Provocările societății contemporane. Protecția datelor cu caracter personal: o nouă provocare. Chișinău 2014, 190p., p.129-134;
2. Sîli Ira „*Concepte și categorii în drept ca instrumente ale calificării juridice – spre asigurarea aplicării normelor constituționale*” În: Volumul Colectiv al Conferinței internaționale „Constituția și societatea contemporană organizată de Centrul de Studii și Cercetării Juridice și Socio-Administrative din cadrul Universității Petrol Gaze din Ploiești și Asociația Română de Drept și Afaceri Europene (ARDAE), Editura Universitară, București 2014, 476p., p. 206-213;
3. Sîli Ira, „*Importanța operației de definire în calificarea juridică*” În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale cu genericul: „Rolul științei și educației în implimentarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană”, Chișinău, 5 februarie 2015, Eveniment dedicat aniversării a 60 de ani ai academicianului Valeriu Canțer, președinte al CNAA. Lucrări expuse în cadrul atelierului socio-uman, desfășurat în incinta USPEE „Constantin Stere”, ed.Vasiliana 98, Iași, 2015. 790p., p. 107-109.
4. Sîli Ira, „*Stabilirea stării de fapt în procesul de calificare juridică/ Establishing the facts in the process of legal qualification*” În: Journal of Law and Administrative Sciences (JOLAS) www.jolas.ro Special Issue/2015. 924p., p.855-859;
5. Sîli Ira, „*Necesitatea interpretării dreptului ca element al calificării juridice*”, Culegerea comunicărilor participanților la Conferința științifică internațională, Interacțiunea Dreptului intern cu dreptul internațional: provocări și soluții” manifestare dedicată celei de a 70-a aniversări a dlui profesor universitar Nicolae Osmochescu. Volumul III, Tipografia Centrală, Chișinău 2015, 184 p., p. 147 – 151;
6. Sîli Ira, „*Realizarea calificării juridice în diverse ramuri de drept*” Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare” cu prilejul aniversării a 70 de ani de la fondarea Universității de Stat din Moldova, septembrie 2016
7. Sîli Ira „*Fundamentarea logică a procesului de calificare juridică*” Conferința Științifică Internațională „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”, care își va desfășura lucrările la 7 iunie 2016, în incinta Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul.
8. Sîli Ira, Aramă Elena „*Statul de drept: între legisprudență și jurisprudență*”, Revista Națională de drept nr.6, Chisinău 2017, p.2-8;
9. Sîli Ira, „*Reflecții asupra delimitărilor conceptuale în procesul de calificare juridică*”, Conferința științifică „INTEGRARE PRIN CERCETARE ȘI INOVARE” Școlile Doctorale ale Universității de Stat din Moldova, organizează în perioada, 9-10 noiembrie 2017 Conferința Științifică Națională cu participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare”, ediția 2017, 375p., p.289-301;
10. Sîli Ira, „*Calificarea juridică și procesul de elaborare a normelor de drept*”, În Materialele Conferinței Științifice naționale cu participare internațională. Integrare prin cercetare și inovare. 8 și 9 noiembrie 2018.Chișinău – 2018. Rezumate ale comunicărilor Științe Juridice. – Chișinău: CEP USM 2018, 401p., p.96-99.

Curriculum vitae

Informații personale

Nume / Prenume **Sili Ira**
Adresă(e) Str. Mateevici 60, bl.2a, bir.22.
Telefon(oane) Mobil: 079111617
E-mail(uri) irinasili@mail.ru

Naționalitate(-tăți) Republicii Moldova

Data nașterii 22 octombrie 1986

Sex feminin

Experiență profesională

Perioada Septembrie 2015- prezent
Funcția sau postul ocupat Lector universitar
Numele și adresa angajatorului Universitatea de Stat din Republica Moldova;
Tipul activității/sectorul de activitate Discipline predate:
Drept ecologic și funciar
Deontologia juridică

Perioada Iunie 2015- prezent;
Funcția sau postul ocupat Juristconsult;
Numele și adresa angajatorului S.R.L., Chișinău, str. Pădurii 6/2;
Tipul activității/sectorul de activitate (Vinzări, Producere, Marketing);

Perioada 2008- prezent
Funcția sau postul ocupat Membru a Uniunea Juriștilor din Republica Moldova

Numele și adresa angajatorului	Uniunea Juristilor din Republica Moldova
Tipul activității/sectorul de activitate	<ul style="list-style-type: none"> - Activitate de consultanță juridică - Analiză și sistematizare a practicii judiciare - Avizare proiectelor de acte normative - Cercetare științifică și dezvoltare domeniului de performanță
Educație și formare	
2014 - 2015	Certificat de absolvire al modului psihopedagogic; Eliberat de Ministerul Educației al Republicii Moldova
2013 - 2016	Studii Master 120 c în educație pentru carieră universitară. Facultatea Pedagogică Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”
Disciplinele principale studiate / competențe profesionale dobândite	<ul style="list-style-type: none"> • Managementul educațional; • Proiectarea Curriculum universitar; • Politici educaționale universitare; • Cercetarea științifică; • Calitatea educației universitare;
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Universitatea de Stat din Moldova;
2013-2017	Studii Doctorat la specialitatea 551.01 Teoria generală a dreptului Teza de doctor cu tema: Fundamentele teoretice ale calificării juridice
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Universitatea de Stat din Moldova;
2011-2013	
Calificarea / diploma obținută	Magistru în drept public
Disciplinele principale studiate / competențe profesionale dobândite	<ul style="list-style-type: none"> • Metodologia juridică; • Dreptul mass-media; • Condiții determinatorii ale calității și eficienței justiției; • Jurisdicția constituțională; • Axiologia juridică;
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Universitatea de Stat din Moldova;

2007-2011	Licențiat în drept; USM.
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Colegiul de Ecologie din Chișinău;
2005-2007	
Calificarea / diploma obținută	Studii medii Specialitatea Drept Pregătirea profesională domeniul Drept ecologic
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Liceul Teoretic Lăpușna, com. Lăpușna, or. Hîncești;
Calificarea / diploma obținută	Diplomă de absolvire a claselor I – XII; Certificat de studii liceale, 1996; Atestat competențe lingvistice – Franceza;
Disciplinele principale studiate / competențe profesionale dobândite	<ul style="list-style-type: none"> • Matematică; • Informatică; • Economia;
Aptitudini și competențe personale	
Limba maternă	Română
Limbi străine cunoscute	Rusa –mediu; engleza - mediu, franceza - mediu, germana - începător.
Competențe și abilități sociale	Capacitatea de lucru în echipă, instruire și experiența profesională; Capacitate de comunicare, analiză, rezistență la stres; Capacitatea de adaptare la medii solicitante,
Competențe și aptitudini organizatorice	Coordonare; Leadership; Spirit organizatoric; Experiență solidă a managementului de proiect și al echipei.
Domenii de interes	Drept, Psihologie, Branding, Dezvoltare personală
Competențe și aptitudini tehnice	Operare PC: Windows, MS Office; Navigare pe internet; Abilități de lucru cu aparatură diversificată.
Permis de conducere	Permis de conducere categoria B, 2005-1999.

